**ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

БІЛАН ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 342.951:351.82

ДИСЕРТАЦІЯ

Адміністративні аспекти екологічної політики в Україні і ФРН: порівняльний аналіз

081 Право

08 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ О.В.Білан

Науковий керівник: **Мудриєвська Людмила Михайлівна**

кандидат філософських наук,

кандидат юридичних наук, доцент

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Білан О.В.. Адміністративні аспекти екологічної політики в Україні і ФРН: порівняльний аналіз – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2026.

У дисертації досліджуються адміністративно-правові засади формування та реалізації екологічної політики в умовах сучасних глобальних екологічних викликів, посилення міжнародного співробітництва та європейської інтеграції України.

У вступі висвітлено актуальність проблеми, що стосується питань реалізації екологічної політики в Україні виходячи з європейського напряму розвитку країни з урахуванням європейських стандартів, які знайшли своє втілення в побудові і функціонуванні системи екологічного управління в ФРН та розвитку «зеленої економіки». Досвід ФРН особливо важливий в тому сенсі, що напрацювання в області поступової відмови від викопного палива може стати у нагоді Україні в умовах воєнного стану і великої долі руйнування виробництва та енергетики країни. Німеччина реалізує масштабну державну програму енергетичного переходу, мета якої — довести частку відновлюваних джерел в електроенергетиці до 80% до 2030 року та досягти кліматичної нейтральності до 2045 року. Визначено об’єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання дисертації, що спрямовані на повне розкриття зазначеної проблематики. Автором представлено наукову новизну та визначено значення отриманих результатів в різноманітних практичних сферах.

У першому розділі дисертаційного дослідження проаналізовано різні наукові підходи до визначення сутності, форм та інструментів екологічної політики в національному та європейському ракурсі. Доведено, що моделі екологічного адміністрування в ЄС базуються на інтеграції кількох фундаментальних принципів: багаторівневого управління, участі

громадськості, прозорості, наукової обґрунтованості рішень та превентивності екологічної шкоди. Порівняльний аналіз показує, що країни ЄС не обмежуються формальною наявністю екологічних міністерств чи інспекцій, а створюють системи, в яких екологічна політика пронизує всі рівні управління — від місцевого до наднаціонального. Для України, яка ще перебуває в процесі формування дієвих механізмів міжвідомчої координації та делегування повноважень територіальним громадам, це особливо важливо. Автором уточнено категоріально-понятійний зміст *«адміністративних аспектів екологічної політики»* як комплекс нормативно-правових, організаційно-структурних, процедурних та контрольно-наглядових механізмів, за допомогою яких суб'єкти публічної адміністрації здійснюють формування, реалізацію та моніторинг екологічних стандартів. Адміністративний аспект виступає процесуальним ядром реалізації екологічного урядування (*environmental governance*), забезпечуючи перехід від командно-адміністративних методів до інклюзивного та субсидіарного управління. Автором визначено різноманітінсть методологічних підходів до дослідження головних аспектів екологічної політики, серед яких: правовий, економічний, індікаторний, емпіричнийта інш.

У другому розділі обґрунтовано зростання ролі адміністративних механізмів у забезпеченні екологічної безпеки, раціонального природокористування та сталого розвитку. Особливу увагу приділено інституційним і процедурним аспектам екологічного управління, зокрема координації діяльності органів публічної влади, екологічному моніторингу, контролю, нормуванню, оцінці впливу на довкілля та забезпеченню участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень.

У підрозділі 2.1. визначено низку суттєвих проблем, які впливають на ефективність реалізації задекларованих екологічних пріоритетів. Насамперед, йдеться про фрагментарність законодавчого регулювання — значна частина екологічних норм міститься в окремих галузевих законах, що створює правові прогалини та ускладнює інтеграцію екологічної політики в систему стратегічного планування на загальнодержавному рівні. А також

перевантаженість законодавства декларативними нормами, які не супроводжуються механізмами реалізації.

Підрозділ 2.2. присвячено розгляду інституційної структури та адміністративні інструменти реалізації екологічної політики в Україні. Визначено, що інституційна структура та адміністративні інструменти реалізації екологічної політики в Україні формуються як комплекс взаємопов'язаних органів державної влади, місцевого самоврядування, а також громадських і наукових інституцій, які спільно забезпечують розроблення, впровадження та контроль природоохоронних заходів. Центральним координатором є Міністерство економіки та довкілля України, яке відповідає за стратегічне планування, формування нормативно-правової бази та міжнародне співробітництво. Йому підпорядковані спеціалізовані служби та агентства. Доведено, що Державний моніторинг довкілля є ще одним базовим елементом адміністративного регулювання, який забезпечує безперервне спостереження за станом атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу, а також за рівнями радіаційного фону та шумового забруднення. Визначено особливості розвитку екологічної політики України в контексті її європейської інтеграції та приєднання до ключових міжнародних природоохоронних угод. Окрему увагу приділено особливостям екологічного управління в Україні в умовах воєнного стану та зумовленим збройною агресією додатковим екологічним ризикам. Дозвільна система логічно продовжує функцію планування, перетворюючи стратегічні завдання у конкретні адміністративні процедури.

У підрозділі 2.3. проаналізовано основні засади міжнародного та європейського екологічного управління, а також роль міжнародних інституцій у формуванні сучасних стандартів охорони довкілля. Визначено, що правове регулювання екологічної політики Німеччини має багаторівневу структуру: конституційні засади, федеральні закони, законодавство федеральних земель, право ЄС та міжнародні договори. Його характерною рисою є поєднання превентивних механізмів (оцінювання екологічного впливу), нормативного

контролю (викиди, водокористування, відходи), охорони природних ресурсів і правових засобів відновлення довкілля.

У підрозділі 2.4. розглянуто взаємозв'язок між трьома ключовими адміністративно-правовими інструментами — плануванням, дозвільною системою і контролем та простежено їхню послідовність у реалізації екологічної політики ФРН. У німецькій моделі управління довкіллям планування виступає початковим етапом, який визначає стратегічні орієнтири держави та земель щодо раціонального природокористування.

Здійснено акцент на досвіді Федеративної Республіки Німеччина як федеративної держави, у якій повноваження у сфері екологічного управління розподілені між федеральним рівнем та землями. Зазначено, що важливою передумовою стабільності німецької моделі екологічного управління є узгодженість її нормативно-правової основи та чітке розмежування компетенції між федеральним і земельним рівнями. Така система забезпечує взаємопов'язаність нормативних актів і мінімізує ризики дублювання або виникнення правових колізій. Фундаментальні засади екологічної політики визначаються на федеральному рівні, зокрема законодавством у сфері охорони природи, яке встановлює базові вимоги щодо збереження природних ресурсів, охорони ландшафтів та сталого використання земель. Водночас землі мають можливість приймати власні нормативно-правові акти, спрямовані на конкретизацію та практичну реалізацію загально-федеральних положень з урахуванням особливостей відповідних екосистем, територіальної специфіки та соціально-економічних умов. Поєднання єдиних загальнодержавних орієнтирів із регіональною специфікою створює умови для більш гнучкого та ефективного екологічного адміністрування, сприяє оптимізації управлінських процедур і забезпечує належний контроль за реалізацією природоохоронної політики.

У третьому розділі окреслено основні проблеми функціонування національної системи екологічного управління, серед яких фрагментарність адміністративно-управлінських механізмів, недосконаліть процедур екологічної оцінки, недостатня міжвідомча координація та обмеженість

механізмів публічного контролю.

Обґрунтовано доцільність використання окремих німецьких управлінських практик для вдосконалення української системи екологічного адміністрування та формування ефективної вертикалі публічного управління у сфері охорони довкілля. Визначено, що децентралізація разом із цифровими сервісами змінює логіку участі громадськості. Для громадян стає простіше подавати зауваження до документів планування, відстежувати стан довкілля в режимі реального часу, ініціювати локальні природоохоронні проєкти та контролювати виконання екологічних програм у своїх громадах. При цьому центральний рівень зберігає функції політики та нагляду за дотриманням мінімальних стандартів, що гарантує єдині правила на всій території держави.

Запропоновано орієнтири адаптації національних адміністративно-правових механізмів до європейських стандартів екологічного управління. Ключовим змістом адаптації виступає імплементація директив і регламентів Європейського Союзу у сферах запобігання промисловому забрудненню, управління відходами, охорони вод і повітря, захисту природи та кліматичної політики. Українська система дозволів має еволюціонувати у бік інтегрованого підходу, коли для промислових об’єктів визначаються граничні показники на основі найкращих доступних технологій, а контроль будується на верифікованих вимірюваннях і прозорій звітності. Оцінка впливу на довкілля і стратегічна екологічна оцінка мають перетворитися на механізми раннього попередження ризиків із повноцінним громадським обговоренням, фаховою експертизою та обов’язковим урахуванням альтернатив. використання німецького досвіду в адміністративній реформі екологічної політики України має значний потенціал, адже дозволяє не лише вдосконалити інституційні механізми управління, а й забезпечити реальну інтеграцію принципів сталого розвитку в державну політику. Це сприятиме підвищенню ефективності екологічних програм, розвитку партнерства між владою, бізнесом і громадськістю, а також формуванню нової екологічної культури, орієнтованої на довгострокове збереження природного капіталу країни.

Ключові слова: *міжнародний досвід, екологічна безпека, екологічна політика, адміністративно-правове регулювання, воєнний стан, імплементація, адміністративний механізм, запобігання, правова система, публічна влада, публічне управління, євроінтеграція, стандарти ЄС, європейське законодавство, міжнародне співробітництво.*

ABSTRACT

Bilan O.V. Administrative Aspects of Environmental Policy in Ukraine and the Federal Republic of Germany: A Comparative Analysis – Qualifying Scientific Work (Manuscript). Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 "Law". Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2026.

The dissertation examines the administrative-legal foundations for formulating and implementing environmental policy amidst modern global environmental challenges, intensifying international cooperation, and Ukraine's European integration. The introduction highlights the relevance of issues regarding environmental policy implementation in Ukraine, viewed through the lens of the country's European development trajectory and standards—specifically those embodied in the structure and functioning of the environmental management system in the Federal Republic of Germany (FRG) and the development of the "green economy." The German experience is particularly significant, as its practices regarding the gradual phase-out of fossil fuels could prove valuable to Ukraine given the current state of martial law and the extensive destruction of the country's industrial and energy infrastructure. Germany is implementing a large-scale state program for the energy transition, aiming to increase the share of renewable sources in the electricity sector to 80% by 2030 and achieve climate neutrality by 2045. The object and subject of the research are defined, and the aim and objectives of the dissertation are formulated to ensure a comprehensive analysis of the issues in question. The author presents the scientific novelty of the study and outlines the significance of the obtained results across various practical fields. The first chapter of the dissertation analyzes diverse scientific approaches to defining the essence, forms, and instruments of environmental policy from both national and European perspectives. It is

demonstrated that environmental administration models in the EU are grounded in the integration of several fundamental principles: multi-level governance, public participation, transparency, scientifically substantiated decision-making, and the prevention of environmental harm. A comparative analysis reveals that EU countries do not limit themselves to the mere formal existence of environmental ministries or inspectorates; instead, they establish systems wherein environmental policy permeates all levels of governance—from the local to the supranational. This is particularly relevant for Ukraine, which is currently in the process of developing effective mechanisms for inter-agency coordination and the delegation of powers to territorial communities. The author clarifies the conceptual content of "administrative aspects of environmental policy," defining them as a complex of regulatory, organizational-structural, procedural, and supervisory mechanisms through which public administration entities formulate, implement, and monitor environmental standards. The administrative aspect serves as the procedural core of environmental governance, facilitating the transition from command-and-control methods to inclusive governance based on the principle of subsidiarity. The author identifies a variety of methodological approaches to studying key aspects of environmental policy, including legal, economic, indicator-based, and empirical approaches.

The second section substantiates the growing role of administrative mechanisms in ensuring environmental safety, rational nature management, and sustainable development. Particular attention is paid to the institutional and procedural aspects of environmental governance—specifically the coordination of public authorities' activities, environmental monitoring, control, standard-setting, environmental impact assessment, and ensuring public participation in environmentally significant decision-making.

Subsection 2.1 identifies a number of significant issues affecting the effective implementation of declared environmental priorities. Foremost among these is the fragmented nature of legislative regulation: a substantial portion of environmental norms is contained within separate sectoral laws, creating legal gaps and complicating the integration of environmental policy into the national strategic planning system.

Another issue is the legislative tendency to rely on declarative provisions that lack corresponding implementation mechanisms.

Subsection 2.2 examines the institutional structure and administrative instruments for implementing environmental policy in Ukraine. It has been determined that the institutional structure and administrative instruments for implementing environmental policy in Ukraine comprise a network of interconnected state authorities, local self-government bodies, and civic and scientific institutions that collectively ensure the development, implementation, and oversight of environmental protection measures. The central coordinating body is the Ministry of Economy and Environment of Ukraine, which is responsible for strategic planning, the development of the regulatory and legal framework, and international cooperation; specialized services and agencies operate under its authority.

It has been established that state environmental monitoring constitutes another fundamental element of administrative regulation, ensuring continuous observation of the state of atmospheric air, surface and groundwater, soil, flora, and fauna, as well as radiation background levels and noise pollution. The specific features of Ukraine's environmental policy development are identified within the context of its European integration and accession to key international environmental agreements. Particular attention is paid to the specifics of environmental governance in Ukraine under martial law and the additional environmental risks resulting from armed aggression. The permitting system serves as a logical extension of the planning function, translating strategic objectives into concrete administrative procedures.

Subsection 2.3 analyzes the fundamental principles of international and European environmental governance, as well as the role of international institutions in shaping modern environmental protection standards. It is determined that the legal regulation of Germany's environmental policy follows a multi-level structure comprising constitutional principles, federal laws, state-level legislation, EU law, and international treaties. A characteristic feature of this system is the combination of preventive mechanisms (environmental impact assessment), regulatory controls

(regarding emissions, water use, and waste), natural resource protection, and legal instruments for environmental restoration.

In subsection 2.4 The interrelationship between three key administrative-legal instruments—planning, the permitting system, and control—is examined, and their sequence in the implementation of Germany's environmental policy is traced. In the German environmental management model, planning serves as the initial stage, defining the strategic direction for the federal government and the states regarding the rational use of natural resources. Emphasis is placed on the experience of the Federal Republic of Germany as a federal state where environmental management powers are distributed between the federal and state levels. It is noted that a key prerequisite for the stability of the German environmental management model is the coherence of its regulatory framework and the clear demarcation of competencies between the federal and state levels. Such a system ensures the interconnectedness of regulations and minimizes the risk of duplication or legal conflicts. Fundamental environmental policy principles are established at the federal level—specifically through nature conservation legislation—setting basic requirements for natural resource preservation, landscape protection, and sustainable land use. At the same time, the states have the authority to adopt their own regulations to flesh out and practically implement federal provisions, taking into account the specific characteristics of local ecosystems, territorial features, and socio-economic conditions. Combining unified national guidelines with regional specifics creates conditions for more flexible and effective environmental administration, facilitates the optimization of management procedures, and ensures proper oversight of the implementation of environmental protection policy.

The third chapter outlines the main challenges facing the national environmental management system, including the fragmentation of administrative and management mechanisms, flaws in environmental assessment procedures, insufficient interagency coordination, and limited mechanisms for public oversight. The study substantiates the value of adopting specific German management practices to improve Ukraine's environmental administration system and establish an effective

public governance hierarchy in the environmental sector. It identifies that decentralization, combined with digital services, is transforming the nature of public participation. Citizens can now more easily submit comments on planning documents, monitor environmental conditions in real time, initiate local conservation projects, and oversee the implementation of environmental programs within their communities. At the same time, the central government retains responsibility for policy-making and supervising compliance with minimum standards, thereby ensuring uniform rules across the entire country. Guidelines are proposed for aligning national administrative and legal mechanisms with European environmental management standards. Central to this alignment is the implementation of European Union directives and regulations regarding industrial pollution prevention, waste management, water and air protection, nature conservation, and climate policy. Ukraine's permitting system needs to evolve toward an integrated approach, where emission limits for industrial facilities are set based on Best Available Techniques (BAT), and oversight relies on verified measurements and transparent reporting. Environmental Impact Assessment and Strategic Environmental Assessment must evolve into mechanisms for the early warning of risks, characterized by comprehensive public consultation, expert review, and the mandatory consideration of alternatives. Leveraging German experience in the administrative reform of Ukraine's environmental policy holds significant potential; it enables not only the improvement of institutional governance mechanisms but also the genuine integration of sustainable development principles into state policy. This will enhance the effectiveness of environmental programs, foster partnerships among government, business, and the public, and cultivate a new environmental culture focused on the long-term preservation of the country's natural capital.

Keywords: *international experience, environmental security, environmental policy, administrative-legal regulation, martial law, implementation, administrative mechanism, prevention, legal system, public authority, public administration, European integration, EU standards, European legislation, international cooperation.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Білан О.В. Адміністративно-правові виклики реалізації екологічної політики України в умовах реформи публічного управління. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. №6. С.215-219. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.33. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/35-1.pdf. (фахове видання категорії «Б»).

2. Білан О.В. Адміністративні аспекти екологічної політики: міжнародний та національний ракурс на прикладі Bayerisches Umweltgesetzbuch (BayUGB). *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 2. С.68-72. DOI https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.11. URL:http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2025/2_2025.pdf. (фахове видання категорії «Б»).

3. Білан О.В. Адміністративний аспект вдосконалення екологічного законодавства України з урахуванням досвіду Швейцарії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2025. № 74. С. 92-95. DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.74.18. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc74/20.pdf. (фахове видання категорії «Б»).

4. Білан О.В. International agreements and marketing tools as a vector for improving international and national environmental policy. Legal standards for ensuring the reconstruction of post-war Ukraine amidst integration into the European Union: scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2024. Розділ 1. P. 1-16. ISBN 978-9934-26-492-4. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-492-4-1. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/530.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Bilan O.V. GERMAN ENVIRONMENTAL LAW AND ITS HARMONIZATION WITH EU ENVIRONMENTAL LAW. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences,* 2024. No. 4 . C. 24-33. https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-4-3. URL: http://baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/issue/view/168.

6. Білан О.В. Заворотченко Т. М. Інституційна модель екологічного управління в Німеччині. IV Міжнародна науково-практична конференція "Achievements of Science and Applied Research"10-12 листопада 2025 (Дублін, Ірландія). С.170-172. URL: https://www.eoss-conf.com/en/archive/achievements-of-science-and-applied-research-10-11-25/.

7. Білан О.В., Заворотченко Т. М. Адміністративно-правові інструменти реалізації екологічної політики у ФРН. V Міжнародна науково-практична конференція "New Horizons in Scientific Research: Challenges and Solutions" 3-5 листопада 2025 (Марсель, Франція). URL: https://www.eoss-conf.com/en/archive/new-horizons-in-scientific-research-challenges-and-solutions-3-11-25/.

8. Білан О.В. Удосконалення міжнародної екологічної політики щодо глобальної зміни клімату. II Міжнародна наукової конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (21.04.2023; м. Київ, Україна). С.59-61. URL: https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/21.04.2023/24.

9. Білан О.В. Аспекти використання штучного інтелекту у захисті навколишнього середовища. 03.05.2024. Суми. VI Міжнародна студентська наукова конференція Діджиталітація Науки як виклик сьогодення. С.51-53. URL: https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/issue/view/inter-03.05.2024/78.

ЗМІСТ

ВСТУП……15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АСПЕКТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
1.1 Теоретичні засади дослідження проблеми адміністративного забезпечення екологічної політики…….25
1.2 Методологічні підходи до дослідження адміністративних механізмів реалізації екологічної політики…….42
Висновки до розділу……..58

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ та ФРН ……..61
2.1. Нормативно-правове регулювання екологічної політики в Україні……61
2.2. Інституційна структура та адміністративні інструменти реалізації екологічної політики в Україні……67
2.3. Адміністративно-правові інструменти реалізації екологічної політики у ФРН: планування, дозвільна система, контроль……81
2.4. Інституційна модель екологічного управління в Німеччині: принципи федералізму та субсидіарної……..……..100
Висновки до розділу……..……...107
..
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ……..111
3.1. Проблеми ефективності адміністративного забезпечення екологічної політики в умовах публічної адміністративної реформи……..111
3.2. Можливості використання досвіду ФРН в адміністративній реформі екологічної політики України…….152
Висновки до розділу……..186

ВИСНОВКИ……..190

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….197

ДОДАТКИ…….....215

ВСТУП

У XXI столітті екологічна безпека та раціональне природокористування стали одним із ключових напрямів глобальної політики, що визначає пріоритети соціально-економічного розвитку багатьох держав. Глобальні кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів, деградація довкілля, забруднення атмосферного повітря, водних і ґрунтових ресурсів, зростання кількості техногенних аварій і катастроф спричинили зростаючу потребу у формуванні дієвої, науково обґрунтованої та адміністративно забезпеченої екологічної політики. У цьому контексті зростає роль адміністративно-правових інструментів, які повинні не лише забезпечувати реалізацію екологічних програм, а й створювати засади для сталого розвитку як на національному, так і на міжнародному рівні.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що в умовах зростання екологічних викликів і посилення глобального співробітництва у сфері охорони довкілля, особливого значення набуває вдосконалення адміністративних механізмів управління екологічною політикою. Це стосується як інституційного оформлення органів виконавчої влади, так і процедурних аспектів прийняття рішень, контролю, моніторингу, екологічного нормування та правозастосування. Успішність реалізації екологічної політики багато в чому залежить від ефективної координації між державними органами, прозорих управлінських процедур, достатності адміністративних ресурсів, а також чіткості нормативного регулювання.

На міжнародному рівні екологічна політика набула ознак міждисциплінарного явища, що поєднує правові, економічні, управлінські, технологічні та соціальні елементи. В межах Європейського Союзу сформовано ефективну систему екологічного адміністрування, яка базується на принципах сталого розвитку, субсидіарності, екологічної відповідальності, прозорості та участі громадськості. Система міжнародного екологічного управління включає такі інституції, як Програма ООН з навколишнього середовища (UNEP), Глобальний екологічний фонд (GEF), Міжурядова група експертів зі змін

клімату (IPCC), які формують світові стандарти та регулюють міждержавне співробітництво.

Україна як держава, що обрала європейський вектор розвитку, активно інтегрується до системи міжнародного екологічного управління, приєднуючись до ключових міжнародних угод, таких як Орхуська конвенція, Кіотський протокол, Паризька кліматична угода. Разом з тим, у національній екологічній політиці досі зберігаються численні виклики, пов'язані з фрагментарністю адміністративної системи, недосконалістю процедур екологічної оцінки, відсутністю сталого механізму міжвідомчої взаємодії, низьким рівнем публічного контролю та участі громадськості.

Особливої актуальності ці питання набули в умовах воєнного стану, коли екологічні ризики та наслідки збройної агресії Росії проти України створюють додаткові загрози для національного природного середовища. В Україні триває реформа управління, і досвід ФРН (як федеративної держави, де екологічний контроль розподілений між федеральним центром *Bund* та землями *Länder*) є унікальним для побудови оптимальної вертикалі екологічного менеджменту в Україні.

Потреба в системному дослідженні адміністративних аспектів екологічної політики на перетині європейського та національного рівнів є надзвичайно гострою. Такий аналіз дозволяє не лише узагальнити кращі практики, а й запропонувати ефективні механізми адаптації української системи екологічного управління до європейських стандартів.

Щодо ступеня дослідження визначеної теми, то потрібно відзначити праці таких відомих українських вчених, як Ю. Шемшученко, В. Андрейцев, А. Гетьман, В. Костицький, Ю. Битяк, О. Андрійко, Г. Балюк, Н.Юзікова, Л. Синьова, Д. Фелонюк, І. Личенко, Х. Марич, І. Костенко, В. Оксінь, Д. Левченко, Є. Жадан, О. Власенко, Н. Шевченко та інш. Вони досліджують питання екологічної безпеки, адміністративно-правових механізмів у сфері охорони довкілля, системи державного управління у сфері екологічної політики. Але треба відзначити, що проблеми реалізації засад екологічного

політики в Україні є доволі динамічним процесом, який потребує постійного аналізу та коректування. Також треба відзначити і особливість формування та реалізації екологічної політики в Україні на тлі військових дій, які наносять велику шкоду довкіллю, екологічних катастроф, які проявляться через десятиріччя. І програмувати дії держави щодо відновлення довкілля потрібно вже зараз, використовуючи ті ефективні механізми, які показали свою життєздатність в Європейському Союзі. Хоча, необхідно констатувати, що ні одна європейська країна не має такого негативного досвіду, як Україна. ФРН була обрана автором для порівняння, виходячи з того, що «зелена енергетика» та побудова адміністративно-публічної системи управління цією сферою можуть стати у нагоді у повоєнному відновленні України. До речі, з цього ракурсу немає комплексних досліджень і надана робота є однією з перших комплексних досліджень адміністративно-правових механізмів розробки і реалізації екологічної політики України та ФРН.

Серед німецьких авторів треба відзначити Вольфганга Каля, Софію Еффінгер, які в своїй статті «Інструменти екологічного права» надали огляд найважливіших інструментів екологічного права. Перша частина (JURA 2022, 1394 і далі) зосереджена на плановому праві, прямих інструментах (нормативно-правовому акті) та процедурі. Друга частина стосується переважно неформальних адміністративних дій, непрямих (так званих економічних) інструментів та екологічної відповідальності [125].

Гертруда Люббе-Вольф розглядала в своїх працях командно-контрольне регулювання та виконання норм екологічного права. Як відзначав професор Дітер Грімм, висвітлюючи коло інтересів дослідниці: «Часто зазначається, що недоліки охорони навколишнього середовища менше полягають у законодавстві, ніж у правоохоронній діяльності. Тому питання правозастосування відіграють значну роль у публікаціях Гертруди Люббе-Вольф з екологічного права» [117].

Питання адміністративних інструментів, таких, як дозволи, планування досліджуються Еккердом Гофманном, Вольфгангом Дюрнером. Е. Гофманн у

своїй статті ««Планування очищення повітря та його реалізація» аналізує конфлікт між екологічним плануванням та іншими сферами, насамперед транспортним та міським плануванням. Наприклад, як саме місцева влада може законно впроваджувати обмеження на рух дизельного автотранспорту чи створювати екологічні зони без порушення прав громадян та бізнесу [119].

Мартін Бекманн і Мартін Кмент займаються оцінюванням впливу на довкілля [126].

Треба зауважити, що деякі з названих авторів є не тільки науковцями, але і практиками, що безпосередньо перевіряють свої гіпотези в рамках правового регулювання екологічної політики і формуванні стратегічних напрямів подальшого розвитку цієї сфери.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 р. «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні»; Закону України від 28.02.2019 р. «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара третього рівня вищої освіти за акредитованою освітньо-науковою програмою «Право» зі спеціальності 081 «Право» (Сертифікат про акредитацію освітньої програми 8127, дійсний до 01.07.2029 р.). та в межах наукової теми: «Модель публічного управління сучасної України: проблеми побудови і результати реформування» (номер державної реєстрації 0122U001410) .

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради університету (Протокол № 12 від 30.06.2022 р.). Уточнена тема дисертації затверджена вченою радою юридичного факультету (Протокол № 6 від 13.05.2026 р.).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в сфері адміністративно-правових засад реалізації екологічної політики.

Предметом дослідження виступають механізми адміністративного впровадження екологічної політики на національному та європейському рівнях, зокрема інституційні структури, управлінські процедури, функції органів виконавчої влади, нормативно-правове забезпечення та адміністративні інструменти в Україні та ФРН.

Мета дослідження: на основі порівняльного аналізу адміністративних систем України та ФРН виявити системні недоліки української моделі екологічного адміністрування та розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо її реформування відповідно до стандартів ЄС.

Для досягнення мети автором визначено наступні завдання:

- Дослідити теоретико-правові засади формування екологічної політики та її адміністративного забезпечення в сучасній юридичній науці.
- Визначити зміст категорії «адміністративні аспекти екологічної політики»
- Охарактеризувати стан нормативно-правового регулювання реалізації екологічної політики в Україні та ФРН.
- Проаналізувати структуру та повноваження органів виконавчої влади у сфері екології в Україні та ФРН**.**
- Порівняти адміністративні інструменти екологічного контролю.
- Оцінити рівень цифровізації адміністративних послуг в екологічній сфері обох країн.
- запропонувати шляхи удосконалення інституційної та процедурної бази екологічного адміністрування в Україні з урахуванням німецького досвіду.

Методи дослідження були обрані відповідно до поставлених мети та завдань дослідження. Систему використаних методів складають філософські, загально-наукові та конкретно-наукові.

Завдяки використанню діалектичного методу дослідження показано системність і динамічність адміністративної системи управління екологічною

сферою і показано групу факторів, які впливають на нормативно-правове регулювання питань екологічних правовідносин як на національному, так і європейському рівні (розділи 2, 3).

Серед загальнонаукових методів наукового дослідження треба відзначити системно-структурний метод, герменевтичний метод, синергетичний метод. Завдяки застосуванню синергетичного методу, який досліджує право як відкриту систему, що перебуває в стані постійної трансформації під впливом зовнішніх факторів (глобалізація, цифровізація) надано загальні характеристики систем управління сферою екологічної політики в Україні та ФРН (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4).

При використанні герменевтичного методу було проаналізовано тексти нормативно-правових актів національного законодавства та законодавства ФРН з метою виявлення недоліків інструментарію реалізації екологічної політики в названих країнах (підрозділи 3.1., 3.2.).

За допомогою системно-структурного методу було встановлено ієрархічні та функціональні зв'язки між різними адміністративними механізмами (організаційними, правовими, економічними, контрольно-наглядовими) (підрозділ 1.2). А також визначено інституційну структуру публічного управління в Україні і ФРН в сфері реалізації екологічної політики: розмежування повноважень та зв'язків між центральними (Мінекономіки, Держекоінспекція тощо) та місцевими органами влади, а також оцінка ефективності їхньої взаємодії (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4.).

До конкретно-наукових методів віднесемо порівняльно-правовий, автоматизований моніторинг нормативно-правового регулювання, метод правового прогнозування.

Порівняльно-правовий метод надав можливість порівняти основні засади реалізації екологічної політики, що закріплені в законодавстві різного рівня: європейського, федерального, територіального (підрозділи 2.1, 2.3).

За допомогою автоматизованого моніторингу нормативно-правового регулювання проведено аналіз інтенсивності законодавчих змін: розрахунок

коефіцієнтів динаміки регулювання — як часто, в яких частинах та з якою періодичністю змінюється екологічне законодавство України, що свідчить про його стабільність чи дестабілізацію (підрозділи 2.1, 2.3).

В роботі також використовувалися загально-логічні методи: аналіз і синтез, дедукція та індукція.

Завдяки використанню аналізу і синтезу виявлено диспропорції та інституційні розриви у системі екологічного управління України, які виникли або загострилися в ході адміністративної реформи (наприклад, дублювання функцій, розрив комунікації між центральним і регіональним рівнями), а також надана оцінка впливу деструкції окремого елемента (наприклад, послаблення контролю) на функціонування всієї системи екологічної безпеки (підрозділ 3.1.).

За допомогою індуктивного методу було узагальнено наукові доробки українських та німецьких правознавців, що дозволило констатувати наявність недоліків в нормативно-правовому та інституціональному забезпеченні реалізації екологічної політики (підрозділ 3.1.).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що воно є одним із перших у вітчизняній науці адміністративного права комплексним порівняльно-правовим дослідженням адміністративно-правових аспектів реалізації екологічної політики України та ФРН, в якому на основі аналізу німецької моделі екологічного врядування (*Umweltpolitik*) обґрунтовано концептуальні напрями реформування системи вітчизняного екологічного адміністрування в умовах євроінтеграції та повоєнного відновлення.

Найбільш суттєві результати, що визначають наукову новизну роботи та виносяться на захист, полягають у такому:

Вперше:

- сформульовано цілісну теоретико-правову концепцію модернізації системи адміністративного забезпечення екологічної політики України на основі адаптації досвіду ФРН. Концепція інтегрує інституційну, процедурну та цифрову складові, що дозволяє адаптувати національну систему екологічного

управління до вимог Європейського Зеленого Курсу (*European Green Deal*) та завдань «зеленої відбудови» інфраструктури;

- обґрунтовано модель децентралізованого екологічного адміністрування для України за прикладом німецького принципу субсидіарності. Вона передбачає чітке розмежування повноважень між центральним органом виконавчої влади (стратегічні функції) та регіональними (громадами) рівнями (контрольно-наглядові та моніторингові функції), що мінімізує дублювання компетенцій та корупційні ризики;
- визначено специфіку адміністративно-правового статусу громадських інституцій та екологічних омбудсменів у ФРН як повноцінних суб'єктів досудового врегулювання екологічних спорів, та доведено доцільність імплементації цього інституту в практику українського адміністративного судочинства та квазісудових процедур.

Удосконалено:

- інституційну архітектуру органів державного екологічного контролю в Україні шляхом трансформації Державної екологічної інспекції у сервісно-наглядовий орган (за зразком Федерального відомства з охорони навколишнього середовища ФРН — *UBA*), де акцент зміщується з каральних санкцій на превентивний моніторинг та екологічний консалтинг суб'єктів господарювання;
- адміністративні процедури здійснення оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (СЕО). Запропоновано механізм спрощення та цифровізації цих процедур для об'єктів критичної інфраструктури, що відновлюються, із одночасним посиленням транскордонних консультацій за стандартами німецького законодавства (*UVP-Gesetz*);
- правове регулювання надання адміністративних послуг в екологічній сфері через інтеграцію державних екологічних кадастрів у єдину цифрову платформу, що базується на принципах німецької геоінформаційної системи *GEOPORTAL.de*, для автоматизації видачі інтегрованих екологічних дозволів.

Дістало подальший розвиток:

- наукові підходи до трактування поняття «екологічне врядування» (*Environmental Governance*) в доктрині адміністративного права. Воно визначено не як вертикальний державний примус, а як багаторівнева партнерська взаємодія органів влади, бізнесу та інститутів громадянського суспільства на засадах взаємної відповідальності;
- класифікація адміністративно-правових інструментів реалізації екологічної політики, яку розширено шляхом виокремлення кризових інструментів (зокрема, процедур оперативного екологічного аудиту зруйнованих об'єктів та адміністрування екологічних сертифікатів для вторинних будівельних матеріалів);
- аргументація щодо реформування системи адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення в Україні. Обґрунтовано необхідність переходу від фіксованих штрафів до гнучкої системи фінансових санкцій (за аналогією з німецьким інститутом *Ordnungswidrigkeiten*), розмір яких залежить від масштабу завданої довкіллю шкоди та економічного потенціалу порушника.

Практичне значення результатів

Сформульовані висновки та рекомендації можуть бути використані:

- У законотворчій діяльності: для розробки змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (в частині екологічних проступків) та законів, що регулюють державний екологічний контроль.
- У правозастосовній практиці: для оптимізації роботи Держекоінспекції та Мінекономіки.
- У навчальному процесі: для підготовки курсів «Адміністративне право», «Екологічне право», «Порівняльне правознавство».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення, висновки й рекомендації дисертації оприлюднено на чотирьох науково-практичних заходах: IV Міжнародна науково-практична конференція “Achievements of Science and Applied Research”10-12 листопада 2025 (Дублін, Ірландія), V Міжнародна науково-практична конференція “New Horizons in Scientific Research: Challenges and Solutions” 3-5 листопада 2025 (Марсель, Франція); II Міжнародна наукової конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (21.04.2023; м. Київ, Україна); VI Міжнародна студентська наукова конференція «Діджиталітація Науки як виклик сьогодення».

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 9 наукових роботах, з них 3 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, а також розділі колективної монографії, статті, виданої у науковому виданні Європейського Союзу та 4 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (152 найменувань), додатку. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них 197 сторінок основного тексту.

Під час підготовки дисертаційного дослідження технології штучного інтелекту використовувалися як допоміжний інструмент для систематизації наукових джерел, мовно-стилістичного редагування та вдосконалення структури викладу. Формулювання наукових положень, аналіз матеріалів, перевірка достовірності інформації, висновки та відповідальність за зміст роботи належать автору.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ АСПЕКТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Теоретичні засади дослідження проблеми адміністративного забезпечення екологічної політики

Питання адміністративних аспектів екологічної політики є предметом пильної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У сучасній науці ця тема розглядається в міждисциплінарному полі — на стику адміністративного права, державного управління, екологічного права, міжнародного права, політології та економіки довкілля. Ступінь наукової розробленості проблеми свідчить про її складність і значущість у контексті сучасних викликів глобального розвитку.

У працях українських науковців значну увагу приділено вивченню загальних питань формування та реалізації екологічної політики. На перший план у таких дослідженнях виходять концептуальні положення про зміст, принципи та функції екологічної політики держави. Дослідники підкреслюють, що екологічна політика повинна бути не лише декларативною, а й мати чіткий механізм реалізації, заснований на ефективному адмініструванні, яке охоплює як організаційно-інституційний, так і нормативно-правовий рівень. Акцент робиться на необхідності поєднання стратегічного планування з інструментами екологічного контролю, оцінки впливу на довкілля, а також адміністративної відповідальності за порушення екологічного законодавства [29, с. 67–72; 69, с. 90–93].

Адміністративне забезпечення — це система заходів організаційного, правового, процедурного та кадрового характеру, які здійснюються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації з метою реалізації державної політики у відповідній сфері. У контексті сталого розвитку адміністративне забезпечення охоплює формування нормативно-правової бази, функціонування уповноважених органів, реалізацію управлінських функцій (планування, моніторинг, контроль), координацію між рівнями управління, а

також забезпечення участі громадськості в процесах прийняття рішень [23, с. 80–81].

Вітчизняні правознавці вивчають структуру та повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері екологічної політики, наголошуючи на тому, що фрагментарність і дублювання функцій є однією з головних проблем адміністративної ефективності. Наукова дискусія також охоплює питання нормативно-правового забезпечення, включаючи аналіз Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закону України «Про екологічну експертизу», а також актів, які регламентують діяльність Державної екологічної інспекції. У цьому контексті дослідники акцентують увагу на суперечностях у законодавстві, недостатній координованості екологічних функцій між органами державної влади та низькому рівні реалізації екологічної політики на місцевому рівні [70, с. 174-178].

Значний внесок у теоретико-методологічну базу дослідження внесено фахівцями з державного управління, які аналізують системні умови ефективної реалізації екологічної політики через механізми публічного адміністрування. Такі дослідження ґрунтуються на сучасних підходах до управлінської діяльності: принципах прозорості, підзвітності, участі громадськості, оцінки ефективності. Водночас існує нагальна потреба в комплексному дослідженні того, як саме адміністративна система сприяє або, навпаки, гальмує впровадження екологічних стандартів, особливо в умовах децентралізації та реформування державного управління в Україні [75, с. 93].

На міжнародному рівні проблематика адміністративних аспектів екологічної політики активно розробляється в межах екологічного права та політики Європейського Союзу, зокрема через дослідження імплементації директив ЄС, ефективності екологічного менеджменту, системи екологічної оцінки, а також інструментів екологічного моніторингу. Європейські науковці розглядають екологічну політику як багаторівневу систему управління, в якій ключову роль відіграють не лише урядові органи, а й незалежні регулятори,

громадянське суспільство, бізнес-структури та науково-експертне середовище [85; 91; 93; 95; 103; 104; 106].

Окрему групу становлять дослідження, що висвітлюють питання участі держав у міжнародних екологічних ініціативах та угодах, таких як Орхуська конвенція, Базельська конвенція, Паризька угода тощо. У цьому контексті адміністративні аспекти розглядаються як складова інтеграційних процесів, спрямованих на гармонізацію екологічного законодавства, створення механізмів контролю та звітності, що ґрунтуються на принципах міжнародного права та стандартів сталого розвитку [28; 67; 89; 103; 137].

Серед українських дослідників, які аналізують екологічний вимір європейської інтеграції України, варто відзначити Н. Тодорову. У статті «Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: екологічний вимір» авторка розглядає основні положення Угоди, пов’язані з охороною навколишнього природного середовища, та аналізує завдання і перші кроки реалізації відповідних зобов’язань України. Особливу увагу приділено взаємозв’язку екологічної складової європейської інтеграції зі сталим розвитком, екологічною безпекою та наближенням національних природоохоронних підходів до європейських стандартів. Наукове значення цієї праці для дослідження адміністративних аспектів екологічної політики полягає в окресленні міжнародно-правових орієнтирів, у межах яких здійснюється вдосконалення державного управління у сфері охорони довкілля [66, с. 177–188].

Істотний внесок у дослідження екологічного адміністрування зробила також Нестеренко Л., яка аналізує нормативно-правову базу та її узгодженість із міжнародними зобов’язаннями держави. Вона обґрунтовує необхідність створення єдиного органу виконавчої влади, який би акумулював повноваження з координації, планування та контролю екологічної політики. Авторка зазначає, що в Україні відсутній ефективний адміністративний механізм зворотного зв’язку між громадськістю та органами влади щодо рішень у сфері природокористування, що суперечить вимогам Орхуської конвенції [36, с. 8].

Важливе значення для дослідження правових засад європейської інтеграції України має праця Г. В. Анісімової «Теоретико-правові аспекти наближення екологічного законодавства України до вимог ЄС». Авторка розглядає теоретичні та термінологічні проблеми зближення національного екологічного законодавства з правом Європейського Союзу, розмежовуючи поняття конвергенції, гармонізації та наближення законодавства. Особливу увагу приділено поступовому характеру цього процесу, необхідності узгодження правових принципів і нормативних положень, а також усуненню правових колізій та дублювання повноважень органів державного управління у сфері охорони довкілля. Наукове значення дослідження для вивчення адміністративних аспектів екологічної політики полягає в обґрунтуванні необхідності системного вдосконалення не лише екологічного законодавства, а й механізмів його реалізації та правозастосування в контексті європейської інтеграції України [3, с. 128–133].

О. Андрійко у низці своїх публікацій акцентує увагу на необхідності посилення екологічного моніторингу як інструменту адміністративного регулювання. Вона вважає, що наявна система контролю в Україні є недостатньо ефективною через розпорошеність повноважень між різними органами та відсутність автоматизованих механізмів збору та обробки екологічної інформації. Особливої критики, на її думку, заслуговує діяльність Державної екологічної інспекції, яка, попри формальну наявність повноважень, не має реального впливу на ухвалення управлінських рішень [2, с. 19].

Н. С. Юзікова та Є. С. Гетьман у статті «Пріоритетність екологічної безпеки в державній політиці України: адаптація досвіду Республіки Хорватія та виклики війни» досліджують особливості забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнних загроз та європейської інтеграції України. Авторки аналізують нормативно-правові засади державної екологічної політики, проблеми координації діяльності органів публічного управління, недостатності фінансових і кадрових ресурсів, а також інституційні труднощі реалізації природоохоронного законодавства. Особливу увагу приділено досвіду

Республіки Хорватія у подоланні екологічних наслідків збройного конфлікту, протидії екологічним правопорушенням і вдосконаленні природоохоронного управління. Для дослідження адміністративних аспектів екологічної політики України важливими є висновки щодо необхідності посилення міжвідомчої координації, розвитку адміністративної спроможності на регіональному та місцевому рівнях і адаптації європейських практик до умов повоєнного відновлення [74, с. 1655–1663].

В. О. Чукаєва у статті «Імплементація європейських стандартів та реформування правової системи України» досліджує трансформацію національної правової системи в умовах європейської інтеграції, зосереджуючи увагу на адаптації законодавства до стандартів ЄС та необхідності врахування історичних, інституційних і правових особливостей розвитку української держави. Авторка акцентує увагу на складності впровадження європейських стандартів і потребі забезпечення їх практичної реалізації в діяльності органів публічної влади. У контексті дослідження адміністративних аспектів екологічної політики ці положення дають змогу обґрунтувати, що наближення екологічного законодавства України до права ЄС має супроводжуватися вдосконаленням адміністративно-правових механізмів, процедур управління та практики застосування відповідних нормативних приписів [72, с. 193–199].

Серед зарубіжних авторів провідну роль у дослідженні екологічного адміністрування відіграє Peter P. Jones, який аналізує багаторівневу модель екологічного управління в ЄС. Він звертає увагу на синергію між адміністративними структурами на рівні Єврокомісії, Європейського агентства з довкілля та національних урядів, показуючи, що ефективність екологічної політики залежить не лише від правових норм, а й від узгодженості адміністративних процедур. P. Jones також приділяє увагу таким інструментам, як оцінка впливу на довкілля (EIA), стратегічна екологічна оцінка (SEA) та екологічне ліцензування [123].

Важливе значення для розуміння адміністративно-правових механізмів реалізації екологічної політики мають дослідження німецького правознавця

Вольфганга Каля, присвячені інструментам екологічного права та правовому забезпеченню принципу сталого розвитку. У своїх працях автор розглядає роль правових інструментів у формуванні й реалізації екологічних цілей, що дає змогу осмислити взаємозв'язок між нормативним регулюванням, діяльністю органів публічної влади та практичним виконанням екологічних вимог [124; 125]. У контексті порівняльного аналізу України та Федеративної Республіки Німеччина цей науковий підхід є важливим для визначення шляхів удосконалення українського адміністративно-правового механізму екологічної політики з урахуванням європейських стандартів і принципу сталого розвитку.

Цікавими для українських дослідників є також роботи Maria Lee, яка аналізує механізми прийняття екологічних рішень у ЄС з точки зору адміністративного впливу, прозорості процесів і участі громадськості. Lee наполягає на тому, що адміністративні процедури повинні бути чітко визначені законодавчо, з обов'язковим врахуванням наукових даних, консультацій та незалежної експертизи. Саме в такому форматі формується довіра до екологічної політики та зростає її ефективність [127, с. 114].

Важливим теоретичним підґрунтям дослідження адміністративного забезпечення екологічної політики є концепція сталого розвитку, яка передбачає інтегроване врахування екологічних, економічних і соціальних чинників під час визначення пріоритетів суспільного розвитку. У німецькій правовій доктрині поширеним є тривимірне розуміння сталого розвитку, відповідно до якого зазначені складові не розглядаються як відокремлені напрями державної діяльності, а мають узгоджуватися в межах єдиної політики. Такий підхід дає змогу своєчасно виявляти конфлікти між економічними інтересами, соціальними потребами та вимогами охорони довкілля й забезпечувати їх узгодження на етапі формування та реалізації управлінських рішень [124, с. 15].

Самостійного значення в межах цієї концепції набуває принцип міжпоколінної справедливості, який вимагає врахування довгострокових наслідків державної політики. Його зміст полягає в недопустимості такого

використання природних ресурсів і прийняття суспільно значущих рішень, за якого задоволення потреб нинішнього покоління відбувається за рахунок істотного обмеження можливостей майбутніх поколінь. У контексті адміністративного забезпечення екологічної політики це означає необхідність орієнтації публічної адміністрації не лише на досягнення поточних соціально-економічних результатів, а й на збереження природних умов, необхідних для довгострокового розвитку суспільства [124, с. 16].

Водночас практична реалізація сталого розвитку передбачає необхідність узгодження екологічних, економічних і соціальних інтересів з урахуванням фундаментального значення природних умов для існування суспільства. У юридичному експертному висновку щодо можливості конституційного закріплення сталого розвитку в землі Північний Рейн — Вестфалія обґрунтовується підхід, за яким відповідні інтереси загалом мають узгоджуватися в процесі правового зважування, проте збереження життєво важливих природних основ існування може потребувати особливої ваги в конкретних обставинах. Для екологічної політики це має принципове значення, оскільки економічна доцільність управлінського рішення сама по собі не усуває необхідності оцінювати його наслідки для клімату, біорізноманіття, водних ресурсів та інших компонентів довкілля [124, с. 17–18].

Зазначений підхід безпосередньо пов’язаний із принципом запобігання екологічним ризикам (Vorsorgeprinzip), який передбачає вжиття превентивних заходів для збереження природних ресурсів і недопущення виникнення екологічної шкоди. Його значення полягає в тому, що державне реагування не повинно обмежуватися випадками, коли небезпека вже набула очевидного характеру або шкода стала реальною. Натомість публічна адміністрація має враховувати наявні ризики на ранніх етапах, застосовувати випереджувальні заходи та забезпечувати систематичне спостереження за станом довкілля. Така логіка узгоджується з довгостроковою орієнтацією сталого розвитку й обґрунтовує необхідність включення превентивних інструментів до системи адміністративно-правового забезпечення екологічної політики [124, с. 18–19].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що адміністративні аспекти екологічної політики досліджуються активно, однак найчастіше — у межах ширшого контексту правового або управлінського регулювання. Дослідники обґрунтовано наголошують на необхідності підвищення ефективності екологічного адміністрування як через удосконалення законодавчої бази, так і через оптимізацію організаційної структури та підвищення прозорості прийняття рішень. Українська наукова школа у цьому напрямі вже заклала теоретичну основу, однак, як засвідчує аналіз праць, залишається значний потенціал для подальших досліджень, зокрема у сфері адаптації міжнародних адміністративних моделей до національного контексту України.

Після аналізу провідних науковців та їхніх праць, можна зробити висновок, що дослідження адміністративних аспектів екологічної політики вже має ґрунтовну наукову основу, але залишається актуальним і перспективним напрямом подальшого міждисциплінарного розвитку. Кожен з авторів робить свій внесок у розуміння ролі адміністративно-правових механізмів у забезпеченні екологічної безпеки, однак при цьому акценти зміщуються залежно від контексту дослідження: від глобального управління довкіллям до внутрішньодержавної інституційної побудови та правозастосування.

Вітчизняна наукова думка переважно зосереджена на аналізі організаційної структури державного управління, повноважень уповноважених органів та функціонування механізмів адміністративного впливу на суб’єкти господарювання. Особливу увагу приділяється ролі контролюючих органів, ефективності реалізації екологічного законодавства, участі громадськості у формуванні екополітики та проблемам відповідальності за порушення екологічних норм. Водночас у роботах деяких авторів прослідковується недостатня увага до порівняльного аналізу адміністративних систем управління у сфері екології в країнах Європейського Союзу, що ускладнює адаптацію міжнародного досвіду до національного контексту. [2, с. 223; 5, с. 46].

Зарубіжні дослідники, особливо ті, що працюють у рамках європейської правової школи, виявляють глибоке розуміння зв’язку між прозорістю

адміністративних процедур, якістю екологічного управління та участю громадськості. Так, у працях M. Lee і P. Jones адміністративна ефективність тлумачиться не лише через ієрархічну структуру органів влади, але й через здатність цих органів до адаптації, взаємодії з іншими суб'єктами та реагування на екологічні ризики. Це підкреслює важливість переходу від директивного адміністративного управління до гнучких форм екологічного адміністрування, в основі яких лежать принципи стійкості, екологічної відповідальності та науково обґрунтованого прийняття рішень [127, с. 52].

Аналіз літератури свідчить, що однією з найсуттєвіших проблем залишається розрив між нормативно-правовими засадами екологічної політики та реальними механізмами її реалізації на адміністративному рівні. Виявляється тенденція до декларативності стратегічних документів, відсутності належного фінансового та кадрового забезпечення екологічної сфери, а також низького рівня міжвідомчої координації. Усе це вимагає переосмислення сучасної системи адміністрування в екологічній сфері з урахуванням кращих європейських практик і принципів належного врядування.

З огляду на вищезазначене, подальше дослідження адміністративних аспектів екологічної політики потребує не лише аналізу чинного стану наукового знання, а й формування комплексної методології, що дозволить оцінити ефективність адміністративних інструментів з погляду як юридичної, так і управлінської науки. Саме така аналітико-синтетична модель стане підґрунтям для розробки практичних рекомендацій з удосконалення екологічного управління в Україні.

Проблема фрагментарності наукових досліджень у сфері екологічного адміністрування постає як одна з ключових теоретико-методологічних перепон для формування цілісної, науково обґрунтованої системи державного управління в галузі охорони довкілля. Незважаючи на наявність значного обсягу наукових праць, присвячених екологічному праву, адміністративному управлінню, системі державного контролю чи реалізації міжнародних екологічних зобов'язань, більшість із них розглядає ці питання окремо, без

спроби інтегрувати їх у єдину комплексну управлінську модель. У результаті такої методологічної роз'єднаності виникає теоретичний вакуум, що не дозволяє науково пояснити, як саме в межах чинного державного механізму відбувається поєднання організаційних, правових і процедурних елементів реалізації екологічної політики [72, с. 2].

Чимало досліджень зосереджуються винятково на юридичних аспектах — аналізі законодавчих норм, нормативно-правового забезпечення, правових прогалин чи колізій, тоді як управлінський компонент, включаючи процедури, алгоритми прийняття рішень, систему моніторингу та оцінки результативності, залишається недостатньо розробленим. Інші автори, що працюють у межах науки державного управління, навпаки, акцентують увагу на організаційних аспектах діяльності органів виконавчої влади у сфері охорони довкілля, однак, як правило, уникають глибокого аналізу правових обмежень, процедур ліцензування, перевірок, адміністративної відповідальності чи екологічної експертизи [6, с. 235].

Ця фрагментарність посилюється ще й тим, що екологічна політика розглядається як частина соціальної або економічної політики держави, а не як самостійний і складно структурований напрямок із власними механізмами адміністрування, що вимагає окремого міждисциплінарного підходу. Наслідком такого розпорошення наукової уваги є відсутність у вітчизняній науці цілісної моделі адміністративного забезпечення екологічної політики, в якій би системно узагальнювалися функції та повноваження органів державної влади, процедурні етапи реалізації екополітичних рішень, механізми зворотного зв’язку, критерії оцінки ефективності та правозастосовна практика.

Крім того, більшість праць, присвячених екологічному адмініструванню, не враховують сучасні виклики, пов’язані з інтеграцією до правового простору Європейського Союзу, військовою агресією проти України, порушенням екологічної безпеки в зонах бойових дій, масштабним забрудненням територій та потребою у відновленні зруйнованої інфраструктури природоохоронної системи. Ці чинники потребують розробки нових адміністративних механізмів,

адаптованих до кризових умов, однак такі теми лише починають з’являтися у науковому полі [29, с. 68–69].

Наявна фрагментарність досліджень свідчить не лише про роз’єднаність окремих академічних дисциплін, але й про відсутність практико-орієнтованих міжгалузевих моделей, здатних забезпечити цілісне бачення адміністративної реалізації екологічної політики. Подолання цієї проблеми можливе лише за умови інтеграції знань із різних галузей – адміністративного, екологічного, конституційного права, державного управління, екополітології та екологічної економіки, – що дозволить створити сучасну, адаптивну й науково обґрунтовану систему екологічного адміністрування в Україні.

Проблема недостатності порівняльного аналізу українського досвіду з міжнародною практикою в галузі екологічного управління є однією з найсуттєвіших прогалин у сучасному науковому дискурсі. Незважаючи на активне декларування євроінтеграційного вектора розвитку та зобов’язання України адаптувати національне законодавство до acquis communautaire, реальний науковий супровід цих процесів залишається поверхневим і несистемним. У більшості досліджень наголошується на важливості імплементації норм європейського права, однак вкрай рідко пропонується системний порівняльний аналіз моделей екологічного адміністрування, які діють у державах-членах ЄС. Здебільшого мова йде лише про загальну характеристику європейських підходів, без деталізації конкретних управлінських процедур, принципів організації роботи органів виконавчої влади, структурного оформлення адміністративного нагляду чи методології оцінки ефективності політичних рішень у сфері екології.

Відсутність глибокого порівняльного підходу унеможливлює об’єктивне позиціювання української моделі екологічного адміністрування в міжнародному контексті. Це, своєю чергою, не дає змоги визначити, які саме компоненти системи є застарілими або нефункціональними, а які потребують лише часткової адаптації чи модернізації. Замість конкретного аналізу різниці між, наприклад, процедурою екологічного ліцензування в Україні та в Польщі

чи Німеччині, дослідження обмежуються загальними тезами про необхідність євроінтеграції, часто без критичної оцінки реального стану речей. Через це українська практика трансформації екологічної політики ризикує зберегти формальний характер, коли європейські механізми впроваджуються лише декларативно, без змістовної зміни управлінської логіки.

Крім того, у сучасній українській науковій літературі бракує робіт, які б застосовували методологічно вивірені інструменти порівняльного аналізу: синхронні або діахронні порівняння, типології моделей управління, структурні чи функціональні аналогії. Як результат — дослідницька база не дозволяє робити глибокі висновки щодо того, які саме адміністративні інструменти управління екологічною сферою можуть бути ефективно адаптовані до українських реалій з урахуванням її політичної, соціальної та правової специфіки. Наявні ж приклади запозичення іноземного досвіду часто виявляються поверхневими, оскільки не враховують ані контексту прийняття управлінських рішень, ані їхньої реальної ефективності в країнах-донорах моделі.

Також недостатньо вивченим залишається питання інституційної відповідальності в системах екологічного адміністрування європейських країн, де спостерігається чітка ієрархія повноважень, структурна логіка розмежування функцій, а також прозора система зворотного зв’язку. В Україні ж, на тлі загальної фрагментарності й неузгодженості нормативно-правових актів, така чіткість відсутня, однак досліджень, які б доводили, яким чином саме європейські адміністративні моделі можуть бути ефективно адаптовані до національного контексту, фактично не існує.

Обмеженість емпіричних досліджень ефективності адміністративних механізмів у сфері екологічної політики є серйозною перешкодою для розвитку науково обґрунтованої та практично орієнтованої екологічної стратегії держави. Більшість сучасних наукових праць, які стосуються адміністративного забезпечення екологічної політики, мають теоретико-правовий або концептуальний характер. У таких роботах акцент робиться переважно на

аналізі законодавчої бази, загальних функцій органів виконавчої влади, нормативного механізму реалізації правових норм, формулюванні ідеальних моделей управління або наданні узагальнених рекомендацій щодо реформування. Проте майже повністю ігнорується аналіз фактичних результатів реалізації політик, зокрема їхнього впливу на стан навколишнього природного середовища, ефективності рішень контролюючих органів, динаміки адміністративних проваджень, рішень судів у справах про екологічні правопорушення чи статистики виконання приписів екологічних інспекцій.

Це свідчить про наявність серйозного розриву між теоретичними положеннями та реальною практикою адміністрування. Такий розрив призводить до того, що рекомендації, які формуються у науковому середовищі, часто не мають практичного підґрунтя, не відповідають реальним управлінським викликам і не враховують специфіку дійсного функціонування органів державної влади у сфері охорони довкілля. Брак аналітики, що ґрунтується на статистичних даних або практичних кейсах, знижує прикладну цінність наукових досліджень та унеможливлює створення повноцінного зворотного зв’язку між оцінкою політичних рішень і подальшим стратегічним плануванням [27, с. 130].

Також відсутність систематичного збору, обробки й інтерпретації емпіричної інформації перешкоджає формуванню реалістичних індикаторів ефективності, за якими можна було б оцінювати адміністративну результативність органів екологічного нагляду. Такі індикатори, як кількість перевірок, рівень виконання приписів, середній термін розгляду скарг громадян, обсяг стягнених штрафів чи питома вага скасованих у судовому порядку рішень, майже не використовуються в наукових працях, попри те, що саме вони дозволяють зробити обґрунтовані висновки щодо ефективності адміністративних механізмів у реальному часі.

Особливо критичною ситуація виглядає в частині оцінювання наслідків реалізованих політик, коли відсутні механізми системного моніторингу змін у довкіллі, які прямо пов’язані з управлінськими діями або бездіяльністю.

Наприклад, впровадження певних адміністративних обмежень на використання природних ресурсів не супроводжується аналізом того, як саме ці обмеження вплинули на екологічний баланс, зміну якості води, ґрунтів або повітря. Це ускладнює не лише оцінку ефективності рішень, а й знижує рівень довіри до адміністративної системи з боку громадськості та експертного середовища [48; 54].

У сучасних умовах, коли екологічні загрози стають усе більш реальними та багатовимірними, зростає потреба в таких дослідженнях, які поєднують аналітичну точність, емпіричну верифікованість і управлінську застосовність. Ефективна екологічна політика неможлива без розуміння того, як саме функціонують її адміністративні елементи на практиці. Відсутність емпіричної основи унеможливлює оперативне реагування на адміністративні дисфункції, помилки управлінських рішень чи зловживання службовим становищем у системі контролю.

Ігнорування впливу децентралізації на адміністративну реалізацію екологічної політики становить одну з найсуттєвіших прогалин у сучасній вітчизняній науковій думці. У процесі реалізації реформи місцевого самоврядування в Україні відбулася глибока трансформація інституційної системи управління, зокрема через передачу значної частини повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища на рівень територіальних громад. Однак у науковому середовищі ця проблема досі залишається недостатньо осмисленою, що призводить до утворення серйозного аналітичного вакууму в оцінці наслідків і результативності таких змін.

У більшості наукових праць зберігається домінанта дослідження центрального рівня екологічного управління, тоді як практичні аспекти реалізації делегованих адміністративних функцій на місцях майже не висвітлюються. Внаслідок цього не розкрито, як саме змінилась структура прийняття управлінських рішень у громадах після децентралізації, чи здатні новоутворені органи місцевого самоврядування ефективно адмініструвати екологічну політику, чи мають вони доступ до актуальної екологічної

інформації, фаховий кадровий потенціал, бюджетне забезпечення та повноваження для вжиття дієвих адміністративних заходів у відповідь на загрози довкіллю. Це питання є особливо важливим з огляду на те, що саме громади стали основною ланкою, через яку реалізуються численні державні політики, включно з екологічною [1, с. 48].

Серйозним викликом залишається також відсутність єдиної методології моніторингу та оцінювання ефективності екологічного адміністрування на локальному рівні. Досі не існує науково обґрунтованих критеріїв, за якими можна було б об’єктивно оцінити, наскільки успішно громади впроваджують заходи щодо збереження довкілля, чи дотримуються встановлених екологічних стандартів, чи співпрацюють з громадськістю, бізнесом та центральними органами виконавчої влади у цій сфері. Також не досліджено, як впливають різні моделі організаційної побудови органів місцевого самоврядування на якість екологічного адміністрування — зокрема, чи має значення наявність спеціалізованих підрозділів у структурі виконкому, чи забезпечується системне навчання персоналу, і як саме врегульовується міжмуніципальна співпраця у сфері довкілля.

У той час як у країнах Європейського Союзу децентралізація розглядається як можливість посилення екологічної ефективності завдяки наближенню центрів прийняття рішень до проблем, які виникають безпосередньо на місцях, в Україні цей процес залишається не до кінця структурованим і методологічно незабезпеченим. Відсутність досліджень, які б системно оцінювали вплив децентралізаційної реформи на реальний стан адміністративного управління в екологічній сфері, не дозволяє сформувати повноцінну державну політику щодо підтримки громад у виконанні нових функцій. Тим більше, що в умовах воєнного стану й екологічних катастроф, спричинених бойовими діями, навантаження на місцеві адміністрації зросло багаторазово, але оцінки їхньої спроможності діяти в кризових умовах майже не існує.

Недостатня увага до цифрових технологій та електронного урядування у сфері екологічного адміністрування в Україні становить одну з малодосліджених, але надзвичайно перспективних і важливих проблем у сучасному державному управлінні. У контексті динамічного розвитку інформаційного суспільства, впровадження принципів цифрового врядування та активного використання електронних сервісів у різних сферах публічного адміністрування, екологічна політика залишається однією з найменш охоплених цими процесами. У той час як у державах Європейського Союзу цифровізація управління довкіллям уже стала стандартом, в українській науковій літературі питання впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему екологічного адміністрування майже не порушується або ж згадується побіжно, без належного методологічного аналізу [48; 53].

На практиці це означає, що сучасні інструменти, які могли б істотно підвищити ефективність та прозорість управлінських рішень, залишаються не використаними або інтегруються повільно й хаотично. Відсутність досліджень щодо впровадження електронних платформ для подання екологічних звітів, отримання дозволів на викиди чи використання природних ресурсів, автоматизованого моніторингу якості повітря, води, ґрунтів тощо, не дозволяє оцінити ані масштаби цифрового відставання, ані ризики, пов’язані з непрозорістю процесів, ані потенційні переваги диджиталізації для громадян, бізнесу та самих органів державної влади. Практично не розглядається, яким чином електронні ресурси могли б забезпечити вільний доступ громадськості до актуальної екологічної інформації, створити ефективні механізми електронного зворотного зв’язку, або бути використаними для екологічної просвіти та публічних консультацій [28; 53].

У розвинених країнах електронне врядування у сфері довкілля вже давно стало основою взаємодії держави з громадянами й бізнесом. Електронні платформи дозволяють не лише відстежувати стан навколишнього природного середовища в режимі реального часу, а й подавати скарги, відстежувати розгляд заяв, брати участь у громадських слуханнях, реєструвати порушення

екологічного законодавства. Водночас в Україні подібні системи або відсутні, або не мають належного функціонального наповнення, що значно знижує рівень прозорості, а отже, й довіру до діяльності екологічних інституцій.

Недостатність наукових праць, які б оцінювали наявні спроби цифровізації екологічної сфери, аналізували перешкоди для її розвитку та пропонували модельні рішення, створює враження, що цифрова трансформація у цій сфері сприймається як факультативний, а не системний процес. Такий підхід є вкрай небезпечним у контексті зростання екологічних загроз, потреби в оперативному реагуванні на порушення, контролі над використанням ресурсів і необхідності громадського впливу на ухвалення рішень. Без належної цифрової інфраструктури екологічне управління залишається зарегульованим, повільним і неефективним.

У науковому середовищі не сформовано концепції електронного екологічного адміністрування як цілісного явища, не проаналізовано його структуру, принципи, інструменти, організаційні передумови та наслідки для всієї системи державного управління. Це призводить до того, що екологічна політика в Україні не спирається на сучасні інформаційні механізми управління, а залишається орієнтованою на паперові та бюрократичні процедури, що знижує її адаптивність, відкритість і контрольованість. Подолання цієї прогалини вимагає активізації наукових досліджень у напрямі діджиталізації адміністративних процедур у сфері довкілля, інтеграції принципів електронного врядування в екологічне право та формування нової цифрової моделі взаємодії між державою, бізнесом і суспільством у питанні захисту навколишнього середовища.

1.2. Методологічні підходи до дослідження адміністративних механізмів у сфері екологічної політики

Методологічні підходи до дослідження адміністративних механізмів у сфері екологічної політики становлять теоретичну й аналітичну основу комплексного вивчення процесів формування, реалізації та оцінювання природоохоронних рішень на різних рівнях публічної влади. Необхідність такого підходу зумовлена складністю екологічної політики як об'єкта публічного управління, що охоплює систему цілей, принципів, пріоритетів, суб'єктів, механізмів реалізації та відповідних інструментів управлінського впливу.

Дослідження цієї проблематики потребує врахування не лише нормативно-правових засад екологічної політики, а й організаційних, інституційних, економічних і соціальних умов її реалізації. Як зазначають О. В. Голинська та Т. В. Бєлошапка, публічне управління в екологічній сфері передбачає поєднання прямих і непрямих методів впливу, зокрема правових обмежень, контрольних заходів та економічних інструментів [12, с. 183]. Це дає підстави розглядати адміністративні механізми не ізольовано, а в контексті взаємодії правових норм, органів публічної влади, економічних стимулів і суспільних інтересів.

Важливим методологічним положенням є також необхідність урахування територіальних особливостей реалізації екологічної політики. Авторки звертають увагу на неоднорідність регіонів України та потребу в диференційованих підходах до управління екологічною безпекою, а також наголошують на значенні вивчення досвіду інших держав для вдосконалення національного регулювання [12, с. 184–185]. У зв'язку з цим порівняльний аналіз адміністративних механізмів України та Федеративної Республіки Німеччина дає змогу дослідити відмінності в організації екологічного управління, розподілі компетенції та способах реалізації природоохоронних завдань з урахуванням національного й інституційного контексту.

Важливим методологічним аспектом дослідження є акцент на інституційному аналізі. Це означає вивчення ролі, функцій, взаємодії та повноважень різних органів державної влади, які відповідають за формування та реалізацію екологічної політики. Визначення формальної й неформальної логіки функціонування адміністративних структур, механізмів підзвітності, системи делегування повноважень, контролю й нагляду є ключовими для розуміння ефективності або дисфункціональності екологічного адміністрування. Особливу увагу слід приділити організаційним практикам, що формуються в межах децентралізації, а також механізмам взаємодії між органами влади різного рівня [5, с. 155-159].

Крім того, методологія дослідження має враховувати принципи нормативного аналізу, тобто аналізу чинного законодавства, підзаконних актів, міжнародних угод і стандартів, які формують рамкові умови для функціонування адміністративної системи в екологічній сфері. У межах цього підходу слід не лише виявляти правові норми, а й досліджувати, яким чином вони імплементуються в практичну діяльність органів влади, які прогалини або суперечності існують у нормативно-правовій базі, і як ці недоліки впливають на ефективність екологічної політики [5 с. 156; 57].

Невід'ємною складовою методології є використання порівняльного аналізу. Він дозволяє дослідити досвід країн Європейського Союзу, які пройшли шлях формування ефективних адміністративних моделей у сфері охорони довкілля, запровадили сучасні інструменти оцінки впливу на довкілля, електронні платформи для звітності, прозорі механізми громадської участі та науково обґрунтовані стандарти екологічного регулювання [38, с. 45–48; 87, с. 4–6]. Порівняльний аналіз дає змогу не лише ідентифікувати ефективні моделі, а й визначити, які з них можуть бути адаптовані до українського контексту з урахуванням національних соціально-економічних, політичних і правових умов [6, с. 235–242].

У межах дослідження адміністративних механізмів також важливо враховувати фактор часу, тобто застосовувати діахронний аналіз, що дозволяє

простежити еволюцію екологічної політики в Україні, зміни в структурі органів виконавчої влади, трансформацію підходів до контролю, моніторингу та планування [29, с. 67–74]. Такий підхід дозволяє виявити сталі тенденції, циклічні зрушення або нові виклики, які виникають у зв'язку з політичними або соціальними трансформаціями, такими як воєнний стан або зміна курсу на євроінтеграцію.

У процесі дослідження адміністративної ефективності екологічної політики доцільно застосовувати також індикаторний аналіз. Це означає використання якісних і кількісних показників для оцінки результативності управлінських рішень, рівня виконання нормативних вимог, ступеня участі громадськості, динаміки порушень природоохоронного законодавства, швидкості реакції контролюючих органів тощо. Такий підхід дозволяє знизити ризик декларативності у формулюванні висновків і забезпечити практичну орієнтацію дослідження.

У практичному аспекті дослідження адміністративних механізмів у сфері екологічної політики важливо враховувати, як саме методологічні підходи реалізуються в конкретних управлінських практиках та адміністративних процедурах. Особливої уваги заслуговує аналіз реальних управлінських кейсів, які демонструють взаємодію між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськістю та бізнесом у процесі ухвалення рішень, пов'язаних із використанням природних ресурсів або реагуванням на екологічні загрози. Наприклад, ситуація із проведенням оцінки впливу на довкілля при будівництві великого інфраструктурного об'єкта може бути прикладом для дослідження процедурної чіткості, прозорості адміністративних рішень, ефективності міжвідомчої взаємодії та доступності громадського контролю.

На основі методологічної бази доцільно вивчати, чи дійсно адміністративні механізми, що передбачені законом, реалізуються на практиці в повному обсязі, чи мають вони формальний характер, і наскільки вони здатні ефективно впливати на екологічну ситуацію. Важливим аспектом тут є ідентифікація так званих «розривів реалізації» — коли на рівні законодавства

передбачені чіткі механізми екологічного управління, але на практиці ці механізми не функціонують або функціонують лише частково. [6, с. 240] Такий розрив є ознакою дисфункції адміністративної системи, що потребує аналізу причин: брак кадрових ресурсів, неузгодженість між органами влади, правова невизначеність або політична заангажованість.

Розгляд практичного виміру адміністративних механізмів повинен також враховувати сучасні інструменти електронного врядування. Запровадження цифрових технологій у систему екологічного адміністрування дозволяє забезпечити більшу прозорість, оперативність та підзвітність управлінських рішень. Наприклад, створення онлайн-платформ для подання екологічних декларацій, отримання дозволів на викиди, реєстрації скарг на порушення природоохоронного законодавства або доступу до екологічної інформації — усе це є прикладами того, як методологічні принципи діджиталізації можуть бути застосовані в практиці адміністрування. Вивчення ефективності таких платформ, а також ступеня їх інтеграції у щоденну роботу органів влади, дозволяє сформувати уявлення про готовність держави до сучасних викликів і здатність забезпечити контроль за дотриманням екологічного законодавства в реальному часі.

Не менш важливою є оцінка взаємодії адміністративних механізмів із громадським сектором, особливо в контексті Орхуської конвенції, яка гарантує право громадян на доступ до екологічної інформації, участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя в екологічних справах. Аналіз методів і процедур, за допомогою яких ці права реалізуються на практиці, дозволяє оцінити не лише правову базу, але й фактичну здатність адміністративної системи до комунікації, відкритості та партнерства з громадянським суспільством. У цьому сенсі методологія дослідження має включати емпіричний аналіз: вивчення скарг, запитів громадськості, рішень судів у справах про порушення екологічних прав, звітів екологічних НУО та даних державних органів щодо реалізації прав громадян у цій сфері [4, с. 113; 28].

У зв’язку з військовим конфліктом, що триває на території України, практичний аспект методологічного дослідження адміністративних механізмів екологічної політики набуває особливої ваги. Ситуації, пов’язані з пошкодженням природних ресурсів, знищенням об’єктів природоохоронної інфраструктури, порушенням екологічної рівноваги внаслідок бойових дій, вимагають створення кризових адміністративних механізмів реагування. Саме тут методологічна гнучкість і адаптивність є визначальними: необхідно розробляти моделі швидкого моніторингу, механізми міжвідомчої координації, екстрені процедури екологічної експертизи, а також заходи правового захисту для населення, що постраждало внаслідок екологічних катастроф. Це означає, що дослідження повинно включати елементи сценарного аналізу, моделювання адміністративних рішень в умовах кризи, а також правове прогнозування розвитку ситуації в зоні бойових дій.

Застосування окремих підходів має обмежену ефективність, якщо їх не розглядати у взаємозв’язку. Саме тому сучасна наука потребує переходу від ізольованих методик до комбінованих дослідницьких конструкцій, які дозволяють охопити як нормативно-правовий вимір, так і практичну реалізацію екологічного адміністрування. Наприклад, лише поєднання інституційного підходу з емпіричним аналізом дозволяє не просто окреслити функції певного органу, а й оцінити фактичну результативність його дій на основі статистичних показників, зокрема кількості виконаних екологічних перевірок або обсягу штрафів [27, с. 128–133; 42].

В умовах гібридних загроз та нестабільного зовнішньополітичного середовища особливо актуальним є сценарний підхід, який дає змогу спрогнозувати поведінку державних адміністративних систем у кризових ситуаціях, зокрема в умовах воєнного стану чи техногенних катастроф. Ефективність цього підходу значною мірою залежить від якості вихідних даних, що підкреслює потребу у впровадженні цифрових платформ моніторингу, аналізу ризиків і оперативного реагування, тобто у реалізації

діджиталізаційного підходу. За відсутності такого цифрового виміру сценарний аналіз втрачає свою прогностичну силу та набуває формального характеру.

Ключовим аспектом є також адаптивність обраної методології до реалій української правової системи, політичної культури та адміністративної традиції. Імпортовані моделі, які без урахування національного контексту видаються «універсальними», на практиці часто стикаються з труднощами імплементації. Тому одним із завдань дослідника є не тільки запозичення найкращих практик, але й критичне переосмислення можливостей їх адаптації та трансформації в українських умовах. Це передбачає не механічне перенесення західних моделей, а їх осмислення через призму нормативних реалій, інституційної спроможності, рівня цифрової зрілості та адміністративної культури України [53].

У цьому контексті важливо не обмежуватись лише аналітичними спостереженнями, а формувати практично орієнтовані висновки, які можуть лягти в основу оновлення підзаконних актів, оптимізації структури органів управління, розробки методичних рекомендацій для виконавчих органів влади, а також створення навчальних програм для підвищення кваліфікації фахівців у сфері екологічного права й адміністративного менеджменту. Таким чином, сформована методологічна основа дослідження виступає не лише інструментом аналізу, а й дієвим інструментом впливу на політичні рішення та управлінські практики в екологічній сфері.

Ефективність інституційної взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування в реалізації екологічної політики України залежить від сукупності структурних, процедурних, нормативних, організаційних та кадрових чинників, кожен з яких виконує свою критично важливу функцію в загальній системі публічного адміністрування. Насамперед, вирішальним чинником є наявність чітко визначених повноважень і зон відповідальності між державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Без розмежування функціоналу та процедур взаємодії виникає дублювання компетенцій, адміністративна плутанина та конфлікти юрисдикції,

що призводить до неефективності управлінських рішень та втрати відповідальності за їх наслідки. Лише чітка ієрархія та розподіл екологічних обов'язків можуть забезпечити злагоджену роботу у вирішенні екологічних проблем [1, с. 48; 8, с. 94].

Важливу роль відіграє інституційна спроможність органів місцевого самоврядування. Після проведення децентралізаційної реформи на місцеві громади було делеговано низку екологічних функцій, однак фактична реалізація цих повноважень часто ускладнюється браком фахових кадрів, відсутністю спеціалізованих підрозділів, недостатнім фінансуванням і слабкою матеріально-технічною базою. Це породжує ситуацію, коли громади формально відповідальні за екологічну політику, але не здатні забезпечити її реалізацію в повному обсязі. У цьому контексті ефективність взаємодії залежить від того, наскільки держава підтримує органи місцевого самоврядування — як через навчальні програми, методичні рекомендації, так і через цільове фінансування екологічних ініціатив та інституційне наставництво з боку центральних структур [29, с. 72].

Не менш важливим чинником виступає наявність дієвих механізмів координації, які забезпечують регулярний обмін інформацією, узгодження планів дій, спільне реагування на екологічні виклики та вироблення єдиної управлінської позиції. На практиці відсутність таких механізмів часто призводить до того, що органи влади працюють ізольовано один від одного, а екологічна політика набуває фрагментарного характеру. Формування міжвідомчих робочих груп, розробка спільних цифрових платформ, проведення регулярних консультацій і стратегічних сесій — усе це є інструментами, які суттєво підвищують рівень ефективності взаємодії між центральною та місцевою владою.

Ключовим чинником є також якість нормативно-правового регулювання, яке повинно не лише формально окреслювати обов'язки сторін, але й визначати чіткі процедури взаємодії, алгоритми прийняття рішень, строки, відповідальність за невиконання зобов'язань, а також механізми зворотного

зв’язку. Наявність правової невизначеності або суперечливих норм спричиняє правовий вакуум, який паралізує діяльність як державних, так і місцевих інституцій. Тому важливою умовою підвищення ефективності інституційної взаємодії є гармонізація законодавства, зокрема узгодження норм законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про стратегічну екологічну оцінку» та «Про оцінку впливу на довкілля» [58; 60; 61].

Ще одним чинником є рівень прозорості та відкритості екологічної інформації, якою володіють органи державної влади та ОМС. Якщо екологічна інформація недоступна або не оновлюється вчасно, це призводить до затримок у прийнятті рішень, суперечливих висновків та відсутності скоординованих дій. Використання цифрових інструментів — таких як єдині електронні реєстри, автоматизовані системи екомоніторингу, електронні картографічні бази — дозволяє забезпечити відкритий обмін даними, що критично важливо для запобігання дублюванню чи втраті даних [28].

Не можна також ігнорувати людський фактор — рівень професійної підготовки, мотивації та готовності посадових осіб до взаємодії. Навіть за умов наявності законодавчо встановлених процедур та технічної бази, якщо учасники процесу не зацікавлені у спільному результаті або не володіють необхідними компетенціями, ефективна взаємодія не відбудеться. Саме тому освітні програми, тренінги з екологічного менеджменту, поширення кращих практик і обмін досвідом між регіонами є важливою складовою стратегії підвищення якості інституційної взаємодії.

Цифровізація адміністративних процесів у сфері екології кардинально змінює спосіб взаємодії між державними інституціями, суб’єктами господарювання та громадянами, суттєво підвищуючи прозорість, підзвітність і швидкість прийняття управлінських рішень. У сучасних умовах, коли екологічні виклики потребують оперативного реагування, цифрові інструменти виступають не просто допоміжним елементом, а основою функціонування ефективної системи екологічного адміністрування. Перехід від паперових

процедур до електронних платформ дозволяє створити єдине інформаційне середовище, у якому всі зацікавлені сторони мають доступ до актуальних даних про стан довкілля, законодавчі вимоги, результати перевірок, дозвільні документи та екологічні звіти.

Прозорість реалізації екологічної політики значною мірою залежить від того, наскільки громадськість може здійснювати моніторинг рішень органів влади. У цьому контексті цифровізація забезпечує відкритий доступ до інформації в режимі реального часу. Публікація екологічних декларацій, результатів оцінки впливу на довкілля, звітів про екологічні перевірки, даних автоматизованого моніторингу повітря, води й ґрунтів на офіційних платформах — усе це дозволяє громадянам, журналістам, екологічним організаціям здійснювати незалежний контроль за діями влади. Прозорість підсилюється також можливістю використання інтерактивних карт, геоінформаційних систем (ГІС), онлайн-реєстрів дозволів, скарг і приписів, які дозволяють ідентифікувати екологічні ризики на рівні окремої територіальної громади [48; 53; 58; 116].

Підзвітність органів влади підвищується тоді, коли будь-яке управлінське рішення фіксується в цифровій системі, має цифровий слід і може бути перевірене на предмет відповідності процедурі. Це усуває можливість приховування рішень, маніпуляцій або перевищення повноважень, оскільки будь-який документ — дозвіл, експертний висновок, результат розгляду скарги — має електронну дату, підпис, логіку ухвалення та прив’язку до відповідального посадовця. Таким чином, цифровізація створює новий рівень відповідальності за управлінські дії, адже кожне рішення є доступним для перевірки в межах адміністративного або судового оскарження.

Швидкість прийняття рішень у сфері екологічного адміністрування суттєво зростає завдяки автоматизації рутинних процедур. Замість багаторівневого паперового погодження, електронні системи дозволяють здійснювати перевірку документів, обчислення нормативів, оформлення заяв, видачу дозволів та реєстрацію звітів у мінімальні строки. Це особливо важливо

у ситуаціях, коли йдеться про реагування на екологічні надзвичайні події, погодження стратегічних проєктів, розгляд скарг громадян або виконання міжнародних зобов'язань щодо екологічної звітності. В умовах цифрового адміністрування мінімізується людський фактор у процесі обробки інформації, що дозволяє уникнути затримок, бюрократичних зволікань або несанкціонованого втручання в адміністративні процедури.

Цифрові інструменти також відіграють важливу роль у налагодженні ефективної комунікації між центральними та місцевими органами влади, бізнесом і громадськістю. Завдяки єдиним онлайн-платформам вдається забезпечити синхронізацію даних між регіональними департаментами, міністерствами, органами контролю та територіальними громадами. Це знижує ризик дублювання функцій, втрати даних або невідповідності екологічних показників. Крім того, такі платформи дозволяють громадськості брати участь у процесі прийняття рішень — подавати зауваження, коментувати проєкти рішень, слідкувати за строками процедур, отримувати зворотний зв'язок. Таким чином формується середовище співуправління, де кожен громадянин має реальні механізми впливу на стан довкілля та дії держави в цій сфері.

У довгостроковій перспективі цифровізація сприяє формуванню нової культури управління — відкритої, проактивної, орієнтованої на результати. Цифрові дані, що накопичуються в системах електронного урядування, дозволяють здійснювати аналітичну обробку, прогнозування, моделювання управлінських рішень, оцінку ефективності політик на основі реальних показників, а не декларацій. Такий підхід унеможливлює фіктивну звітність і стимулює органи влади до досягнення конкретних, вимірюваних результатів. В умовах, коли Україна активно інтегрується до європейського правового простору, цифровізація адміністративних процесів у сфері екології стає не лише елементом модернізації, а й інструментом імплементації стандартів ЄС, що передбачають прозорість, доступ до інформації та участь громадськості в ухваленні екологічних рішень. Усе це свідчить про те, що цифровізація є ключовою умовою успішного реформування системи екологічного

адміністрування та підвищення довіри суспільства до органів державної влади [12, с. 181–187].

Порівняльний аналіз моделей екологічного адміністрування країн Європейського Союзу відкриває широкі можливості для адаптації ефективних управлінських практик до українських реалій, особливо в умовах реформування публічного управління та наближення національного законодавства до стандартів ЄС. Сам по собі такий аналіз не є механічним процесом копіювання, а передбачає глибоке аналітичне дослідження принципів, структур, процедур та інструментів, що формують систему екологічного врядування в європейських країнах. Його цінність полягає в можливості ідентифікувати ті складові, які довели свою ефективність у забезпеченні екологічної безпеки, стійкого розвитку, демократичного контролю та підзвітності органів влади. Це дозволяє Україні не просто модернізувати адміністративні процедури, а переосмислити саму логіку управління довкіллям.

Моделі екологічного адміністрування в ЄС базуються на інтеграції кількох фундаментальних принципів: багаторівневого управління, участі громадськості, прозорості, наукової обґрунтованості рішень та превентивності екологічної шкоди. Порівняльний аналіз показує, що країни ЄС не обмежуються формальною наявністю екологічних міністерств чи інспекцій, а створюють системи, в яких екологічна політика пронизує всі рівні управління — від місцевого до наднаціонального. Для України, яка ще перебуває в процесі формування дієвих механізмів міжвідомчої координації та делегування повноважень територіальним громадам, це особливо важливо. Такий досвід демонструє, що сталий розвиток можливий лише за умови чітко налагодженої вертикалі управління з одночасною гнучкістю горизонтальних зв’язків між відомствами, секторами і регіонами.

Європейські моделі також демонструють, що ефективне адміністрування довкілля можливе лише за умови активного залучення громадськості на всіх етапах прийняття рішень. Інституціоналізація консультацій, відкритих слухань, екологічного інформування і доступу до правосуддя дозволяє підвищити

легітимність політики та зменшити ризики конфліктів між владою, бізнесом і громадянами. Для України, де громадський контроль часто має епізодичний і реактивний характер, вивчення відповідних європейських механізмів, зокрема реалізації положень Орхуської конвенції, може стати орієнтиром для побудови більш відкритої та інклюзивної моделі екологічного адміністрування. У цьому контексті важливо не лише адаптувати інститути участі, але й створити умови для підвищення екологічної культури громадян, розвитку громадянського суспільства та надання йому реальних важелів впливу [28].

Ще одним важливим результатом порівняльного аналізу є усвідомлення того, що ефективність екологічної політики в країнах ЄС значною мірою зумовлена застосуванням науково обґрунтованих методів оцінки впливу на довкілля, стратегічного планування, цифрових технологій моніторингу та системної звітності. Українська практика часто зберігає формально-декларативний характер у цих питаннях. Проте ознайомлення з європейськими стандартами та алгоритмами, наприклад, щодо EIA (Environmental Impact Assessment), SEA (Strategic Environmental Assessment) чи екологічного ліцензування, дозволяє трансформувати відповідні процедури в Україні з формального обов’язку на інструмент превентивного управління. Важливо, що такі європейські процедури не лише регламентовані законом, але й підкріплені практикою судового захисту, чіткими критеріями оцінки, вимогами до прозорості та інтеграції з іншими секторальними політиками [28; 54; 58; 116].

Адаптація європейських моделей вимагає врахування українського контексту, зокрема рівня інституційної спроможності, наявного законодавчого поля, політичної волі та рівня діджиталізації управління. Не всі моделі можуть бути впроваджені без попередньої підготовки або глибокого реформування. Однак саме порівняльний аналіз дозволяє визначити ті елементи, які можуть бути імплементовані першочергово, наприклад: створення незалежного органу з питань екологічної оцінки, запровадження електронних екоплатформ для громадських обговорень, розвиток системи екологічної звітності за європейськими шаблонами. Водночас, для ефективної адаптації необхідно

застосовувати типологічний підхід, що дозволяє співвіднести структури адміністративного управління в Україні з подібними за масштабом, правовим устроєм і соціальною динамікою країнами ЄС, такими як Польща, Румунія, Литва. Це дозволяє уникнути невиправданих уніфікацій та помилок імпорту чужих моделей без урахування національної специфіки [67; 132].

Міждисциплінарність методологічного підходу у дослідженні екологічного адміністрування забезпечує його комплексність насамперед через інтеграцію різних наукових парадигм, кожна з яких надає власну аналітичну оптику для осмислення складних взаємозв'язків у сфері публічного управління довкіллям. У межах реформ публічного управління, які передбачають децентралізацію, цифровізацію, посилення підзвітності та наближення до європейських стандартів, екологічна політика перестає бути виключно компетенцією окремих відомств і трансформується в багаторівневу, багатосуб'єктну систему, що потребує нового методологічного осмислення. Правові, управлінські, соціологічні, екологічні й економічні науки не можуть окремо надати повної відповіді на питання ефективності такої політики, тому міждисциплінарний підхід стає єдино можливим способом її всебічного аналізу.

Правова складова міждисциплінарного підходу забезпечує розуміння нормативно-правової бази, яка визначає межі та умови функціонування екологічного адміністрування. Вона дозволяє з'ясувати, наскільки чітко визначені повноваження органів влади, як забезпечується реалізація прав громадян на доступ до інформації та участь у прийнятті рішень, які існують прогалини чи колізії у законодавстві. Разом із тим, лише правового аналізу недостатньо, щоб пояснити, чому добре прописані норми на практиці часто не працюють. Тут на допомогу приходять управлінські теорії, які дають змогу зрозуміти механізми функціонування публічної адміністрації: від розподілу ресурсів, процедур ухвалення рішень, до внутрішньої мотивації посадовців та стратегічного планування. Управлінська компонента дозволяє проаналізувати не лише інституційні структури, а й процеси їхньої трансформації в умовах реформ, ідентифікувати слабкі місця в системі реалізації політики.

Соціологічний вимір додає до методологічної конструкції знання про те, як суспільство сприймає екологічну політику, який рівень довіри до інституцій, як формується громадська думка щодо екологічних рішень, і які чинники впливають на активність громадян у сфері природоохоронного контролю. Це дозволяє оцінити не тільки ефективність адміністративних дій, а й їхню легітимність. Наприклад, рішення про розміщення сміттєпереробного заводу може бути законним і економічно обґрунтованим, але воно викличе опір громади через недостатню комунікацію або недовіру до влади. Саме соціологічний аналіз дозволяє виявити такі розриви між нормативною формою й соціальною реальністю [31, с. 112-115].

Екологічна складова міждисциплінарного підходу забезпечує наукову верифікацію даних про стан довкілля, вплив господарської діяльності на екосистеми, рівень забруднення, біорізноманіття тощо. Вона дає змогу співвіднести адміністративні дії з їхнім реальним екологічним ефектом. Це надзвичайно важливо в контексті оцінки результативності політики, оскільки сама по собі кількість перевірок або рішень не свідчить про успішність управління — важливо, чи покращився стан довкілля, чи зменшилася кількість порушень, чи зросла екологічна безпека територій. Екологічна наука надає інструменти для об’єктивного вимірювання змін у навколишньому середовищі.

Економічний компонент дозволяє оцінити витрати та вигоди від реалізації екологічної політики, визначити ефективність екологічних інструментів, таких як податки на забруднення, субсидії на «зелені» технології, економічне стимулювання вторинної переробки тощо. Це особливо актуально в умовах обмеженого бюджетного фінансування та необхідності пошуку інноваційних механізмів управління ресурсами. Економічна наука також дозволяє моделювати сценарії впливу управлінських рішень на економіку громад або держави загалом, що є надзвичайно важливим при прийнятті стратегічних рішень.

Використання індикаторного та емпіричного підходів у дослідженні ефективності адміністративних рішень у сфері охорони довкілля

супроводжується низкою обмежень і викликів, які значною мірою ускладнюють об’єктивну оцінку результативності екологічної політики в Україні. Одним із головних бар’єрів є недостатній розвиток системи збору, обробки та систематичного аналізу екологічних даних. В умовах, коли частина державних інституцій досі працює в умовно паперовому режимі або в ізольованих цифрових середовищах, неможливо забезпечити належний рівень верифікації та оновлення показників, що застосовуються для оцінки діяльності органів влади. Багато управлінських рішень ухвалюються без попереднього аналізу наявної статистики або за відсутності достовірних баз даних, що робить подальший аналіз формальним і позбавленим наукової обґрунтованості [6, с. 238; 27].

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність чітко сформованого переліку індикаторів, які можна вважати валідними для оцінки ефективності саме адміністративних дій, а не загального стану довкілля. Наприклад, рівень забруднення повітря або води часто використовується як індикатор стану екології, однак він не завжди прямо пов’язаний із якістю адміністрування — на нього можуть впливати технологічні фактори, трансграничне забруднення, кліматичні умови тощо. У той же час, показники, які дійсно відображають ефективність адміністративних механізмів, такі як середній термін розгляду скарг, кількість виконаних перевірок, частка приписів, що були виконані, чи кількість скасованих у судовому порядку дозволів, на практиці майже не систематизуються або не оприлюднюються. Це створює інформаційний вакуум, в якому аналіз результативності зводиться до опису кількості рішень без оцінки їх впливу.

Особливу складність становить проблема розриву між даними, що збираються, і методами, якими вони обробляються. У багатьох випадках індикатори використовуються без належної статистичної обробки, порівняння у динаміці або регіонального аналізу. Наприклад, якщо кількість виявлених порушень екологічного законодавства зростає, це може свідчити як про погіршення екологічної ситуації, так і про покращення контролюючих функцій.

Без контекстуальних параметрів, таких як кількість проведених перевірок, кадрове забезпечення органу, ресурсне навантаження чи обсяг повноважень, самі по собі показники не дають достатньо підстав для висновків. Таким чином, індикаторний підхід вимагає глибокої аналітичної інтерпретації, яка в українських реаліях часто не проводиться або проводиться лише для звітності, без подальшого використання для управлінських рішень.

Виклик становить і питання відкритості екологічних даних. У багатьох випадках державні органи не публікують або публікують лише фрагментарну інформацію щодо результатів своєї діяльності. Відсутність електронних платформ із відкритими наборами даних, обмеження в доступі до інформації про розгляд скарг, результати перевірок, фінансові витрати на реалізацію екологічних програм — усе це не дозволяє дослідникам, громадським організаціям чи громадянам здійснювати незалежний індикаторний аналіз. Така непрозорість значно знижує рівень підзвітності та довіри до системи екологічного управління загалом.

Крім того, існує проблема методологічної неузгодженості між показниками, що використовуються в різних регіонах або інституціях. У ситуаціях, коли різні органи влади застосовують різні критерії для вимірювання одних і тих самих процесів, наприклад, ефективності програм поводження з відходами або результатів реалізації природоохоронних заходів, виникає неможливість узагальнення даних на національному рівні. Це блокує формування єдиної системи моніторингу, унеможливлює виявлення тенденцій і перешкоджає формуванню доказової бази для ухвалення державних стратегій.

Ще один виклик — це брак фахівців, які володіють сучасними методами статистичного аналізу, моделювання, візуалізації даних та інтерпретації індикаторів у контексті публічного управління. В умовах, коли більшість аналітичних функцій у державних органах виконується вручну або в межах базових офісних програм, глибокий емпіричний аналіз майже не проводиться. Це особливо небезпечно в періоди кризи, коли управлінські рішення мають прийматися на основі реальних даних, а не інтуїції або політичної доцільності.

Висновки до розділу

Провівши комплексний теоретико-методологічний аналіз адміністративних аспектів екологічної політики, автор дійшов наступних висновків:

1. Адміністративне забезпечення екологічної політики визначено як комплексну цілісну систему правових, організаційних, процедурних і кадрових заходів, які здійснюються уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації задля реалізації державної екологічної політики, дотримання принципів сталого розвитку та забезпечення активної участі громадськості.

2. Теоретичним фундаментом екологічного адміністрування є концепція сталого розвитку у її тривимірному (екологічному, економічному та соціальному) вимірі.

3. До проблем вітчизняної моделі екологічного адміністрування слід віднести фрагментарність наукових підходів і розрив між управлінськими процедурами та їх юридичною регламентацією. А також наявність дублювання функцій і розпорошеність повноважень як по вертикалі управління, так і по горизонталі, тобто між центральним і територіальним рівнем адміністрування та центральними органами виконавчої влади. Невисока ефективність діяльності контролюючих інституцій (зокрема Державної екологічної інспекції є наслідком цих явищ. І хоча останнім часом національне законодавство поповнилось нормативно-правовими з приводу застосування цифрових технологій у сфері охорони довкілля, відзначити кардинальне поліпшення екологічної політики неможливо внаслідок наявності внутрішніх і зовнішніх факторів, як-то воєнний стан, неможливість визначити в повному обсязі збитки, нанесені Україні в сфері екології, недостатність коштів для проведення контролюючих процедур та спеціалістів в цій сфері.

Проведена реформа децентралізації потягнула за собою проблему реалізації правових засад екологічної політики на територіальному рівні внаслідок того, що вона була проведена без належного методичного, кадрового та

фінансового забезпечення, що особливо загострилося в умовах воєнного стану, масштабного руйнування інфраструктури та екологічних катастроф.

Автором проаналізовано багаторівневу модель екологічного управління в ЄС та імплементацію європейських стандартів (Угода про асоціацію, директиви щодо ОВД, СЕО, екологічного ліцензування) і доведено, що при проведенні досліджень щодо екологічного адміністрування необхідно застосування глибокого порівняльного аналізу (бенчмаркінгу) зарубіжних адміністративних моделей з метою їх адаптації до українських реалій замість формального запозичення.

4. Визначено багатоманітність методів і підходів для дослідження засад екологічного адміністрування та виділено наступні види аналізування: інституційний, нормативний, порівняльний, діахронний, індікаторний та емпіричний аналіз.

– Інституційний аналіз дає змогу вивчити функції, повноваження та систему взаємодії органів державної влади й місцевого самоврядування, а також виявити можливі дисфункції адміністрування.

– Нормативний аналіз охоплює вивчення чинного законодавства, підзаконних актів та міжнародних стандартів для виявлення правових прогалин чи колізій, які впливають на результативність екополітики.

– Порівняльний (бенчмаркінг) та діахронний аналіз дозволяють дослідити європейський досвід і еволюцію української системи управління з урахуванням євроінтеграційних процесів та історичного контексту.

– Індикаторний та емпіричний аналіз спрямовані на оцінку результативності рішень за допомогою якісних і кількісних показників, що допомагає подолати декларативність висновків.

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність чітко сформованого переліку індикаторів, які можна вважати валідними для оцінки ефективності саме адміністративних дій, а не загального стану довкілля. Наприклад, рівень забруднення повітря або води часто використовується як індикатор стану екології, однак він не завжди прямо пов’язаний із якістю адміністрування — на

нього можуть впливати технологічні фактори, трансграничне забруднення, кліматичні умови тощо. У той же час, показники, які дійсно відображають ефективність адміністративних механізмів, такі як середній термін розгляду скарг, кількість виконаних перевірок, частка приписів, що були виконані, чи кількість скасованих у судовому порядку дозволів, на практиці майже не систематизуються або не оприлюднюються.

Автором обґрунтовується особлива складність методологічного дослідження адміністрування в сфері екологічної політики, яка полягає в розриві між даними, що збираються, і методами, якими вони обробляються. У багатьох випадках індикатори використовуються без належної статистичної обробки, порівняння у динаміці або регіонального аналізу.

Додатковою проблемою є методологічна неузгодженість індикаторів, які застосовуються в різних регіонах та інституціях. Коли органи публічної влади послуговуються неоднаковими критеріями для оцінювання тотожних процесів, зокрема результативності програм управління відходами чи наслідків упровадження природоохоронних заходів, агрегування даних на загальнонаціональному рівні стає неможливим. Це унеможливлює формування єдиної системи моніторингу, ускладнює виявлення довгострокових тенденцій і підриває емпіричне підґрунтя для розроблення та ухвалення державних стратегій.

РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА ФРН

2.1. Нормативно-правове регулювання екологічної політики в Україні

Нормативно-правове регулювання екологічної політики в Україні становить складну багаторівневу систему, що охоплює як основоположні конституційні положення, так і спеціалізовані галузеві закони, підзаконні акти, міжнародні договори, а також стратегічні документи екологічного спрямування. Ця система має інтегрований характер і ґрунтується на загальновизнаних принципах верховенства права, сталого розвитку, екологічної безпеки та пріоритетності охорони навколишнього природного середовища у державній політиці. Конституція України в статті 16 закріплює охорону довкілля, забезпечення екологічної безпеки та збереження природного середовища як обов'язок держави і визнає її одним із пріоритетів загальнонаціонального значення [176].

Ключовим системоутворюючим нормативним актом у сфері охорони довкілля є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який заклав правові основи державної екологічної політики та окреслив механізми її реалізації [57]. Закон визначає основні засади екологічного права, функції державних органів у сфері охорони природи, регулює права та обов'язки громадян, порядок екологічної експертизи, контроль і відповідальність за екологічні правопорушення. Його положення є базовими для розробки інших галузевих нормативних актів, зокрема в галузі охорони атмосферного повітря, водних ресурсів, земель, надр, тваринного і рослинного світу [11; 57].
Істотне місце у нормативному забезпеченні екологічної політики займає Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», який спрямований на імплементацію відповідної Директиви ЄС і забезпечує врахування екологічних міркувань у процесі розробки державних програм, планів і стратегій. Цей механізм сприяє запобіганню екологічній шкоді на етапі планування. Іншим важливим актом є

Закон «Про оцінку впливу на довкілля», який замінив застарілу модель екологічної експертизи й передбачає сучасні процедури публічного обговорення, залучення громадськості, а також обов'язкове екологічне обґрунтування для реалізації проєктів, які можуть мати значний вплив на довкілля. ОВД стала інструментом превентивного характеру, що дозволяє виявляти ризики ще до прийняття остаточного рішення про діяльність [49; 58; 67].

Крім того, екологічна політика реалізується через систему спеціалізованих законів, таких як: Закон України «Про природно-заповідний фонд», «Про відходи», «Про охорону атмосферного повітря», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про питну воду та питне водопостачання», які встановлюють спеціальні режими природокористування та механізми державного управління окремими компонентами довкілля. Водночас між цими законами іноді спостерігається правова колізійність, фрагментарність і дублювання, що ускладнює належну реалізацію екологічної політики на практиці [11; 57].

Важливу роль у формуванні нормативної основи відіграють підзаконні нормативно-правові акти: постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства економіки та довкілля, нормативи, регламенти, інструкції та методики. Вони деталізують та регламентують практичні аспекти реалізації законодавства, зокрема щодо процедури видачі дозволів, здійснення державного екологічного нагляду, затвердження екологічних стандартів та нормативів гранично допустимих викидів, скидів, шуму, радіаційного впливу тощо. Однак, велика частина цих документів не оновлювалася роками або не відповідає сучасним стандартам ЄС [42; 43].

Україна також є стороною багатьох міжнародних договорів, що мають імперативну дію в національному правопорядку відповідно до статті 9 Конституції. Зокрема, це Орхуська конвенція, що гарантує доступ до екологічної інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя у питаннях довкілля. Паризька кліматична угода, Базельська, Стокгольмська, Роттердамська конвенції, а також ціла низка регіональних протоколів є основою

для екологічної політики України на міжнародному рівні. Їх положення мають бути імплементовані через відповідне національне законодавство, проте процес гармонізації ще триває [28; 54; 91; 176].

Окреме місце у нормативно-правовому полі посідають стратегічні документи державної політики, які хоч і не мають сили закону, але визначають основні пріоритети у сфері охорони довкілля. Йдеться, зокрема, про Стратегію державної екологічної політики України до 2030 року, Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища, Державну стратегію регіонального розвитку, Національні визначені внески до Паризької угоди тощо. Ці документи окреслюють довгострокові цілі, ключові напрями реформ, цільові індикатори, а також механізми моніторингу реалізації екологічної політики [54; 78].

На практиці нормативно-правове забезпечення екологічної політики в Україні часто демонструє низку суттєвих проблем, які впливають на ефективність реалізації задекларованих екологічних пріоритетів. Насамперед, йдеться про фрагментарність законодавчого регулювання — значна частина екологічних норм міститься в окремих галузевих законах, що створює правові прогалини та ускладнює інтеграцію екологічної політики в систему стратегічного планування на загальнодержавному рівні. Наприклад, положення про оцінку впливу на довкілля, стратегічну екологічну оцінку, дозвільні процедури, охорону атмосферного повітря, поводження з відходами, охорону земель і вод регламентуються окремими актами, які часто не узгоджені між собою ні в термінології, ні в процедурній логіці. Це створює ризики для застосування закону на практиці, породжує правову невизначеність та ускладнює адміністрування екологічної сфери [58; 60; 61; 116].

Проблематичним аспектом також є перевантаженість законодавства декларативними нормами, які не супроводжуються механізмами реалізації. Наприклад, незважаючи на наявність законодавчо закріплених екологічних прав громадян, включно з правом на участь у прийнятті рішень, доступ до екологічної інформації та правосуддя в екологічних справах, їх практична

реалізація нерідко блокується через відсутність підзаконних актів, чітко визначених процедур, електронних інструментів або інституційної спроможності органів влади. Особливо це стосується інструментів екологічного моніторингу, екологічної експертизи, проведення громадських слухань, процедури оскарження рішень та публікації екологічних даних.

Ще одним критичним практичним викликом є нестабільність нормативного середовища. Часті зміни в законодавстві, прийняття законів без належного перехідного періоду або без урахування адміністративних можливостей органів виконавчої влади призводять до управлінської плутанини. Приклади таких ситуацій можна знайти у реформуванні Державної екологічної інспекції, де спроби змінити підпорядкованість і повноваження не були підкріплені оновленням нормативної бази. Як наслідок — виникають прогалини у здійсненні контролю, складності в інтерпретації повноважень та блокування правозастосовної практики на місцях.

На місцевому рівні особливої актуальності набуває питання імплементації державної екологічної політики через акти органів місцевого самоврядування. У зв’язку з децентралізацією, значна частина функцій — зокрема контроль за станом довкілля, організація поводження з відходами, моніторинг стану повітря та води — передано громадам. Проте нормативна база на національному рівні не передбачає чітких механізмів підтримки органів місцевого самоврядування в реалізації цих функцій. Відсутність модельних регламентів, інструкцій, єдиних електронних платформ для звітності та моніторингу призводить до значних розбіжностей у якості екологічного адміністрування в різних регіонах.

Значну проблему становить також невідповідність деяких положень українського законодавства екологічним директивам ЄС. Зокрема, питання гармонізації з acquis communautaire лишається відкритим у частині контролю за транскордонними викидами, поводження з небезпечними відходами, охорони біорізноманіття та управління водними ресурсами. Попри формальне прийняття відповідних законів, механізми їх імплементації часто залишаються декларативними або функціонують фрагментарно. Відсутність оновлених технічних

регламентів, недостатній рівень підготовки персоналу, обмежена координація з міжнародними інституціями та слабкий моніторинг імплементації створюють ризики неефективного впровадження стандартів ЄС в українські реалії [11; 30; 67].

Одним із практичних виявів нормативно-правового регулювання екологічної політики є реалізація екологічного контролю, моніторингу та оцінки впливу на довкілля в реальних управлінських процесах. Наприклад, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» встановлює обов'язковість проходження екологічної оцінки для підприємств, чия діяльність може мати значний вплив на стан довкілля, зокрема в галузях енергетики, хімічної промисловості, добувної галузі, будівництва тощо. Практика впровадження цього закону демонструє поступове зростання рівня прозорості прийняття рішень та залучення громадськості. Зокрема, через публічні обговорення та відкриті електронні реєстри створюються умови для превентивного реагування на потенційні загрози довкіллю [58].

Однак існують і проблеми. Практика свідчить про численні порушення строків проходження процедур оцінки впливу на довкілля, формальний підхід до висновків, відсутність реального механізму притягнення до відповідальності суб'єктів господарювання за екологічні порушення. Законодавство вимагає вдосконалення, зокрема щодо критеріїв ризику, які мають бути враховані при плануванні інспекцій, а також необхідно забезпечити цифровізацію процедур та підвищення спроможності Державної екологічної інспекції.

Ще одним важливим напрямом є правове забезпечення поводження з відходами. Прийняття Закону України «Про управління відходами» у 2022 році стало важливим кроком до євроінтеграції в екологічній сфері. Закон передбачає створення інтегрованої системи управління відходами, запровадження розширеної відповідальності виробника (EPR), стандартизацію підходів до класифікації та поводження з небезпечними відходами. У практичному вимірі це означає появу нових обов'язків для підприємств – від організації збирання та переробки продукції після її використання до надання екологічної звітності в

електронній формі. Разом з тим, імплементація закону потребує прийняття понад підзаконних нормативних актів, без яких повноцінне функціонування системи неможливе [30; 63; 67].

Важливу роль у нормативно-правовому забезпеченні екологічної політики відіграє також Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, яка була затверджена у 2021 році на період до 2030 року. У ній уперше на законодавчому рівні закріплено кліматичні ризики як елемент національної безпеки. На практиці це означає необхідність інтеграції кліматичних критеріїв у плани розвитку територіальних громад, містобудівну документацію, галузеві програми та проєкти, зокрема в сільському господарстві, транспорті та енергетиці. Одночасно важливо, щоб положення цієї стратегії отримали належне бюджетне забезпечення та інституційний супровід на регіональному рівні.

Окремо слід відзначити роль судової практики як інструменту тлумачення та конкретизації екологічного законодавства. Прецеденти, що формуються судами адміністративної юрисдикції, зокрема щодо оскарження висновків ОВД, дозволяють ідентифікувати прогалини у правовому регулюванні та слугують підґрунтям для подальших змін законодавства. Зростання кількості справ, пов’язаних із захистом права на безпечне довкілля, свідчить про поступове формування екологічної правосвідомості суспільства та запит на дієвість екологічної політики [4, с. 112–114; 20, с. 226–228; 27, с. 131].

Після аналізу основних нормативно-правових актів стає очевидним, що правове регулювання екологічної політики в Україні є багатошаровим, фрагментованим і таким, що динамічно розвивається. Законодавчі акти створюють загальну рамку, але ключову роль відіграють підзаконні нормативно-правові документи, які встановлюють конкретні механізми реалізації політик, повноваження органів влади, регламент взаємодії з громадськістю, а також процедури екологічної експертизи, оцінки впливу на довкілля, ліцензування, моніторингу тощо.

Разом із цим, слід зазначити певну правову інерційність, що проявляється у відставанні українського екологічного законодавства від актуальних викликів,

таких як цифровізація екологічного моніторингу, інтеграція принципів ESG у державне управління, реагування на наслідки збройного конфлікту для довкілля. Нерідко норми містять декларативні положення без чітких механізмів реалізації або залишають широке поле для дискреції посадовців, що знижує передбачуваність і ефективність екологічної політики.

Практичний аналіз також засвідчує, що в умовах децентралізації важливе значення мають не лише загальнодержавні нормативи, а й рішення органів місцевого самоврядування. Наприклад, рішення місцевих рад щодо зонування, заборони використання певних хімічних речовин чи введення локальних стандартів викидів мають реальний вплив на екологічну ситуацію, але їх реалізація потребує нормативної підтримки та координації з національними структурами. Така взаємодія поки що не є належно структурованою, що породжує дублювання функцій, правову невизначеність і, відповідно, зниження загальної ефективності.

У цьому контексті також варто наголосити на міжнародно-правових зобов'язаннях України. Ратифікація багатьох ключових екологічних конвенцій (Орхуської, Базельської, Кіотського протоколу, Паризької угоди тощо) накладає обов'язок національної адаптації законодавства. Проте процес гармонізації відбувається повільно, а імплементація норм часто має формальний характер. Це знижує довіру як з боку громадянського суспільства, так і з боку міжнародних партнерів, а також ускладнює інтеграцію до Європейського зеленого курсу.

2.2. Інституційна структура та адміністративні інструменти реалізації екологічної політики в Україні

Інституційна структура та адміністративні інструменти реалізації екологічної політики в Україні формуються як комплекс взаємопов'язаних органів державної влади, місцевого самоврядування, а також громадських і наукових інституцій, які спільно забезпечують розроблення, впровадження та контроль природоохоронних заходів. Центральним координатором є Міністерство

економіки та довкілля України**,** яке відповідає за стратегічне планування, формування нормативно-правової бази та міжнародне співробітництво. Йому підпорядковані спеціалізовані служби та агентства, зокрема Державна екологічна інспекція, яка здійснює контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, та Державне агентство з управління зоною відчуження, що опікується радіаційною безпекою. Важливу роль відіграє також Державне агентство водних ресурсів, яке реалізує політику у сфері раціонального використання водних об’єктів та запобігання забрудненню [1, с. 48–50; 12, с. 186; 38, с. 47–48].

Систему доповнюють органи місцевого самоврядування — обласні та міські ради, виконавчі комітети й департаменти екології, які адаптують державні програми до регіональних потреб, забезпечують моніторинг довкілля та впроваджують місцеві стратегії сталого розвитку. Науково-дослідні установи Національної академії наук України та профільні університети надають аналітичну підтримку, готують експертні висновки та розробляють інноваційні технології для охорони природи. Громадські організації й екологічні рухи, такі як «Екологія–Право–Людина» чи «Зелений світ», здійснюють суспільний контроль, підвищують екологічну свідомість населення та впливають на формування державної політики через адвокаційні кампанії й участь у громадських слуханнях [28; 29, с. 72; 50; 51].

Адміністративні інструменти реалізації екологічної політики охоплюють широкий спектр механізмів. Насамперед це ліцензування та дозвільна система, що регламентує викиди забруднюючих речовин, використання водних та лісових ресурсів, поводження з відходами. Екологічна експертиза та стратегічна екологічна оцінка дозволяють виявляти потенційні негативні наслідки проєктів і планів ще на етапі їх розроблення. Система державного моніторингу довкілля забезпечує регулярний збір та аналіз даних про стан атмосферного повітря, води, ґрунтів і біорізноманіття, що слугує основою для ухвалення управлінських рішень і попередження екологічних криз [17, с. 576; 46–49; 54; 57; 58].

До важливих адміністративних важелів належать економічні та правові інструменти. Екологічні податки, плата за користування природними

ресурсами, система торгівлі квотами на викиди парникових газів стимулюють підприємства до зниження негативного впливу на довкілля. Механізми екологічного аудиту та сертифікації за міжнародними стандартами, такими як ISO 14001, сприяють впровадженню екологічного менеджменту на підприємствах. Крім того, важливе місце посідає адміністративна відповідальність, яка передбачає накладення штрафів, припинення діяльності або позбавлення ліцензії у разі порушення природоохоронного законодавства [17; 55; 57].

Не менш значущою є інтеграція європейських підходів, передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Це вимагає гармонізації національного законодавства з директивами ЄС у сфері якості повітря, управління відходами, охорони водних ресурсів і боротьби зі зміною клімату. Такі кроки стимулюють модернізацію промисловості, розвиток відновлюваної енергетики та перехід до кругової економіки. У сукупності інституційна структура та адміністративні інструменти формують багаторівневу систему, яка поєднує державне регулювання, наукову експертизу, громадський контроль та міжнародні стандарти, створюючи підґрунтя для ефективної реалізації екологічної політики й наближення України до європейських екологічних практик [32, с. 64; 86].

Інституційна база реалізації екологічної політики в Україні вибудувана як багаторівнева система органів державної влади, кожен з яких виконує окрему, але взаємопов’язану роль у формуванні та впровадженні природоохоронних заходів. Центральними координаторами є Кабінет Міністрів України та Міністерство економіки та довкілля, які визначають державну стратегію у сфері охорони навколишнього середовища, розробляють нормативно-правові акти й забезпечують виконання міжнародних зобов’язань у межах кліматичних та екологічних угод. Уряд ухвалює загальнонаціональні програми і бюджети, а Міністерство здійснює їхню практичну реалізацію через підготовку концепцій, державних цільових програм, методичних рекомендацій і проєктів законів, що регулюють використання природних ресурсів, поводження з відходами, запобігання забрудненню довкілля та впровадження принципів сталого розвитку [43; 54; 57].

Міністерство економіки та довкілля виконує ключову роль як профільний центральний орган виконавчої влади. Воно відповідає за стратегічне планування, формування національної екологічної політики та контроль за її втіленням у всіх секторах економіки. До його компетенції належить розробка нормативно-правових актів, затвердження стандартів якості повітря, води та ґрунтів, координація державного екологічного моніторингу, управління природно-заповідним фондом, а також реалізація міжнародних природоохоронних програм і проєктів. Міністерство проводить державну екологічну експертизу стратегічних документів і проєктів, розглядає інвестиційні ініціативи на предмет їхньої відповідності природоохоронному законодавству, організовує видачу дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і здійснює державну політику у сфері поводження з відходами. Крім того, воно забезпечує виконання кліматичних зобов'язань України, зокрема у рамках Паризької угоди, і координує процеси переходу до низьковуглецевої економіки, включно з розвитком відновлюваної енергетики та механізмів торгівлі викидами [43; 47; 49; 54; 57; 67; 91].

У структурі підпорядкованих органів особливе місце посідає Державна екологічна інспекція, яка виконує функції контролю та нагляду за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. Вона здійснює планові й позапланові перевірки підприємств та організацій, оцінює вплив їхньої діяльності на довкілля, має право зупиняти виробничі процеси у разі виявлення грубих порушень і накладати штрафи. Державна екологічна інспекція веде постійний моніторинг стану атмосферного повітря, водних ресурсів та ґрунтів, готує аналітичні звіти для органів влади, а також взаємодіє з правоохоронними органами у випадках екологічних злочинів. Не менш важливою ланкою є Державне агентство водних ресурсів, яке відповідає за управління водними об'єктами та басейновими округами, впроваджує програми відновлення та охорони річок, контролює якість питної та поверхневих вод і координує заходи із запобігання паводкам та посухам. Поряд із цими органами функціонують Державне агентство лісових ресурсів, що опікується збереженням та раціональним використанням лісових

екосистем, Державне агентство з управління зоною відчуження, яке здійснює комплекс заходів із забезпечення радіаційної безпеки, а також Державна служба геології та надр України, яка регулює питання видобування корисних копалин і контролює дотримання екологічних вимог у гірничодобувній сфері [11; 34; 82; 85].

Усі ці структури тісно співпрацюють між собою та з регіональними органами влади, громадськими організаціями й науковими інститутами, утворюючи цілісну інституційну систему. Завдяки такій взаємодії забезпечується комплексний підхід до розв'язання екологічних проблем: від розробки політичних рішень і наукових досліджень до практичного контролю за використанням природних ресурсів, запобігання забрудненню та впровадження інноваційних технологій у сфері охорони довкілля.

Регіональний та місцевий рівень реалізації екологічної політики в Україні становить важливу ланку між державними стратегіями та безпосередніми потребами громад. Органи місцевого самоврядування—обласні, районні, міські та селищні ради—здійснюють адаптацію загальнодержавних програм до специфіки територій, враховуючи особливості природного середовища, економічну структуру та соціальні умови кожного регіону. Вони розробляють і затверджують місцеві екологічні програми, формують бюджети на природоохоронні заходи, встановлюють правила користування природними ресурсами на своїй території та контролюють виконання екологічних стандартів у діяльності підприємств. Важливою частиною їхньої роботи є моніторинг стану атмосферного повітря, води та ґрунтів, впровадження системи роздільного збору відходів, організація рекультивації земель і створення або розширення об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення. Саме місцеві ради та їхні виконавчі комітети виступають координаторами громадських ініціатив, забезпечуючи участь населення у прийнятті рішень через громадські слухання, консультації та екологічні ради при органах самоврядування [9, с. 63–64; 28; 34; 82].

Координація між центральними та регіональними органами влади відбувається через кілька ключових механізмів. По-перше, Міністерство економіки та довкілля розробляє національні стратегії і передає методичні рекомендації, які стають основою для регіональних і місцевих планів дій. Обласні та міські департаменти екології та природних ресурсів діють як виконавці цих стратегій, одночасно звітуючи Міністерству про стан довкілля та результати реалізації програм. Важливим елементом координації є проведення регулярних нарад, семінарів і робочих зустрічей між представниками центральних і місцевих органів влади, під час яких узгоджуються пріоритети, обговорюються результати екологічного моніторингу та визначаються джерела фінансування проєктів. Додаткову роль відіграють міжрегіональні басейнові ради, що працюють у межах водогосподарських округів і забезпечують погоджене управління водними ресурсами між кількома областями. Суттєве значення має й механізм екологічної експертизи та стратегічної екологічної політики держави та громади водночас [60; 61].

На практиці така співпраця дала змогу реалізувати низку успішних регіональних екологічних програм. У Львівській області впроваджено масштабну програму з модернізації системи поводження з твердими побутовими відходами, яка передбачає будівництво нового сміттєпереробного комплексу, впровадження роздільного збору сміття та рекультивацію полігонів, зокрема відомого Грибовицького звалища. У Дніпропетровській області реалізується програма з очищення та відновлення малих річок, що передбачає розчищення русел, зміцнення берегів і створення прибережних захисних смуг. Київська міська влада активно працює над проєктом розвитку громадського електротранспорту та створення мережі зарядних станцій, що спрямовано на зменшення викидів парникових газів. В Одеській області особливу увагу приділено збереженню екосистеми Дністровського лиману, де впроваджено програму моніторингу якості води та захисту біорізноманіття. Ці приклади демонструють, що завдяки ефективній взаємодії між місцевими громадами та центральними органами влади можливо досягати відчутних результатів у збереженні довкілля,

впроваджуючи нові технології, залучаючи міжнародні гранти й забезпечуючи сталість екологічних ініціатив на місцях [34; 54; 78; 82].

Науково-дослідні установи та університети в Україні відіграють фундаментальну роль у формуванні та вдосконаленні екологічної політики, оскільки саме вони створюють наукове підґрунтя для прийняття обґрунтованих рішень на всіх рівнях влади. Академічні інституції, зокрема відділення Національної академії наук України, профільні науково-дослідні інститути екології, географії та кліматології, розробляють методології оцінки стану довкілля, здійснюють фундаментальні та прикладні дослідження щодо змін клімату, біорізноманіття, якості води й повітря. Їхні аналітичні висновки та прогнози використовуються для створення національних і регіональних стратегій у сфері охорони довкілля, розроблення природоохоронних програм та адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу. Університети та вищі навчальні заклади формують нове покоління екологів, інженерів-екологів і фахівців із природоохоронного менеджменту, водночас проводячи дослідницькі проєкти, які часто впроваджуються у виробництво або стають основою інноваційних технологій у сфері поводження з відходами, енергоефективності та збереження природних ресурсів. Наукові колективи беруть участь у міжнародних програмах і грантах, наприклад у програмах «Горизонт Європа» та проєктах Програми розвитку ООН, що дозволяє Україні інтегруватися у світову наукову спільноту, отримувати фінансування та впроваджувати найкращі практики сталого розвитку [23; 34; 82].

Громадські організації та екологічні рухи водночас виступають як потужний інструмент громадського контролю та впливу на ухвалення рішень, роблячи екологічну політику більш прозорою і підзвітною суспільству. Вони організовують моніторинг дотримання природоохоронного законодавства на місцях, фіксують факти незаконної вирубки лісів, забруднення річок або повітря, проводять власні розслідування і передають матеріали до державних контролюючих органів або в суд. Багато з них, як-от «Екологія–Право–Людина», «Національний екологічний центр України», «Зелений світ» чи міжнародні

представництва WWF і Greenpeace, активно беруть участь у підготовці законопроєктів, надають експертні висновки до стратегічних документів, організовують адвокаційні кампанії для привернення уваги урядовців і широкого загалу до проблем змін клімату, управління відходами, розвитку відновлюваної енергетики. Важливим напрямом їхньої діяльності є екологічна просвіта та підвищення свідомості громадян: проведення тренінгів, лекцій, освітніх заходів у школах та університетах, кампаній із роздільного збору сміття або скорочення використання пластику. Через петиції, громадські слухання, відкриті консультації з органами влади та міжнародними партнерами ці організації створюють прямий канал комунікації між суспільством і державними інституціями, що дозволяє відстоювати інтереси громад та впливати на пріоритети екологічної політики [89].

Така співпраця науки та громадянського суспільства створює потужний механізм для впровадження інноваційних рішень і водночас посилює контроль за владою. Наукові дані забезпечують доказову базу для політичних рішень, а громадські організації роблять процес їх прийняття прозорим і підзвітним, сприяючи гармонійному поєднанню державних інтересів із потребами громад і вимогами міжнародної спільноти [28].

Адміністративні інструменти регулювання екологічної політики в Україні охоплюють комплекс механізмів, що забезпечують контроль за впливом господарської діяльності на довкілля та формують умови для дотримання екологічних стандартів на всіх рівнях. Система дозвільних процедур і ліцензування є ключовою складовою цього процесу. Вона передбачає надання підприємствам та організаціям спеціальних дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферу, скиди у водні об’єкти, поводження з небезпечними відходами, користування надрами та використання природних ресурсів, зокрема лісових і водних. Щоб отримати такі дозволи, суб’єкти господарювання повинні розробити проєкти нормативів гранично допустимих викидів або скидів, провести інвентаризацію джерел забруднення й подати пакет документів, що обґрунтовує безпечність запланованої діяльності. Державні органи, серед яких Міністерство

економіки та довкілля, Державна екологічна інспекція й відповідні департаменти обласних адміністрацій, здійснюють експертизу поданих матеріалів, перевіряють відповідність проєкту природоохоронному законодавству та встановлюють умови, за яких діяльність може бути дозволена. Ліцензування охоплює також види діяльності, пов’язані з небезпечними речовинами, наприклад поводження з токсичними відходами чи експлуатація об’єктів підвищеної екологічної небезпеки, і передбачає регулярний перегляд та оновлення виданих документів з урахуванням змін у технологіях і законодавстві [42; 46; 47; 55; 57; 58].

Важливим адміністративним механізмом виступає екологічна експертиза, що спрямована на оцінку впливу запланованої діяльності на навколишнє середовище ще до її початку. Вона проводиться на підставі детальних матеріалів, у яких описано технологічні процеси, прогнозовані викиди та можливі ризики для екосистем і здоров’я населення. Експертиза може бути державною, громадською або комплексною, і передбачає участь фахівців різного профілю, включаючи екологів, гідрологів, медиків та інженерів. Її мета полягає не лише в перевірці документів, а й у виробленні рекомендацій для мінімізації негативного впливу, включно з пропозиціями щодо впровадження технологій найкращих доступних методів очищення. Стратегічна екологічна оцінка доповнює цю процедуру, але застосовується на рівні планування державних і регіональних програм, генеральних планів населених пунктів чи масштабних інвестиційних проєктів. Вона дозволяє враховувати екологічні наслідки на етапі формування політик і стратегій розвитку, залучає громадськість до обговорення та забезпечує прозорість у прийнятті рішень [58; 60; 61; 116].

Державний моніторинг довкілля є ще одним базовим елементом адміністративного регулювання, який забезпечує безперервне спостереження за станом атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу, а також за рівнями радіаційного фону та шумового забруднення. Його основними завданнями є своєчасне виявлення негативних змін у природних системах, оцінка динаміки забруднення, прогнозування екологічних ризиків та надання достовірної інформації органам влади й населенню для

прийняття управлінських рішень. Принципи державного моніторингу базуються на системності, комплексності, безперервності та відкритості даних, що означає регулярний збір, зберігання й аналіз інформації, взаємодію між різними відомствами та обов'язкове оприлюднення результатів у публічному доступі. Мережу моніторингових станцій координує Міністерство економіки та довкілля спільно з Державною службою гідрометеорології та регіональними підрозділами, що дає можливість оперативно реагувати на випадки надзвичайного забруднення і впроваджувати запобіжні заходи для захисту довкілля та здоров'я населення [11; 48; 53; 85].

Економічні та правові важелі екологічної політики в Україні створюють стимулююче й водночас обмежувальне середовище, у якому підприємства та органи влади зобов'язані дотримуватися природоохоронних норм і впроваджувати ресурсоощадні технології. Система екологічних податків і зборів є основним інструментом економічного впливу на суб'єктів господарювання. До неї входить екологічний податок за викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря стаціонарними й пересувними джерелами, скиди у водні об'єкти та розміщення відходів. Підприємства, що здійснюють викиди діоксиду сірки, оксидів азоту, вуглецю, важких металів або вуглекислого газу, сплачують податок у розмірі, пропорційному масі й класу небезпечності цих речовин, а для парникових газів передбачено окремий підвищений тариф. Окремо стягується плата за спеціальне використання води й лісових ресурсів, яка спрямована на раціоналізацію споживання й відновлення природних запасів. Існує також рентна плата за користування надрами, у тому числі за видобування корисних копалин та підземних вод. Усі ці платежі надходять до державного та місцевих бюджетів і частково акумулюються у спеціальних фондах, що фінансують природоохоронні програми, модернізацію очисних споруд, розвиток відновлюваної енергетики та заходи з адаптації до змін клімату [11; 34; 82; 85].

Поряд з податками важливу роль відіграють механізми екологічного аудиту та сертифікації, які допомагають підприємствам підвищувати рівень екологічного менеджменту й демонструвати відповідність міжнародним

стандартам. Екологічний аудит — це незалежна комплексна перевірка, що охоплює аналіз використання природних ресурсів, систем очищення викидів, поводження з відходами, дотримання санітарних норм та ефективність екологічного менеджменту. Аудит може бути обов'язковим, наприклад під час приватизації або ліквідації підприємств із підвищеним рівнем екологічної небезпеки, або ініціативним, коли компанія прагне підвищити інвестиційну привабливість і поліпшити імідж. На основі його результатів надаються рекомендації щодо зменшення шкідливого впливу та оптимізації виробничих процесів. Сертифікація за міжнародним стандартом ISO 14001 є добровільним, але престижним підтвердженням того, що система екологічного менеджменту підприємства відповідає найкращим світовим практикам. Для отримання сертифіката організація має запровадити процедури постійного моніторингу впливу на довкілля, планування заходів зі зменшення негативного впливу та регулярного вдосконалення процесів. Така сертифікація полегшує вихід на міжнародні ринки, сприяє отриманню екологічних грантів та інвестицій, а також підвищує довіру з боку партнерів і споживачів [48; 53].

Правовий блок адміністративних важелів передбачає низку санкцій і форм відповідальності за порушення природоохоронного законодавства, що встановлені Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом та спеціальними законами. Найпоширенішими є адміністративні штрафи за перевищення встановлених лімітів викидів або скидів, незаконну вирубку лісів, забруднення земель, порушення правил поводження з відходами, відсутність належних дозволів чи невиконання приписів контролюючих органів. У випадках значної шкоди довкіллю або повторного порушення можуть застосовуватися суворіші заходи, включно з тимчасовим або повним зупиненням діяльності підприємства, анулюванням ліцензій і дозволів, конфіскацією обладнання та відшкодуванням збитків у судовому порядку. За умисне або особливо небезпечне забруднення довкілля, що призвело до тяжких наслідків, передбачена й кримінальна відповідальність — від великих штрафів до обмеження чи позбавлення волі посадових осіб. Такий підхід створює

комплексну систему економічного стимулювання та юридичної відповідальності, яка спонукає підприємства до впровадження природоощадних технологій і дотримання вимог екологічного законодавства, а державі дозволяє ефективно контролювати вплив на навколишнє середовище та забезпечувати право громадян на безпечне й здорове довкілля [42; 55; 57; 72].

Міжнародна та європейська інтеграція стала для України потужним каталізатором модернізації екологічної політики, адже саме Угода про асоціацію з Європейським Союзом визначила нові стандарти та механізми охорони довкілля. Ця угода передбачає поетапне наближення українського законодавства до екологічних норм і принципів, закріплених у праві ЄС, що вимагає комплексного оновлення нормативно-правової бази, вдосконалення системи екологічного моніторингу, управління відходами та зниження викидів парникових газів. У процесі імплементації положень угоди Україна зобов'язалася розробити та впровадити національні плани скорочення викидів для великих спалювальних установок, створити ефективні механізми запобігання промисловому забрудненню, забезпечити належне управління водними ресурсами на основі басейнового принципу, а також впроваджувати заходи з енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики. Реформи, пов'язані з виконанням угоди, стимулювали створення нових економічних інструментів, таких як система моніторингу та звітності викидів CO_2, а також розвиток інституту екологічної оцінки та стратегічної екологічної оцінки, що стали невід'ємними складовими державної екологічної політики [41; 60; 61; 63; 89].

Гармонізація законодавства з європейськими директивами є ключовим етапом цього процесу. Україна поступово впроваджує вимоги Директиви 2008/50/ЕС про якість атмосферного повітря, що передбачає встановлення чітких гранично допустимих концентрацій забруднювачів та створення національної системи моніторингу. У сфері управління відходами пріоритетним стало виконання Директиви 2008/98/ЕС, яка визначає ієрархію поводження з відходами, акцентуючи на їх зменшенні, повторному використанні та переробці. Для управління водними ресурсами імплементуються положення Водної

рамкової директиви 2000/60/ЕС, що встановлює басейновий підхід до охорони та раціонального використання вод. У промисловому секторі впроваджується Директива 2010/75/ЕС про промислові викиди, яка зобов'язує підприємства використовувати найкращі доступні технології для мінімізації шкідливого впливу на довкілля. Крім того, важливими є положення Директиви 2012/18/ЕС про контроль за аваріями на небезпечних промислових об'єктах та Директиви 2014/94/EU про розгортання інфраструктури для альтернативних видів палива, що сприяють переходу на екологічно чистий транспорт. Ці документи стали основою для численних національних програм, від реформування системи управління відходами до розвитку електромобільності та запровадження енергоефективних технологій у промисловості й житлово-комунальному секторі [56; 63; 77; 89].

Україна також активно співпрацює з міжнародними екологічними ініціативами та програмами, що надають фінансову й експертну підтримку для реалізації екологічних проєктів. Серед них ключову роль відіграє Програма ООН з довкілля (UNEP), яка підтримує розробку національних стратегій сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату. Глобальний екологічний фонд (GEF) фінансує проєкти з відновлення екосистем, збереження біорізноманіття, розвитку відновлюваної енергетики та впровадження енергоефективних технологій у містах. Україна бере участь у Рамковій конвенції ООН про зміну клімату та Паризькій угоді, в межах яких реалізуються проєкти скорочення викидів парникових газів та підвищення кліматичної стійкості економіки. Значну підтримку надають програми Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку, що фінансують модернізацію систем водопостачання, теплопостачання, розвиток чистого транспорту та «зелених» технологій. Важливим є й співробітництво з Програмою розвитку ООН, яка допомагає місцевим громадам упроваджувати практики енергоефективності, захисту довкілля та розвитку «зеленої» економіки на рівні міст і регіонів. Участь у цих міжнародних ініціативах не лише забезпечує Україні доступ до інвестицій і технологій, але й сприяє інтеграції в європейський і світовий екологічний

простір, підвищуючи рівень екологічної безпеки та стійкості держави [25; 34; 54; 78; 85; 92; 146, с. 101–106; с. 133–143]

Участь держави в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом стала фактичним каталізатором переходу від розрізнених природоохоронних заходів до цілісної державної стратегії сталого розвитку. Виконання зобов'язань, передбачених цією угодою, зумовило масштабну гармонізацію законодавства, що охоплює сфери управління відходами, контролю промислових викидів, охорони водних ресурсів та боротьби зі зміною клімату. Саме вимога впровадження європейських директив стимулювала створення нових економічних і адміністративних інструментів: системи моніторингу й звітності викидів парникових газів, процедур стратегічної екологічної оцінки та екологічної експертизи, комплексних планів скорочення викидів для великих промислових підприємств. Ці нововведення не лише підвищили якість державного управління у сфері довкілля, але й сформували підґрунтя для розвитку інноваційних технологій та підсилення ролі громадськості у контролі за виконанням екологічного законодавства [30, с. 10; 60; 61; 63; 89].

Важливу роль відіграє фінансова та технічна підтримка міжнародних інституцій, серед яких Програма розвитку ООН, Глобальний екологічний фонд, Європейський інвестиційний банк та Європейський банк реконструкції та розвитку. Завдяки грантам, кредитам і консультаційній допомозі від цих організацій Україна отримує доступ до передових технологій енергоефективності, модернізації систем водопостачання та теплопостачання, розвитку відновлюваної енергетики та впровадження сучасних практик утилізації й переробки відходів. Співпраця з міжнародними фондами дозволяє не лише фінансувати масштабні інфраструктурні проєкти, але й стимулює місцеві громади до активнішої участі у впровадженні екологічних програм, підвищуючи рівень екологічної свідомості населення.

Наслідком такої інтеграції стало поступове зміцнення інституційної спроможності держави у сфері захисту довкілля. Україна отримала не лише нові правові механізми, але й чіткі орієнтири розвитку, які сприяють переходу до

низьковуглецевої економіки та зменшення залежності від викопних видів палива. Міжнародні зобов'язання стимулювали запровадження комплексного підходу до управління природними ресурсами, що базується на принципах прозорості, участі громадськості та наукової обґрунтованості. Цей процес забезпечує довгострокові переваги: від покращення якості життя населення завдяки чистішому повітрю й воді до підвищення інвестиційної привабливості країни, яка демонструє готовність дотримуватися міжнародних екологічних стандартів.

2.3. Адміністративно-правові інструменти реалізації екологічної політики у ФРН: планування, дозвільна система, контроль

Система законодавства ФРН з приводу регулювання екологічної політики складається з трьох рівнів: законодавства Європейського Союзу, загальнодержавного та федерального.

Оскільки Німеччина є державою — членом ЄС, її екологічна політика формується не лише на національному рівні, а й під впливом права Європейського Союзу. Директиви ЄС, зокрема, імплементуються в національне законодавство, тоді як регламенти ЄС застосовуються безпосередньо в установленому правом порядку [77; 82; 116; 118].

Серед актів ЄС необхідно відзначити Директиву 2001/42/ЄС «Директива про оцінку впливу певних планів та програм на довкілля», відповідно до якої сторони констатують, що «політика Співтовариства у сфері довкілля спрямована, поміж іншого, на збереження, охорону і покращення стану навколишнього середовища, захист здоров'я людини, економне та раціональне використання природних ресурсів, що має базуватися на превентивному принципі». До цієї системи європейського законодавства треба також віднести Директиву 2011/92/ЄС «Про оцінку, впливу окремих державних і приватних проєктів на довкілля», Директиву 2000/60/ЄС від 23.10.2000 «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики», Директиву Європейського Парламенту та Ради від 19.11.2008 № 2008/98/ЄС «Про відходи

та скасування деяких Директив», Європейський кліматичний закон (Регламент 2021/1119) - законодавчий акт ЄС від 30 червня 2021 року, який закріплює юридичну мету досягнення кліматичної нейтральності в Європейському Союзі до 2050 року. В цьому документі відзначається, що «Встановлення чіткої довгострокової мети має вирішальне значення для сприяння економічній і суспільній трансформації, створенню якісних робочих місць, забезпеченню сталого зростання та досягненню Цілей сталого розвитку ООН, а також для реалізації — у справедливий, соціально збалансований, неупереджений та економічно ефективний спосіб — довгострокової температурної мети Паризької угоди» [95; 104; 85; 89; 140].

На загальнодержавному рівні в першу чергу необхідно звернутися до Конституції, де в ст.20а відзначається: «Держава, також маючи відповідальність за майбутні покоління, захищає природні основи життя та тварин у рамках конституційного ладу шляхом законодавства та, відповідно до закону та справедливості, через виконавчу та судову гілки влади». Це конституційний фундамент екологічної політики Німеччини [118].

Екологічне законодавство Німеччини складається з низки федеральних законів, підзаконних нормативних актів, актів загальноєвропейського законодавства та нормативних актів федеральних земель. Ключовими нормативно-правовими актами необхідно визначити акти про охорону природи, води, грунтів, атмосферного повітря та управління відходами: Федеральний закон про охорону природи, Закон про захист від шкідливих впливів, Закон про водне господарство, Закон про циклічну економіку [77; 82].

Адміністративно-правові інструменти реалізації екологічної політики у Федеративній Республіці Німеччина ґрунтуються на чітко структурованій системі планування, дозвільній практиці та багаторівневому екологічному контролі. Вони інтегровані в адміністративну систему держави, що діє на принципах федералізму, субсидіарності та сталого розвитку, закріплених у Конституції ФРН (Grundgesetz) і конкретизованих у спеціальному екологічному законодавстві [118].

У системі адміністративно-правових механізмів реалізації екологічної політики Федеративної Республіки Німеччина важливе місце посідають інструменти прямого регулювання поведінки, які забезпечують обов'язкове виконання встановлених законодавством екологічних вимог. До них належать нормативні приписи й заборони, дозвільні процедури, державний екологічний нагляд та заходи адміністративного втручання. Як зазначають W. Kahl і S. Effinger, ці інструменти зберігають центральне значення в системі екологічного права, оскільки дають змогу цілеспрямовано впливати на поведінку суб'єктів і забезпечувати ефективне виконання правових приписів [125, с. 1399–1400].

Важливим превентивним механізмом є дозвільна процедура, у межах якої компетентний орган перевіряє відповідність запланованої діяльності встановленим законодавством вимогам до охорони довкілля. При цьому дозвіл може містити додаткові умови, спрямовані на запобігання негативному впливу конкретного об'єкта на навколишнє природне середовище. Такий підхід дає змогу індивідуалізувати адміністративне регулювання та узгоджувати здійснення господарської діяльності з необхідністю дотримання екологічних вимог [125, с. 1400–1401].

Не менш важливим елементом є державний екологічний нагляд, що забезпечує перевірку дотримання суб'єктами господарювання законодавчих вимог і встановлених умов дозволів. У разі виявлення порушень адміністративні органи можуть застосовувати передбачені законом приписи та обмежувальні заходи. Водночас вибір конкретного заходу має ґрунтуватися на належній правовій підставі та відповідати принципу пропорційності, що передбачає співвіднесення характеру втручання з метою захисту довкілля [125, с. 1402–1403].

Систему сучасних інструментів екологічного управління у Федеративній Республіці Німеччина (ФРН) доцільно умовно структурувати за чотирма основними групами: імперативно-дозвільні, планово-прогностичні, економічні регулятори та кооперaційні.

До імперативно-дозвільних інструментів належать застосування концепції найкращих доступних технологій (НДТ; BAT — Best Available Techniques),

система інтегрованих екологічних дозволів, а також нормативне розмежування контрольних та наглядових повноважень між компетентними органами [75; 110; 131].

Планово-прогностичні інструменти забезпечують урахування екологічних пріоритетів уже на етапі формування та прийняття стратегічних рішень. Їх значення полягає передусім у реалізації превентивного підходу, за якого потенційним негативним наслідкам для довкілля можна запобігти ще до початку здійснення відповідної діяльності.

Економічні та ринкові регулятори спрямовані на включення екологічних витрат і потенційних збитків до економічної діяльності суб'єктів господарювання. Завдяки цьому забруднення довкілля набуває конкретного фінансового виміру, що формує економічні стимули для підприємств до зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та впровадження екологічно безпечних технологій.

Кооперaційні та добровільні інструменти ґрунтуються на характерному для німецької екологічно-правової доктрини Kooperationsprinzip — принципі співпраці. Відповідно до цього підходу держава не обмежується застосуванням примусових і санкційних механізмів, а створює нормативні та інституційні умови для добровільного дотримання і підвищення суб'єктами господарювання екологічних стандартів. Такий підхід сприяє поєднанню державного регулювання з відповідальністю та ініціативністю приватних суб'єктів у сфері охорони довкілля [95; 104; 116].

Система екологічного планування у Німеччині має стратегічний і просторовий вимір. На федеральному рівні планування здійснюється через екологічні програми та концепції, що визначають цілі захисту клімату, вод, лісів, ґрунтів і біорізноманіття. На рівні земель (Länder) реалізується просторове та ландшафтне планування відповідно до Закону про охорону природи та ландшафтів (BNatSchG). Згідно з §§ 8–11 цього закону, ландшафтне планування слугує інструментом конкретизації завдань охорони природи в межах регіональних і місцевих планів. Водночас, Закон про містобудування (BauGB) у § 2(4)

встановлює обов'язковість проведення екологічної оцінки (Umweltprüfung) під час розроблення містобудівних документів, у якій визначаються ймовірні значні впливи на довкілля. Результати цієї оцінки оформлюються у вигляді екологічного звіту (Umweltbericht), що є невід'ємною частиною планувальної документації. Таким чином, планування виступає не лише техніко-економічним процесом, а й інструментом адміністративного прогнозування екологічних наслідків діяльності [34; 82; 95; 116].

Дозвільна система у ФРН розвивається у контексті Закону про охорону від шкідливих впливів на довкілля (Bundes-Immissionsschutzgesetz, BImSchG), який регламентує порядок отримання дозволів на створення і функціонування промислових об'єктів, здатних спричинити викиди, шум, вібрації або інші впливи. Відповідно до § 10 цього закону, заявник подає детальний проєктний пакет документів, який проходить адміністративну оцінку за критеріями екологічної безпеки, технічної надійності й дотримання нормативів викидів. Процедура має концентруючий ефект (Konzentrationswirkung), тобто рішення про надання дозволу замінює низку інших погоджень, передбачених різними галузевими актами. Важливу роль у процесі відіграють процедури участі громадськості, закріплені у Законі про оцінку впливу на довкілля (UVPG), який транспонує вимоги Директиви 2011/92/ЄС. У разі проектів великого екологічного ризику проводиться стратегічна оцінка впливу, що враховує позицію органів місцевого самоврядування, зацікавлених сторін та екологічних організацій. Додатково застосовується Umwelt-Rechtsbehelfsgesetz (UmwRG), який гарантує правові механізми оскарження рішень у сфері довкілля, зокрема через інститут асоціативного позову (Verbandsklage), що забезпечує участь екологічних об'єднань у судових процесах [75; 97; 104; 116].

Федеральний закон про захист клімату від 12 грудня 2019 року (BGBl. I c. 2513), із останніми змінами, внесеними статтею 1 Закону від 15 липня 2024 року (BGBl. 2024 № 235) присвячено закріпленню регулюючих і експертних засад захисту клімату саме відповідно до європейських стандартів. Окрема увага в цьому законі присвячена значній ролі держави в цьому процесі. В розділі 5

«Зразкова роль державного сектора» відзначено, що: «Федерація та федеральні землі співпрацюють для досягнення цілей закону. Землі можуть ухвалювати власні кліматичні закони. Федерація ставить за мету організувати федеральну адміністрацію кліматично нейтральною до 2030 року». Тобто, закріплено принцип децентралізації законодавства з приводу регулювання проблем клімату між загально-державним рівнем і рівнем субєктів федерації [78; 118; 140; 152, с. 394].

Контроль у сфері охорони довкілля у ФРН є комплексним і поєднує адміністративний нагляд, технічний моніторинг і громадський контроль. Федеральне відомство з охорони навколишнього середовища (Umweltbundesamt, UBA) координує науково-аналітичні та контрольні заходи, але основна виконавча функція належить земельним органам (Immissionsschutzbehörden). Контроль охоплює регулярні інспекції промислових підприємств, перевірку дотримання умов дозволів, оцінку звітів підприємств про власний екологічний моніторинг (Eigenüberwachung) і реагування на екологічні інциденти [77; 131]. У межах реалізації вимог Європейської директиви про промислові викиди (IED) Німеччина впровадила системи періодичного державного контролю з обов'язковими звітами (Überwachungsprogramme), де визначено частоту перевірок залежно від рівня ризику об'єкта [110]. Також у сфері охорони водних ресурсів застосовується Wasserhaushaltsgesetz (WHG), який визначає обов'язки підприємств щодо отримання водокористувацьких дозволів і підтримання якості вод відповідно до Водної рамкової директиви ЄС [85].

Особливу роль у контролі відіграє процедура планового погодження проектів (Planfeststellungsverfahren), закріплена у § 75 Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG). Вона має правовий ефект інтеграції (Konzentrationswirkung), тобто одноразове схвалення плану означає погодження всіх супровідних екологічних аспектів, якщо вони належно оцінені під час розгляду. Це дозволяє уникати дублювання перевірок і підвищує ефективність адміністративного управління. Разом з тим, правова система передбачає відповідальність за порушення екологічних норм — адміністративну, цивільну й кримінальну. Вона реалізується

через закони Umwelthaftungsgesetz і Umweltschadensgesetz, які регламентують відшкодування збитків, спричинених шкодою довкіллю [102; 116; 147; 169].

Також необхідно ознайомитись з порядком надання екологічної інформації, закріплений федеральним Законом про екологічну інформацію в редакції оголошення від 27 жовтня 2014 року (BGBl. I с. 1643), із останніми змінами, внесеними статтею 5 Закону від 30 вересня 2026 року (BGBl. 2026 № 286). Необхідно це для того, щоб ретельніше ознайомитись з доступом до екологічної інформації, бо в Україні з цим питанням до недавнього часу були великі проблеми. І хоча Україна стала на шлях цифровізації і екологічної інформації, цей процес ускладнений військовими діями на території країни і неможливістю в повному обсязі провести обстеження тієї шкоди, що завдана Україні. Відповідно до цього закону § 7 «Органи вживають заходів для полегшення доступу: переводять дані в електронний вигляд, призначають відповідальних осіб, публікують каталоги інформації та створюють відкриті бази даних» [146].

Після аналізу наведених адміністративно-правових інструментів можна зробити висновок, що ефективність екологічної політики у Федеративній Республіці Німеччина безпосередньо залежить від чіткого поєднання планування, дозвільних процедур і контролю. Такий підхід забезпечує безперервність управлінського циклу — від формування стратегічних цілей до контролю за їх виконанням. Планування визначає основні напрями розвитку та гарантує інтеграцію екологічних вимог у всі сфери суспільного життя. Дозвільна система створює правові запобіжники, які не дозволяють розпочати діяльність, здатну завдати шкоди навколишньому середовищу, без належної оцінки її наслідків. Контроль, своєю чергою, забезпечує практичну реалізацію екологічного законодавства, формує відповідальність суб’єктів господарювання і підтримує довіру громадськості до державних інституцій [77; 82; 116; 131].

Важливо, що в Німеччині ці механізми функціонують у тісному взаємозв’язку з принципом участі громадськості. Громадські організації та місцеві спільноти мають право не лише бути поінформованими про екологічні рішення, а й безпосередньо впливати на процес їх прийняття. Це реалізується

через відкриті консультації, публічні слухання та право на судове оскарження рішень у сфері довкілля. Такий рівень участі створює високий стандарт прозорості адміністративної діяльності та сприяє формуванню суспільної екологічної свідомості [97; 98; 131].

Ще одним вагомим аспектом є інтеграція адміністративно-правових інструментів у систему європейського екологічного права. Німеччина, як член Європейського Союзу, адаптує свої закони відповідно до директив і регламентів ЄС, що стосуються охорони повітря, вод, відходів, хімічних речовин і кліматичної політики. Це забезпечує гармонізацію національної практики з європейськими стандартами, сприяє обміну даними, застосуванню передових технологій моніторингу та посиленню міждержавної співпраці у сфері екологічної безпеки.

Розглядаючи взаємозв'язок між трьома ключовими адміністративно-правовими інструментами — плануванням, дозвільною системою та контролем, — можна простежити їхню послідовність у реалізації екологічної політики ФРН. У німецькій моделі управління довкіллям планування виступає початковим етапом, який визначає стратегічні орієнтири держави та земель щодо раціонального природокористування. На цьому етапі встановлюються пріоритети, межі господарської діяльності, оцінюються екологічні ризики та визначаються території, що підлягають особливій охороні. Завдяки цьому формуються передумови для прийняття виважених управлінських рішень на наступних рівнях реалізації екологічної політики.

Дозвільна система логічно продовжує функцію планування, перетворюючи стратегічні завдання у конкретні адміністративні процедури. Її сутність полягає у забезпеченні попереджувального характеру екологічного управління — перш ніж будь-яка діяльність отримає право на реалізацію, вона проходить детальну перевірку щодо відповідності екологічним вимогам. У процесі розгляду заяви проводиться аналіз проєктної документації, перевіряється дотримання норм викидів, шуму, поводження з відходами, наявність системи внутрішнього екологічного контролю. Важливо, що така процедура поєднує технічну експертизу та правову оцінку, а також обов'язкову участь громадськості. Це створює

збалансовану модель управління, де адміністративна влада виступає не лише контролером, а й партнером у процесі досягнення екологічних цілей [75; 116].

Важливим напрямом удосконалення системи екологічного управління в Німеччині є підвищення ефективності та оперативності дозвільних процедур у сфері природоохоронного регулювання. У липні 2025 року Національна рада з регуляторного контролю спільно з Федеральним статистичним відомством представили результати дослідження, присвяченого оцінюванню потенціалу прискорення процедур планування та отримання дозволів. Актуальність такого підходу зумовлена необхідністю забезпечення технологічної модернізації економіки, розвитку інфраструктури та одночасного дотримання високих екологічних стандартів [131].

У межах дослідження Ганноверської промислово-торговельної палати було опитано понад 800 працівників майже 240 органів державної влади, які здійснюють розгляд заявок на отримання дозволів відповідно до Федерального закону про контроль за викидами. Отримані результати свідчать про значне адміністративне навантаження на дозвільні органи та надмірну складність процедур погодження екологічно значущих проєктів. Представники органів влади зазначають, що протягом останніх років істотно зріс обсяг завдань, пов’язаних із розглядом дозвільної документації, проведенням оці нки впливу на навколишнє середовище та забезпеченням участі громадськості. Особливого значення в цьому контексті набуває оптимізація процедур оцінки впливу на довкілля. З одного боку, така оцінка є важливим інструментом превентивного екологічного управління, оскільки дає змогу враховувати потенційні екологічні ризики ще до реалізації відповідного проєкту. З іншого боку, результати дослідження вказують на необхідність перегляду окремих процедурних елементів з метою усунення дублювання вимог та зменшення адміністративного навантаження. Зокрема, оцінювання впливу на довкілля в межах дозвільної процедури відповідно до Федерального закону про контроль за викидами, за оцінкою представників дозвільних органів, у низці випадків не забезпечує пропорційного

додаткового ефекту порівняно з іншими механізмами екологічного контролю [77; 95; 104; 116; 120].

Окремим аспектом реформування екологічно орієнтованих адміністративних процедур є оптимізація механізмів участі громадськості. У звіті розглянуто пропозицію, висунуту федеральною землею Нижня Саксонія та Ганноверською торгово-промисловою палатою в межах ініціативи Бундесрату 2020 року, щодо обмеження права на подання заперечень колом осіб, які безпосередньо належать до зацікавленої громадськості. За результатами опитування близько двох третин представників дозвільних органів вважають, що така модель могла б істотно скоротити тривалість і спростити відповідні процедури [97; 98].

Таким чином, сучасна тенденція розвитку екологічного управління в Німеччині полягає не у послабленні природоохоронних вимог як таких, а в оптимізації адміністративно-процедурних механізмів їх реалізації. Йдеться передусім про скорочення дублювання процедур, цифровізацію та стандартизацію процесів, раціоналізацію оцінки екологічного впливу, а також удосконалення форм участі громадськості. Такий підхід дає змогу поєднати забезпечення високого рівня екологічної безпеки з потребою у швидкому прийнятті адміністративних рішень та створенні сприятливих умов для реалізації інвестиційних і модернізаційних проєктів.

Контрольна діяльність є завершальним елементом цього циклу і водночас його гарантією. Її ефективність ґрунтується на системності та прозорості. Федеральне відомство з охорони навколишнього середовища (UBA) забезпечує наукову та аналітичну підтримку, тоді як земельні органи виконують практичні перевірки підприємств, аналізують звіти, здійснюють моніторинг стану атмосферного повітря, води, ґрунтів. Особливість німецької моделі полягає у впровадженні ризик-орієнтованого підходу: частота інспекцій залежить від екологічної небезпеки об’єкта. Це дозволяє зосереджувати ресурси контролю на тих підприємствах, які потенційно становлять найбільшу загрозу для довкілля [75; 110; 131].

Синергія цих трьох елементів — планування, дозвільної системи та контролю — створює замкнений управлінський цикл, у межах якого кожен етап підкріплює інший. Якщо планування формує рамки і стратегії, дозвільна система встановлює правові межі діяльності, то контроль гарантує виконання прийнятих норм. Така логічна послідовність не лише запобігає виникненню екологічних порушень, а й формує культуру відповідальності серед підприємців, муніципалітетів і громадян.

Крім того, адміністративно-правова модель ФРН виявляє гнучкість і здатність до адаптації під впливом нових екологічних викликів. Зокрема, у зв'язку з переходом до кліматично нейтральної економіки, що передбачено програмою «Energiewende», німецькі органи влади вдосконалюють дозвільні процедури, скорочують терміни адміністративних рішень, розширюють використання цифрових інструментів екологічного моніторингу. Застосування автоматизованих систем збору даних, інтеграція супутникового спостереження та штучного інтелекту в аналіз екологічних процесів свідчать про модернізацію управлінських підходів [131; 140].

У підсумку адміністративно-правові інструменти реалізації екологічної політики у ФРН становлять єдину, послідовну та гнучку систему, де планування задає напрям, дозвільна система регулює діяльність у рамках екологічних норм, а контроль гарантує їхнє дотримання. Саме така логічна і правова взаємопов'язаність створює ефективну модель екологічного врядування, що поєднує державну відповідальність, правову визначеність і активну участь громадянського суспільства, забезпечуючи сталість розвитку та високий рівень екологічної безпеки.

Порівняльно-правовий аспект дослідження адміністративно-правових інструментів реалізації екологічної політики дозволяє глибше зрозуміти унікальність німецької моделі управління довкіллям у контексті європейського правового простору. Хоча всі держави Європейського Союзу діють у межах єдиних екологічних директив, зокрема Директиви 2011/92/ЄС про оцінку впливу на довкілля, Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди та Орхуської конвенції

про доступ до інформації, участь громадськості й правосуддя з екологічних питань, практична реалізація цих норм істотно відрізняється залежно від історичних, адміністративних і політичних традицій кожної країни [104].

У Німеччині адміністративно-правова система в екологічній сфері відзначається високим рівнем децентралізації та чітким розподілом повноважень між федерацією та землями. Саме землі здійснюють основну частину екологічного контролю, видають дозволи, організовують моніторинг і відповідають за практичне застосування федерального законодавства. Федеральний уряд, у свою чергу, визначає стратегічні напрями політики, координує діяльність органів нижчого рівня та представляє державу на міжнародній арені. Такий підхід створює гнучку систему, що здатна адаптуватися до регіональних особливостей і враховувати локальні екологічні потреби [75; 118].

Франція, на відміну від Німеччини, має більш централізовану адміністративну структуру. Основні повноваження з формування та реалізації екологічної політики належать Міністерству екологічного переходу, яке здійснює безпосередній нагляд за регіональними префектурами. Хоча французьке законодавство також передбачає участь громадськості у процесах планування та видачі екологічних дозволів, рівень децентралізації значно нижчий. Це часто спричиняє уповільнення процесів ухвалення рішень, особливо щодо великих інфраструктурних проєктів, де узгодження інтересів різних відомств відбувається на центральному рівні. Водночас Франція активно впроваджує концепцію «зеленого переходу» (transition écologique), що проявляється у більш жорстких національних екологічних стандартах і контролі над викидами вуглецю [97].

У Польщі адміністративно-правова модель у сфері довкілля характеризується поступовим переходом від централізованого до більш децентралізованого управління, проте ефективність дозвільної системи залишається нижчою, ніж у Німеччині. Дозвільні процедури часто є складними та тривалими, а вплив політичних чинників на прийняття рішень залишається суттєвим. Польща приділяє увагу адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, проте механізми громадського контролю та участі громадськості поки не досягли такого

рівня інституційної розвиненості, як у ФРН. Судовий контроль над рішеннями екологічних органів у Польщі формально існує, але його практична ефективність часто обмежується тривалістю судових процедур і браком спеціалізованих екологічних судів [97].

Нідерланди, навпаки, демонструють одну з найбільш інноваційних моделей екологічного управління в Європі. Їхня система базується на принципі «екологічного консенсусу», коли органи влади, бізнес і громадськість досягають домовленостей ще до початку реалізації проекту. Дозвільна система має виражений інтегрований характер: усі екологічні аспекти діяльності узгоджуються в межах єдиної процедури, що значно скорочує адміністративні бар'єри. Нідерланди активно застосовують цифрові інструменти — електронні бази даних, онлайн-консультації, автоматизовані платформи для моніторингу стану повітря і води, що підвищує прозорість управлінських рішень і рівень довіри населення до державних структур [171, с. 431].

У цьому контексті німецька модель займає проміжне, але збалансоване положення. Вона поєднує децентралізовану структуру управління з високим рівнем правової деталізації, широкими можливостями судового контролю та системним залученням громадськості. На відміну від Франції, у Німеччині рішення ухвалюються швидше завдяки розподілу компетенцій між рівнями влади, а на відміну від Польщі, забезпечується висока юридична стабільність і передбачуваність процедур. Разом із тим, на відміну від Нідерландів, у ФРН процедура видачі дозволів і надалі залишається досить складною, що іноді викликає критику з боку бізнесу. Однак саме така деталізація дозволяє уникати корупційних ризиків і гарантує високий рівень захисту довкілля [118].

Взаємодія між рівнями влади в екологічному управлінні ФРН вибудована на поєднанні конституційного федералізму, принципу субсидіарності та багаторівневої адміністративної практики, у якій законодавча ініціатива й стандарти переважно формуються на федеральному рівні, а основне навантаження з виконання та контролю припадає на землі і муніципалітети. Конституційна архітектура розмежовує повноваження так, що федерація встановлює загальні правила

гри у ключових сферах охорони довкілля, зокрема у захисті від шкідливих впливів, управлінні відходами, охороні вод і природи, тоді як землі здійснюють адміністративне виконання переважної більшості цих законів як власну справу, а муніципалітети відповідають за просторове планування, місцеві природоохоронні заходи, експлуатацію інфраструктури та щоденне впровадження екологічних стандартів у міському господарстві [77; 82].

Федеральний рівень об'єднує політичне стратегування, нормотворчість і методичну уніфікацію через загальнообов'язкові стандарти та адміністративні настанови. Федеральне міністерство довкілля задає пріоритети політики, ініціює закони і постанови, координує виконання міжнародних та європейських зобов'язань, тоді як Федеральне відомство з охорони навколишнього середовища забезпечує науково-аналітичну основу, розробляє методики моніторингу, веде національні реєстри викидів та виступає інформаційним вузлом для звітування в ЄС. Єдність правозастосування забезпечується через технічні регламенти загальнодержавної дії, які деталізують вимоги до викидів, шуму, якості повітря і води та є обов'язковими для органів земель під час видачі дозволів і здійснення нагляду. У виняткових сферах із підвищеним ризиком, таких як атомна енергія чи транскордонні промислові впливи, федерація посилює координаційну і контрольну роль, щоб гарантувати однаковий рівень безпеки для всіх земель [75; 99].

Земельний рівень є ключовою ланкою практичного адміністрування. Земельні міністерства довкілля та їхні спеціалізовані відомства здійснюють дозвільну діяльність для промислових установок, проводять перевірки дотримання умов дозволів, організовують державний моніторинг стану повітря, вод і ґрунтів, визначають і підтримують мережі природоохоронних територій, а також координують запобігання та реагування на екологічні інциденти. Власні закони земель у сфері природи, лісів, мисливства чи ландшафтного планування доповнюють федеральні рамки з урахуванням регіональної специфіки, кліматичних і соціально-економічних умов. Саме на рівні земель формується ризик-орієнтована логіка нагляду: частота і глибина інспекцій, планові програми

контролю і пріоритети перевірок визначаються за наслідками оцінки екологічної небезпеки об’єктів, що дозволяє розумно розподіляти інспекційні ресурси і зосереджуватися на найбільш критичних секторах [77; 82; 110; 118].

Муніципалітети забезпечують безпосередній зв’язок екологічної політики з повсякденним життям громад [131]. Вони ухвалюють і реалізують містобудівну документацію з обов’язковим екологічним звітом, планують розвиток транспортної і зелених інфраструктур, готують і впроваджують плани дій з управління шумом, місцеві програми покращення якості повітря, схеми роздільного збирання відходів, експлуатують очисні споруди і водогінно-каналізаційні мережі, підтримують міські біотопи і здійснюють дрібні природоохоронні заходи [82; 85; 89; 94; 95; 96]. У процедурі оцінки впливу на довкілля саме муніципалітети виступають осередком участі громадськості: вони організовують слухання, забезпечують доступ до матеріалів, акумулюють зауваження й інтегрують їх у зважені локальні рішення [97; 98; 104; 116]. Земельні органи здійснюють щодо муніципалітетів правовий і фаховий нагляд, залишаючи місцевій владі достатній простір для організаційної автономії і креативних рішень, якщо вони не суперечать загальнодержавним стандартам [118; 131].

Реалізація принципу субсидіарності проявляється у тому, що кожне завдання виконується на найнижчому рівні, здатному забезпечити його ефективне вирішення, і лише у випадку потреби піднімається на вищий щабель. Локальні питання, як-от озеленення кварталів, організація велосипедної інфраструктури чи впровадження малих систем утилізації органічних відходів, залишаються в компетенції муніципалітетів; регіональні проблеми охорони водозборів, лісів, великих промислових об’єктів та об’єктів енергетики куруються землями; питання єдиного ринку, транскордонного забруднення, виконання кліматичних цілей і технічної уніфікації стандартів вирішуються федерацією. Такий розподіл забезпечує одночасно гнучкість, близькість до громадянина і правову однорідність там, де вона критично необхідна [77; 82; 85; 89; 118; 137; 140].

Координація між рівнями відбувається у кількох взаємодоповнювальних вимірах. Політичну єдність підходів формує регулярна конференція міністрів

довкілля земель за участю федерації, яка узгоджує спільні позиції, розставляє пріоритети і виробляє рішення щодо складних кейсів правозастосування. Технічну уніфікацію забезпечують постійні робочі спільноти вищих земельних органів з окремих напрямів, де опрацьовують методики вимірювань, формати даних, порогові значення і найкращі практики інспектування; ці спільноти слугують каналом горизонтальної взаємодії між землями і зв'язком із науково-експертним потенціалом федерації. Інституційний вплив земель на федеральне нормотворення реалізується через участь у верхній палаті парламенту, що гарантує врахування регіональних інтересів під час ухвалення законів і підзаконних актів. На оперативному рівні діють міжвідомчі групи з великих інфраструктурних проектів і аварійного реагування, де представники трьох рівнів влади погоджують графіки перевірок, вимоги до дозволів, плани моніторингу і протоколи дій у разі надзвичайних подій [77; 118].

Фінансова взаємодія спирається на поєднання цільових федеральних фондів, співфінансування з бюджету земель і власних ресурсів муніципалітетів, а також на використання європейських програм. Інвестиції у водоочисні споруди, системи моніторингу, модернізацію теплопостачання чи розвиток міської зеленої інфраструктури зазвичай мають багатоканальну структуру: федерація надає рамкові програми підтримки і інвестиційні субсидії, землі визначають частки співфінансування і конкурсні пріоритети, а муніципалітети готують проєкти, забезпечують експлуатацію та довгострокову підтримку об'єктів. Паралельно працює тарифна і збірна складова, коли частина витрат у водному господарстві чи системі відходів покривається через місцеві платежі користувачів, що дисциплінує економіку природоохоронних послуг і робить її стійкою [82; 89; 94].

Розподіл контрольних функцій довершує цілісність системи. Федеральний рівень здійснює методичне керівництво, формує національні програми нагляду і забезпечує міжнародне звітування, землі проводять планові й позапланові інспекції, розглядають порушення умов дозволів і накладають санкції, а муніципалітети відповідають за повсякденний операційний контроль у межах

своїх повноважень, фіксують локальні інциденти, забезпечують первинне реагування і взаємодіють із громадою. Єдина інформаційна екосистема з уніфікованими форматами даних і відкритими порталами робить можливим як вертикальний обмін інформацією між рівнями, так і горизонтальне порівняння результатів між землями, що підсилює взаємне навчання і вирівнює практики.

Така багаторівнева модель показує, як субсидіарність перестає бути абстрактним принципом і стає механізмом щоденного управління: стратегія і стандарти формуються там, де потрібна уніфікація, а рішення і реалізація наближені до проблеми і громади. Внаслідок цього екологічне управління у ФРН водночас зберігає європейську і національну узгодженість, враховує регіональну різноманітність і забезпечує ефективність місцевих дій, що разом створює стійку й адаптивну систему охорони довкілля.

Роль судового контролю й екологічного правосуддя у ФРН формує другий, після адміністративного нагляду, контур гарантій виконання екологічного права: саме суди перетворюють програмні цілі, стандарти і процедурні вимоги на реальні, обов’язкові до виконання правила поведінки для органів влади та суб’єктів господарювання. Німецька модель спирається на конституційний принцип ефективного судового захисту й побудована як трирівнева система адміністративних судів із чітко визначеною компетенцією та повнотою перевірки, що унеможливлює “зони недоторканності” для рішень екологічної адміністрації. Узгоджений поділ між адміністративними інстанціями земель та федеральними вищими судами забезпечує єдність практики й водночас зберігає чутливість до регіонального контексту природоохоронних спорів [118].

Доступ до правосуддя у справах довкілля в Німеччині інституціоналізовано через спеціальний закон про екологічні судові засоби захисту, який деталізує процесуальні можливості й умови звернення як для фізичних осіб, так і для об’єднань, що діють в інтересах охорони природи. Вимоги до статусу таких об’єднань включають офіційне визнання та відповідність статутної діяльності заявленим природоохоронним цілям; водночас сам закон і відповідні приписи закону про охорону природи відкривають для них автономний, не похідний від

індивідуальних порушених прав, доступ до суду у справах про дозволи, плани, програми, процедури оцінки впливу та дотримання матеріальних екологічних норм [82; 104; 116].

Це забезпечує можливість перевірки не лише індивідуальної шкоди, а й дотримання об'єктивного публічного інтересу охорони довкілля. Ключовим інструментом екологічного правосуддя є асоціативний позов (Verbandsklage), за допомогою якого кваліфіковані екологічні організації можуть оскаржувати акти, бездіяльність і процедури органів публічної влади для забезпечення відповідності праву ЄС та національним природоохоронним нормам. Його сучасні контури сформовано під впливом Орхуської конвенції та практики Суду ЄС, яка відкидає надмірні національні обмеження доступу до суду, коли вони позбавляють сенсу право громадськості на ефективний засіб захисту. Відомі рішення з німецьких справ, серед яких справа Trianel, послідовно розширили процесуальну дієздатність об'єднань, зобов'язавши національні суди й законодавця забезпечити реальний, а не декларативний доступ для NGO до перевірки дотримання екологічного права. У результаті Verbandsklage у ФРН виконує демократичну функцію контролю належного врядування: дозволяє перевіряти, чи справді проведено повну екологічну оцінку, чи коректно враховано природоохоронні інтереси, чи застосовано найкращі доступні технології, і чи виправдані допустимі ризики [97; 104; 116].

Процесуальна роль судів в екологічних справах виходить за межі формальної перевірки: вони здійснюють повноцінний контроль за законністю, пропорційністю та процедурною коректністю рішень екологічної адміністрації, включаючи перевірку доказової бази, достатності оцінки ризиків, належності громадського обговорення та дотримання стандартів права ЄС. Німецька судова практика наголошує на необхідності повного судового перегляду у справах доступу до екологічної інформації та інших процедурних прав, заперечуючи обмеження контролю лише рамками "адміністративного розсуду", коли йдеться про права громадськості, закріплені Орхуською конвенцією. Така доктрина

вимагає від адміністрації прозорої аргументації та ретельних, актуальних даних, придатних для незалежної судової верифікації.

Реальна дієвість екологічного правосуддя виявляється у стратегічних справах, ініційованих організаціями громадянського суспільства, де суди прямо коригують публічну політику або її виконання, коли ті відхиляються від норм ЄС чи власних національних стандартів. Показовою є сучасна лінія справ щодо якості атмосферного повітря, у яких вищі адміністративні суди вимагали від урядових структур конкретизації програм і використання найсвіжіших даних; такі рішення не лише стимулюють оновлення планів і прискорення заходів, а й створюють прецедентну базу, що дисциплінує адміністрацію в майбутніх процедурах. Цей ефект примусу до належного врядування підсилює превентивну роль Verbandsklage: сам факт наявності дієвого судового шляху змушує органи влади структурно покладатися на якісні докази, належну участь громадськості та повну відповідність праву ЄС від початку адміністративної процедури.

Взаємодія асоціативного позову з європейськими стандартами формує динамічну рівновагу між національною процесуальною автономією та вимогами ефективного судового захисту. Суд ЄС, зчитуючи у поєднанні положення Орхуської конвенції з Хартією основних прав, неодноразово підкреслював, що держави-члени не можуть повертати механізм доступу до правосуддя у сфері довкілля у формальність, яка не дозволяє перевіряти реальне виконання права ЄС. Для Німеччини це означало перегляд надто вузьких фільтрів для NGO-статусу і видів актів, що підлягають оскарженню, а також адаптацію UmwRG до вимог європейської юриспруденції, щоб гарантувати асоціативним позивачам не лише номінальну, а й змістовну можливість домагатися дотримання екологічних норм [104].

Загальний підсумок цієї системи полягає в тому, що судовий контроль у ФРН не є «останньою інстанцією» лише для виправлення поодиноких помилок адміністрації; він виконує системоутворювальну функцію, спрямовуючи всю екологічну адміністрацію до стандартів доказовості, участі, прозорості й правової визначеності, яких потребує демократичне екологічне врядування.

Наявність дієвого Verbandsklage й широких процесуальних прав громадськості змінює поведінку регулятора і регульованих суб'єктів ще на стадії планування та дозволів: що вища ймовірність реального судового перегляду, то більша спонука закладати якісні екологічні оцінки, дотримуватися процедур і завчасно усувати ризики. Саме так суди, діючи у зв'язці з Орхуською архітектурою доступу до інформації, участі та правосуддя, перетворюють принципи охорони довкілля на стійку адміністративну практику, яка забезпечує баланс між суспільним інтересом, правами людини та вимогами сталого розвитку.

Отже, треба відзначити, що правове регулювання екологічної політики Німеччини має багаторівневу структуру: конституційні засади, федеральні закони, законодавство федеральних земель, право ЄС та міжнародні договори. Його характерною рисою є поєднання превентивних механізмів (оцінювання екологічного впливу), нормативного контролю (викиди, водокористування, відходи), охорони природних ресурсів і правових засобів відновлення довкілля.

2.4. Інституційна модель екологічного управління в Німеччині: принципи федералізму та субсидіарності

Інституційна модель екологічного управління в Німеччині ґрунтується на глибоко вкорінених принципах федералізму та субсидіарності, що визначають розподіл повноважень між різними рівнями влади та забезпечують ефективне впровадження екологічної політики.

У Німеччині екологічна політика належить до спільної компетенції федерації та земель, що закріплено в Основному законі (Grundgesetz). Федерація має централізовану координацію з широкою автономією земель і місцевих органів визначає загальні правові рамки, розробляє стандарти охорони довкілля, влади, що дозволяє максимально враховувати регіональні особливості природного середовища, економічної діяльності та суспільних пріоритетів кліматичної політики, поводження з відходами, контролю забруднень та енергетичної безпеки. Федеральне міністерство довкілля, охорони природи, ядерної безпеки та

захисту клімату (BMUV) відповідає за стратегічне планування, розробку законодавства та міжнародне представництво Німеччини у сфері сталого розвитку. Його роль полягає у формуванні єдиної державної політики та узгодженні дій між різними секторами – промисловістю, енергетикою, транспортом, сільським господарством [77; 82; 89].

Землі (Bundesländer), згідно з принципом федералізму, мають власні міністерства або відомства з питань довкілля, які не лише імплементують федеральне законодавство, але й приймають власні нормативно-правові акти в межах своєї компетенції. Вони несуть відповідальність за моніторинг стану довкілля, реалізацію програм очищення вод, управління лісовими ресурсами, охорону біорізноманіття та екологічну освіту. Такий підхід забезпечує варіативність рішень, коли кожна земля може адаптувати політику під свої потреби, наприклад, враховуючи промислову специфіку Рурського басейну чи екологічну вразливість Баварських Альп.

Принцип субсидіарності, який є фундаментом європейського та німецького екологічного управління, означає, що рішення приймаються на найнижчому можливому рівні влади — там, де вони можуть бути реалізовані найефективніше. Місцеві органи самоврядування відіграють важливу роль у реалізації екологічних ініціатив: вони займаються контролем за дотриманням норм викидів, організацією збору та переробки відходів, розвитком міського озеленення, стимулюванням громадян до участі в енергозбереженні та сортуванні сміття. У цьому контексті муніципалітети стають не просто виконавцями державних рішень, а партнерами у створенні екологічно орієнтованої культури суспільства [82; 85].

Важливим аспектом інституційної моделі є тісна взаємодія між державними інституціями, науковими установами, бізнесом і громадськими організаціями. Німеччина активно розвиває концепцію «екологічного партнерства», коли приватний сектор долучається до досягнення кліматичних цілей через добровільні угоди, сертифікаційні програми, інноваційні технології та корпоративну відповідальність. Система екологічного аудиту (EMAS) та стандарти

ISO 14001 широко використовуються для інтеграції екологічного менеджменту в діяльність підприємств, що є частиною інституційного механізму управління [144].

Координаційні функції на міжрівневому рівні виконує Рада з питань сталого розвитку при Федеральному уряді, яка забезпечує стратегічний діалог між усіма учасниками процесу. Крім того, важливу роль відіграють федеральні агентства — наприклад, Німецьке федеральне агентство з охорони довкілля (UBA), яке проводить науково-аналітичні дослідження, формує бази даних, розробляє рекомендації для державної політики та оцінює ефективність її реалізації.

Ключовим чинником стійкості німецької моделі є її правова узгодженість та чітка ієрархія нормативних актів, яка не допускає дублювання чи суперечностей між федеральними та земельними законами. Основою екологічної політики виступає Федеральний закон про охорону природи, який визначає загальні принципи збереження природних ресурсів, охорони ландшафтів і раціонального використання земель. Землі, у свою чергу, приймають власні акти, які деталізують або адаптують ці положення відповідно до регіональних екосистем і соціально-економічних реалій. Такий баланс між загальнонаціональною стратегією та місцевими ініціативами дозволяє уникати бюрократизації процесів і забезпечує дієвий контроль над їх виконанням [82].

У межах федеративної системи екологічного управління особлива увага приділяється взаємодії між рівнями влади. Федеральний уряд координує політику через міжурядові комісії, конференції міністрів земель та спеціалізовані робочі групи, які займаються питаннями клімату, охорони повітря, водних ресурсів, сталого землекористування й енергетичного переходу. Ця система забезпечує горизонтальну комунікацію, коли рішення приймаються не лише зверху вниз, а й у форматі партнерського діалогу між регіонами. Завдяки цьому вдається уникати конфліктів інтересів і створювати єдині стандарти у таких сферах, як зниження викидів вуглецю або розвиток відновлюваної енергетики [140].

У практичному вимірі принцип субсидіарності виявляється в тому, що громади мають значну автономію у виборі шляхів реалізації екологічних програм. Наприклад, муніципалітети самостійно визначають механізми стимулювання використання відновлюваних джерел енергії — через пільги на встановлення сонячних панелей або фінансування локальних енергетичних кооперативів. У сфері управління відходами місцева влада відповідає за організацію сортування, переробки та утилізації, а також за екологічну просвіту населення. У такий спосіб формується культура співвідповідальності, коли кожен громадянин сприймає охорону довкілля не як обов'язок, нав'язаний державою, а як невід'ємну частину соціального контракту між громадою і владою [89].

Важливою особливістю німецької системи є також високий рівень інтеграції науки в управлінські процеси. Державні рішення спираються на аналітичні дані, отримані від наукових інститутів, які займаються екологічним моніторингом, моделюванням кліматичних сценаріїв та оцінкою впливу промислових проєктів на навколишнє середовище. Ця наукова підтримка створює передумови для обґрунтованої політики, що базується на доказах, а не на політичних компромісах. Завдяки цьому екологічне управління набуває системного характеру, де кожне рішення підкріплюється емпіричними дослідженнями й прогнозами розвитку.

Федеративний устрій Німеччини створює передумови для поєднання загальнодержавних екологічних пріоритетів із діяльністю земель та місцевого самоврядування. Важливу роль у цьому процесі відіграє взаємодія національного й наднаціонального рівнів управління, зокрема в межах реалізації екологічної політики Європейського Союзу та виконання міжнародних природоохоронних зобов'язань. Досвід Німеччини вказує на необхідність узгодження правового регулювання, адміністративних процедур і практичних заходів у сфері охорони довкілля, оскільки екологічні проблеми часто мають транскордонний характер [124; 131].

Важливою передумовою результативності екологічної політики є також залучення громадськості та формування екологічно відповідальної поведінки.

Екологічна свідомість населення, доступ до достовірної інформації, участь громадян у процесах ухвалення рішень і взаємодія держави з громадянським суспільством сприяють підвищенню прозорості екологічного управління та суспільної відповідальності за стан довкілля [28; 97; 98]. У цьому контексті німецький досвід є важливим для України, оскільки демонструє потребу поєднувати інституційні та правові механізми екологічної політики з інформуванням населення, громадською участю й розвитком практик сталого споживання.

Суттєву роль у реалізації політики сталого розвитку відіграє механізм публічної участі у прийнятті екологічних рішень. Громадяни мають право не лише бути поінформованими про екологічний стан довкілля, але й впливати на процес ухвалення рішень через громадські слухання, петиції, екологічні ради чи об'єднання. Ця участь сприяє підвищенню прозорості й підзвітності влади, а також формує довіру до інституцій. Водночас така взаємодія запобігає конфліктам між державою та суспільством, адже кожен проєкт, що може мати екологічні наслідки, проходить процедуру громадського обговорення та оцінки впливу на навколишнє середовище.

Ще одним важливим аспектом є інтеграція екологічних цілей у економічну політику. Німеччина послідовно розвиває концепцію «зеленої економіки», у якій захист довкілля розглядається як інвестиція, а не як витрати. Підприємства, які впроваджують енергоефективні технології, отримують податкові пільги та доступ до державних грантів. З іншого боку, порушення екологічних норм тягне за собою суворі фінансові санкції, що стимулює бізнес до екологічної відповідальності. Такий підхід формує економічну мотивацію для скорочення викидів, повторного використання матеріалів і розробки інноваційних технологій очищення навколишнього середовища [75].

Фінансові інструменти також є складовою інституційної системи. Державні банки розвитку, такі як KfW, підтримують проєкти у сфері енергоефективності, відновлюваної енергетики та модернізації інфраструктури. Вони співпрацюють із місцевими адміністраціями, підприємствами та громадськими організаціями, що дозволяє забезпечити рівномірний розподіл ресурсів по всій

країні. Завдяки цьому екологічні реформи не залишаються декларативними, а набувають реального економічного змісту.

Важливо підкреслити, що така система не є статичною — вона постійно розвивається відповідно до нових викликів, серед яких глобальне потепління, зростання міського навантаження, енергетичний перехід та цифровізація економіки. Федеральний уряд і землі впроваджують концепцію «інтегрованого управління довкіллям», яка поєднує екологічні, енергетичні, транспортні та соціальні політики в єдину стратегію. У цьому контексті зростає роль цифрових технологій: системи моніторингу якості повітря, аналізу водних ресурсів і контролю за промисловими викидами здійснюються на основі великих даних і штучного інтелекту. Важливою складовою подальшого розвитку інституційної моделі екологічного управління Німеччини є формування довгострокової державної стратегії, яка спрямована не лише на збереження природного середовища, а й на забезпечення соціальної стабільності та енергетичної безпеки. Екологічна політика дедалі тісніше інтегрується у сферу економічного планування, транспортної інфраструктури, містобудування та освіти. Концепція «сталого розвитку» в німецькому розумінні передбачає рівновагу між трьома головними вимірами — економічним, соціальним і екологічним, причому останній є визначальним для прийняття будь-яких стратегічних рішень [85; 93].

У межах цієї стратегії держава активно впроваджує принцип «екологізації» промисловості, що означає перехід від традиційних виробничих моделей до технологій замкненого циклу. Пріоритет надається тим секторам, які поєднують інновації з мінімальним впливом на довкілля — відновлюваній енергетиці, електротранспорту, зеленому будівництву, біотехнологіям. Це не просто зміна виробничої парадигми, а поступова трансформація всієї системи цінностей суспільства, у якій економічне зростання розглядається через призму його екологічної вартості [140].

Управління природними ресурсами здійснюється на основі науково обґрунтованих показників сталості, що дозволяє точно вимірювати ефективність екологічних програм. Кожна федеральна земля звітує перед урядом про

досягнення у сфері охорони природи, кліматичної нейтральності та скорочення викидів. Такий моніторинг супроводжується регулярними публікаціями звітів, відкритих для громадськості, що створює атмосферу прозорості та підзвітності. Участь громадян у процесі контролю за реалізацією екологічної політики підвищує її легітимність і робить систему більш демократичною [97; 98].

Важливу роль відіграє й міжнародний вимір, адже Німеччина виступає одним із головних драйверів екологічних реформ у Європейському Союзі. Вона активно підтримує реалізацію Паризької кліматичної угоди, розробляє європейські програми з адаптації до зміни клімату, фінансує екологічні ініціативи у країнах, що розвиваються. У цьому контексті принцип субсидіарності виходить за межі національної політики й перетворюється на інструмент глобальної солідарності, де більш розвинені держави беруть на себе відповідальність за підтримку менш забезпечених партнерів у спільній боротьбі за збереження планети.

У самому німецькому суспільстві формується нова етика відносин людини з природою. Вона відходить від уявлення про природу як ресурс і наближається до розуміння її як цінності, що має власну автономну значущість. Ця ідея пронизує освітню систему, культуру споживання, міську політику та навіть корпоративну культуру підприємств. Екологічна відповідальність стає частиною громадянської ідентичності, що посилює стабільність демократичних інститутів і підвищує довіру до держави.

Завдяки поєднанню політичної волі, наукової підтримки, громадської участі та чіткої правової бази Німеччина змогла створити модель, у якій екологічне управління перетворилося на системоутворюючий елемент державної політики. Ця модель демонструє, що ефективність екологічних реформ залежить не лише від фінансування чи технологій, а насамперед від узгодженості дій усіх учасників — держави, бізнесу й громадянського суспільства. Саме тому німецький досвід має стратегічне значення для країн, які прагнуть побудувати власну систему екологічного управління на засадах демократії, прозорості та партнерства.

Висновки до розділу

Отже, розглянувши питання нормативно-правового регулювання та інституціональних засад його виконання, ми можемо відзначити наступне:

Нормативно-правове регулювання екологічної політики в Україні становить багаторівневу систему, яка складається з конституційних засад, міжнародних договорів (зокрема Орхуська конвенція та Паризька угода), базового закону «Про охорону навколишнього природного середовища», закони про оцінку впливу на довкілля та стратегічну екологічну оцінку, галузеві закону, підзаконні акти і стратегічні акти. Однак ця вся система має значні недоліки: фрагментарність і колізійність законодавства, декларативність норм без механізмів реалізації, нестабільність нормативного середовища та неповна гармонізація acquis ЄС.

Щодо структури системи управління екологічною політикою, то вона відрізняється поєднанням функціонування органів публічної влади на державному і територіальному рівні. Також в цю систему включені і установи, яке можуть забезпечити методологічний і методичний супровід: наукові установи та громадські організації. Реформа децентралізація дозволила передати частину екологічних функцій територіальним громадам. Проте відсутність модельних регламентів, єдиних електронних платформ звітності та моніторингу зумовлює суттєві регіональні відмінності в якості екологічного адміністрування.

Інструментарій екологічного управління в Україні представлений сукупністю адміністративно-правових, контрольних та економічних засобів. До них належать дозвільні й ліцензійні процедури, оцінка впливу на довкілля та стратегічна екологічна оцінка, державний моніторинг навколишнього природного середовища, екологічне оподаткування та рентні платежі, екологічний аудит, сертифікація відповідно до стандарту ISO 14001, а також механізми адміністративної та кримінальної відповідальності. Аналіз практики застосування цих інструментів свідчить про наявність проблем, пов’язаних із недотриманням установлених процедурних строків, формальним характером окремих оцінювальних висновків і недостатньою ефективністю механізмів

забезпечення юридичної відповідальності. Важливим чинником трансформації відповідної системи є Угода про асоціацію між Україною та ЄС, виконання якої сприяє впровадженню європейських регуляторних підходів. Водночас практична ефективність таких змін безпосередньо залежить від належного нормативно-правового забезпечення, розвитку підзаконного регулювання та цифровізації управлінських процедур.

Дослідивши структуру регулювання екологічної політики у ФРН, треба відзначити її багаторівневість і стабільність. Інституційна система також відрізняється упорядкованістю та її доцільно поділити на чотири основні групи: імперативно-дозвільні, планувально-прогностичні, економічні та кооперaційні. Особливе значення має остання група, що ґрунтується на принципі співробітництва (Kooperationsprinzip) і передбачає поєднання державного нормативного регулювання з добровільними природоохоронними ініціативами та відповідальністю суб'єктів господарювання.

Висока функціональна узгодженість німецької моделі екологічного управління забезпечується послідовною взаємодією планувальних процедур, дозвільного механізму та контрольної діяльності, які в сукупності формують цілісний цикл управління екологічними ризиками. Планування, зокрема проведення екологічного оцінювання під час розроблення містобудівної документації, спрямоване передусім на попередження негативного впливу на довкілля. Дозвільна система, у якій застосовується принцип концентраційної дії (Konzentrationswirkung), дає змогу об'єднувати окремі погоджувальні процедури та уникати їх невиправданого дублювання. Своєю чергою, ризик-орієнтований підхід до здійснення державного екологічного контролю забезпечує пріоритетне спрямування наглядових ресурсів на об'єкти, діяльність яких характеризується підвищеним рівнем екологічної небезпеки.

Організаційна модель екологічного управління Німеччини ґрунтується на принципах федералізму та субсидіарності, відповідно до яких повноваження розподіляються між федеральним, земельним і муніципальним рівнями. Федерація визначає стратегічні напрями екологічної політики та встановлює

загальні нормативні стандарти, землі переважно забезпечують реалізацію дозвільних і наглядових повноважень, а муніципалітети відповідають за впровадження природоохоронних вимог на місцевому рівні в межах своєї компетенції. Координація діяльності відповідних інституцій здійснюється через конференцію міністрів довкілля, постійні міжвідомчі робочі об'єднання та механізми участі земель у федеральному законотворчому процесі за посередництвом Бундесрату. Додатковими чинниками забезпечення ефективності цієї системи є диверсифіковане фінансування природоохоронних заходів, зокрема із залученням ресурсів банку KfW, та використання наукової експертизи під час підготовки й ухвалення управлінських рішень.

Сучасні зміни в німецькій системі екологічного управління спрямовані переважно не на зниження рівня природоохоронних стандартів, а на підвищення ефективності процедур їх реалізації. Основними напрямами вдосконалення є усунення дублювання адміністративних процедур, зокрема під час оцінювання впливу на довкілля, розширення цифровізації та стандартизації управлінських процесів, а також оптимізація механізмів залучення громадськості. Порівняння німецької моделі з відповідними підходами Франції, Польщі та Нідерландів дає підстави характеризувати її як модель збалансованого поєднання децентралізації, нормативної деталізації та правової стабільності. Разом із тим складність і тривалість окремих дозвільних процедур залишаються проблемними аспектами, на які звертають увагу представники підприємницького сектору.

Урахування німецького досвіду створює передумови для визначення пріоритетних напрямів модернізації системи екологічного управління в Україні. До них належать систематизація природоохоронного законодавства, усунення нормативних колізій і фрагментарності регулювання, а також закріплення дієвих механізмів реалізації кожної правової норми. Важливим завданням є запровадження ризик-орієнтованого планування інспекційної діяльності та формування єдиної цифрової інформаційної інфраструктури з відкритими реєстрами й інтегрованими системами моніторингу. Необхідно також

удосконалити розмежування повноважень між рівнями публічної влади, посилити інституційну та кадрову спроможність територіальних громад, розширити можливості судового захисту екологічних інтересів і забезпечити реальну участь громадськості в ухваленні відповідних рішень. Перспективним напрямом є подальший розвиток кооперaційних інструментів екологічного управління, зокрема екологічного аудиту, добровільної сертифікації та фінансово-економічних стимулів природоохоронної діяльності.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

3.1. Проблеми ефективності адміністративного забезпечення екологічної політики в умовах публічної адміністративної реформи

Проблеми ефективності адміністративного забезпечення екологічної політики в Україні в умовах публічної адміністративної реформи мають системний характер і пов’язані з тривалим процесом трансформації державного управління, який торкається не лише інституційних структур, а й змісту державної екологічної політики. Сучасний етап реформування публічного управління передбачає перехід від централізованої моделі адміністрування до моделі сервісно-орієнтованої держави, де основна увага зосереджена на забезпеченні сталого розвитку, участі громадськості та ефективному використанні ресурсів. Проте у сфері екологічної політики ця трансформація відбувається повільно і супроводжується численними труднощами [54; 132].

Однією з головних проблем є інституційна розпорошеність функцій управління природоохоронною діяльністю. Міністерство економіки та довкілля України формально виступає головним координатором екологічної політики, однак значна частина повноважень передана іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим адміністраціям і громадам. Унаслідок цього спостерігається дублювання функцій, неузгодженість стратегічних документів і відсутність єдиного механізму моніторингу та контролю виконання екологічних програм. Багаторівневість системи прийняття рішень призводить до зниження оперативності управлінських дій, а також до розмиття відповідальності за наслідки екологічних рішень. Треба також зауважити, що за першу половину 2026 року Міністерство двічі змінювало свою назву і функціональність, що не найкращим чином відображається на ефективності роботи. Це також

показує відсутність єдиної практичної стратегії по охороні довкілля і побудові чіткої системи адміністрування екологічною сферою.

Ще однією суттєвою проблемою залишається недосконаліть правового забезпечення екологічної політики в контексті адміністративної реформи. Хоча Україна поступово адаптує своє законодавство до норм Європейського Союзу, зокрема до положень Директив ЄС у сфері довкілля, на практиці відсутній механізм їх повноцінної імплементації. Законодавча база нерідко залишається декларативною, а підзаконні акти запізнюються або суперечать один одному. У результаті втрачається послідовність державної політики, а органи виконавчої влади не мають чітких інструкцій щодо практичного застосування норм.

Проблеми кадрового забезпечення також суттєво впливають на ефективність адміністративного управління в екологічній сфері. Багато державних службовців не мають належної фахової підготовки, а система підвищення кваліфікації екологічних кадрів є формальною і не відповідає сучасним викликам. В умовах публічної адміністративної реформи передбачається оновлення кадрового складу, формування нової управлінської культури, орієнтованої на прозорість, відкритість і партнерство з громадянським суспільством. Однак на практиці кадрові зміни здійснюються повільно, часто мають політичний характер і не забезпечують підвищення професійної спроможності екологічних органів влади [1, с. 48].

Фінансовий аспект адміністративного забезпечення екологічної політики залишається критичним. Незважаючи на наявність спеціальних екологічних фондів, їхнє наповнення є нестабільним, а використання коштів — не завжди цільовим. Децентралізація бюджетної системи не супроводжується належним перерозподілом фінансових ресурсів, тому місцеві громади, які отримали нові повноваження у сфері охорони довкілля, не мають достатніх засобів для їх реалізації. Це знижує ефективність місцевих програм з енергоефективності, утилізації відходів, охорони водних ресурсів і збереження біорізноманіття [54].

Окремої уваги потребує проблема координації між державними органами та громадянським суспільством. Публічна адміністративна реформа передбачає

активне залучення громадськості до прийняття управлінських рішень, проте на практиці механізми громадської участі часто залишаються формальними. Громадські слухання, публічні консультації та доступ до екологічної інформації не завжди гарантують реальний вплив громадян на формування політики. Водночас рівень екологічної свідомості суспільства залишається недостатнім, що знижує суспільний запит на ефективну екологічну адміністрацію [50].

Цифровізація публічного управління відкрила нові можливості для модернізації системи екологічного контролю. В Україні впроваджено електронну систему моніторингу довкілля, реєстри викидів і забруднень, проте інтеграція цих інструментів у загальну систему управління залишається фрагментарною. Відсутність єдиного інформаційного простору між центральними та місцевими органами влади ускладнює аналітичну роботу, прогнозування і своєчасне реагування на екологічні загрози. Ця проблема посилюється нестачею кваліфікованих ІТ-фахівців у державному секторі, які могли б забезпечити ефективну роботу систем електронного урядування у сфері довкілля.

Не менш важливою є проблема політичної волі. Екологічні питання в Україні часто відсуваються на другий план у порівнянні з економічними чи безпековими, що призводить до низького пріоритету природоохоронних заходів у державній політиці. Це виявляється у недостатньому фінансуванні, слабкому контролі за діяльністю підприємств-забруднювачів, відсутності ефективних санкцій і політичній залежності екологічних рішень. Без формування довгострокової державної стратегії сталого розвитку, заснованої на принципах «зеленої економіки», адміністративна реформа не зможе забезпечити суттєвий прорив у сфері екологічного управління [54].

Проблеми ефективності адміністративного забезпечення екологічної політики в Україні в умовах публічної адміністративної реформи мають комплексний характер і охоплюють інституційну, правову, кадрову, фінансову та політичну площини. Їх розв’язання неможливе без глибокого осмислення взаємозв’язку між процесом реформування системи державного управління та модернізацією екологічної політики. Реформування публічного управління

передбачає побудову сервісно орієнтованої держави, у якій головною метою є забезпечення сталого розвитку, ефективного використання ресурсів і участі громадян у прийнятті рішень. Проте в екологічній сфері ці процеси часто реалізуються повільно і непослідовно, що знижує результативність державної політики.

Однією з основних проблем залишається інституційна неузгодженість у системі управління довкіллям. Міністерство економіки і довкілля України формально виконує функцію координатора екологічної політики, але частина повноважень передана іншим центральним і місцевим органам влади. Такий розподіл компетенцій призводить до дублювання функцій, відсутності єдиного механізму контролю та моніторингу, а також до розпорошення відповідальності. Ситуацію ускладнює багаторівневість прийняття рішень, через що знижується оперативність реагування на екологічні виклики.

Правова база у сфері охорони довкілля також не забезпечує достатньої ефективності управління. Попри адаптацію українського законодавства до норм Європейського Союзу, відсутні дієві механізми реалізації цих норм на практиці. Часто закони мають декларативний характер, а підзаконні акти не узгоджуються між собою або ухвалюються із запізненням. Такий стан справ знижує рівень правової визначеності, створює колізії у правозастосуванні й ускладнює виконання міжнародних зобов'язань України у сфері екологічної безпеки [54; 57].

Важливим чинником низької ефективності є кадрова проблема. Значна частина державних службовців, які працюють у сфері екологічного управління, не мають спеціальної підготовки або практичного досвіду. Система професійного навчання залишається формальною, а процеси добору кадрів іноді залежать від політичних впливів. Адміністративна реформа передбачає створення нової управлінської культури, у центрі якої стоять компетентність, доброчесність і відкритість, але реалізація цих принципів потребує часу, стабільності та чітких механізмів оцінювання результатів роботи державних службовців.

Не менш суттєвою є проблема фінансового забезпечення екологічної політики. Багато програм охорони довкілля залишаються недофінансованими, а використання екологічних фондів нерідко відзначається низьким рівнем прозорості. Місцеві громади, що отримали додаткові повноваження у результаті децентралізації, часто не мають достатніх фінансових ресурсів для виконання нових функцій. Це призводить до того, що заходи з енергоефективності, утилізації відходів чи охорони водних ресурсів залишаються на рівні окремих ініціатив і не формують цілісної системи екологічного управління.

Важливою проблемою є низький рівень координації між державними органами, науковими установами, бізнесом і громадянським суспільством. Формальні процедури громадського обговорення часто не забезпечують реальної участі громадськості у прийнятті екологічних рішень. Відсутність діалогу між владою і суспільством знижує рівень довіри до державної політики та унеможливлює ефективний громадський контроль. Для подолання цієї проблеми необхідно розвивати механізми публічних консультацій, відкритого доступу до інформації, а також створювати умови для реальної взаємодії влади з громадськими екологічними організаціями.

Цифровізація державного управління створює потенціал для підвищення ефективності екологічного моніторингу. В Україні діють електронні реєстри викидів і забруднень, системи моніторингу повітря і води, однак їхня інтеграція в єдиний інформаційний простір є недостатньою. Через це органи влади не завжди мають доступ до повних і актуальних даних, що ускладнює ухвалення рішень і прогнозування ризиків. Використання цифрових технологій у сфері екологічного управління має супроводжуватися створенням єдиних стандартів збору та аналізу даних, а також підготовкою спеціалістів, здатних забезпечити роботу цих систем [48].

Суттєвий вплив на ефективність екологічної політики має й політичний чинник. Екологічні пріоритети часто відсуваються на другий план через економічні або безпекові проблеми. Це призводить до того, що питання охорони довкілля розглядаються не як стратегічний напрям розвитку, а як другорядний

елемент державної політики. Відсутність послідовної державної стратегії у сфері сталого розвитку знижує довгострокову результативність адміністративних рішень і створює ризики екологічної деградації.

Публічна адміністративна реформа має потенціал для подолання цих недоліків, але її успішність залежить від того, наскільки зміни в управлінні будуть узгоджені з потребами екологічного розвитку. Реформа повинна сприяти формуванню сучасної екологічної політики, яка базується на наукових даних, міжнародних стандартах і принципах сталого розвитку. Для цього необхідно забезпечити єдність між нормативно-правовою базою, кадровою політикою, цифровими інструментами управління та фінансовими механізмами підтримки екологічних ініціатив. Лише за умов системного підходу адміністративне забезпечення екологічної політики стане ефективним і сприятиме підвищенню якості життя населення, зміцненню природного потенціалу країни та її інтеграції до європейського екологічного простору.

Взаємозв’язок між адміністративною реформою та екологічним управлінням в Україні полягає у зміні самої логіки прийняття рішень і перерозподілі управлінських повноважень у бік сервісної держави. Децентралізація наблизила екологічні функції до громадян і підприємств, оскільки значна частина процедур тепер реалізується на рівні територіальних громад. Це відкриває можливість швидше враховувати локальні екологічні ризики і специфіку територій. Водночас успіх цього процесу залежить від поєднання трьох чинників. Перший чинник це достатній професійний потенціал органів місцевого самоврядування. Другий чинник це стабільні та передбачувані фінансові ресурси для виконання нових повноважень. Третій чинник це чіткий механізм координації між центральним рівнем і громадами. За наявності цих умов рішення ухвалюються швидше, а якість адміністрування процедур зростає, що відображається у скороченні часу на надання дозволів, у підвищенні якості екологічної експертизи і у кращому контролі за дотриманням природоохоронних вимог на місцях [54].

Цифровізація державного управління формує якісно нове середовище для екологічної політики. Електронні кабінети заявника, реєстри викидів і

забруднювачів, модулі проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля створюють безперервний цифровий ланцюг від подання документів до отримання рішення. Якщо системи побудовані за принципами прозорості та відкритих даних, заявник і громадськість можуть відстежувати статус кожної процедури, бачити відповідальних осіб та строки розгляду, що суттєво знижує ризики корупційного впливу. Електронна взаємодія між відомствами знімає проблему дублювання запитів і повторного подання документів, а також дає змогу здійснювати ризик орієнтований підхід до перевірок. Дані з автоматизованих станцій моніторингу повітря і води, супутникові знімки, геоінформаційні системи, аналітичні панелі для інспекційних органів забезпечують доказову базу для управлінських рішень і дозволяють прогнозувати наслідки господарської діяльності ще на стадії планування [50; 61].

Оптимізація структури органів влади впливає на екологічну сферу через усунення зайвих ланок погодження та через чітке розмежування відповідальності. Коли замість багаторівневих погоджень із нечіткими критеріями впроваджується єдине вікно для дозвільних процедур, зменшується адміністративне навантаження на бізнес і зростає керованість процесу для держави. Встановлення стандартизованих регламентів із чіткими строками та індикаторами результативності перетворює дозвільну діяльність на передбачувану послугу. В екологічній політиці це означає, що підприємець розуміє часові горизонти для отримання дозволу на викиди чи спеціальне водокористування, а держава отримує інструменти для автоматичного контролю строків і якості розгляду справ.

Реформування змінює й культуру прийняття рішень. Екологічні інструменти, такі як стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля, перестають бути формальністю і стають механізмом раннього попередження негативних наслідків. Цьому сприяють прозорі методики оцінювання, відкриті громадські обговорення та доступність вихідних даних. На практиці це веде до більш якісної підготовки звітів, до кращої аргументації альтернативних сценаріїв і до реальної можливості коригувати проєкти ще до початку будівельних робіт або запуску виробництва. Якщо ці інструменти підкріплені цифровими

платформами, що фіксують усі кроки та коментарі, зростає підзвітність посадових осіб і довіра з боку суспільства.

Взаємодія адміністративної реформи та екологічного управління особливо помітна у сфері нагляду і контролю. Перехід від кількісних планів перевірок до ризик орієнтованих моделей зменшує тиск на сумлінних суб'єктів господарювання і концентрує зусилля держави на найбільш небезпечних об'єктах. Використання аналітики великих даних, типологізації підприємств за класами ризику, дистанційного моніторингу та автоматичних тригерів порушень дозволяє органам контролю планувати інспекційні заходи раціонально і з кращими результатами. У поєднанні з прозорими реєстрами результатів перевірок це формує превентивний ефект і стимулює дотримання екологічних стандартів.

Децентралізація разом із цифровими сервісами змінює логіку участі громадськості. Для громадян стає простіше подавати зауваження до документів планування, відстежувати стан довкілля в режимі реального часу, ініціювати локальні природоохоронні проєкти та контролювати виконання екологічних програм у своїх громадах. Коли рішення ухвалюються ближче до місця виникнення проблеми і коли дані доступні, реакція на локальні загрози стає оперативнішою. При цьому центральний рівень зберігає функції політики та нагляду за дотриманням мінімальних стандартів, що гарантує єдині правила на всій території держави.

У підсумку зміна моделі публічного управління впливає на екологічну політику через скорочення бюрократичних бар'єрів, через підвищення прозорості кожного кроку процедури і через перехід до керування на основі даних. Реформа найбільш результативна тоді, коли організаційні зміни супроводжуються підготовкою кадрів, належним фінансуванням і впровадженням єдиних інформаційних стандартів. За таких умов видача дозволів, проведення екологічної оцінки та контроль за викидами перестають бути розрізненими процесами і перетворюються на узгоджену систему, де кожна дія підтверджена даними, кожен строк підзвітний, а кожне рішення зрозуміле суспільству. Це і є практичний вимір взаємозв'язку адміністративної реформи та екологічного

управління, який безпосередньо підвищує ефективність державної політики у сфері довкілля.

Інституційна взаємодія між центральними та місцевими органами влади у сфері екологічної політики є одним із ключових аспектів ефективного державного управління довкіллям, особливо в умовах проведення децентралізації. Після реформування адміністративно-територіального устрою України значна частина повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища була передана громадам. Цей процес мав на меті не лише наблизити управлінські рішення до населення, а й створити можливість швидкого реагування на екологічні проблеми локального рівня. Проте практика реалізації таких повноважень свідчить, що між намірами реформи та фактичними результатами залишається помітна різниця [1; с. 52].

Центральні органи влади, зокрема Міністерство економіки та довкілля, зберігають загальну координаційну роль у формуванні політики, нормативному регулюванні, розробленні стратегій і міжнародному співробітництві. Місцеві громади, натомість, відповідають за практичне втілення природоохоронних заходів, моніторинг стану довкілля, поводження з відходами, утримання зелених зон, охорону водних ресурсів і контроль за використанням земель. Однак реальна ефективність виконання цих функцій залежить від ресурсного забезпечення, кадрового потенціалу та рівня комунікації між усіма інституційними рівнями [5, с. 75–92; 43; 51; 54; 63].

Однією з головних проблем є те, що передача повноважень не завжди супроводжувалася передачею фінансових ресурсів. Громади отримали нові функції, але у більшості випадків не мають стабільного фінансування для виконання природоохоронних програм. Екологічні фонди місцевого рівня часто наповнюються нерегулярно, а значна частина екологічних платежів залишається у державному бюджеті. Це створює ситуацію, коли місцеві органи влади мають обов’язки, але не мають достатніх можливостей для їх реалізації. Як наслідок, місцеві екологічні програми обмежуються короткостроковими заходами і не формують довгострокової політики сталого розвитку територій.

Іншим суттєвим викликом є кадровий потенціал. У більшості новостворених громад відсутні фахові екологи або працівники, які мають досвід у сфері екологічного менеджменту. Це призводить до того, що екологічні питання часто опиняються на периферії уваги місцевого самоврядування. У багатьох громадах немає систематичного підходу до оцінки стану довкілля, ведення екологічного обліку, організації моніторингу або розробки екологічних паспортів територій. Брак спеціалістів зменшує якість взаємодії між місцевим і центральним рівнями управління, оскільки навіть при наявності нормативної бази відсутні люди, здатні реалізовувати її на практиці.

Незважаючи на ці проблеми, децентралізація створила умови для посилення ролі громад у сфері екологічної відповідальності. З'явилися приклади, коли об'єднані територіальні громади самостійно ініціюють програми утилізації відходів, очищення водних об'єктів, озеленення населених пунктів, енергозбереження та екопросвіти. Це свідчить про зростання рівня екологічної свідомості на місцевому рівні та про поступове формування нової управлінської культури, орієнтованої на результат. Водночас такі ініціативи часто є винятком, а не системним явищем, і їх розвиток потребує державної підтримки, методичного супроводу та стабільного фінансування [29, с. 70–71].

Важливою умовою ефективної інституційної взаємодії є створення прозорих каналів комунікації між різними рівнями влади. На практиці існують випадки, коли місцеві органи не отримують своєчасної інформації про зміни у нормативно-правовому полі або про можливості участі у державних програмах. Відсутність інтегрованих інформаційних систем ускладнює обмін даними між центральними відомствами, регіональними структурами та громадами. Цифрові інструменти, такі як онлайн-платформи моніторингу довкілля чи геоінформаційні системи, використовуються лише частково, хоча вони могли б стати основою для формування ефективного зворотного зв'язку між державою і громадами [29, с. 67–71].

Проблемою залишається також нерівномірність розвитку громад. Великі міста, які мають розвинену інфраструктуру та стабільні бюджети, спроможні

реалізовувати власні екологічні проєкти, тоді як малі громади часто не мають ні фінансових, ні технічних ресурсів для вирішення нагальних екологічних проблем. Така асиметрія зумовлює необхідність запровадження державних механізмів підтримки менш розвинених територій, зокрема через субвенції, гранти, навчальні програми та міжмуніципальне співробітництво.

Взаємодія центральних і місцевих органів у сфері довкілля має також нормативний аспект. Законодавство України закріплює чіткий розподіл повноважень між рівнями влади, проте на практиці ці межі часто розмиті. Центральні відомства прагнуть зберегти контроль над ключовими сферами, зокрема у видачі дозволів або контролі за природокористуванням, тоді як місцеві органи вважають, що їм бракує реальної автономії. Ця ситуація породжує конфлікти інтересів і знижує ефективність управління. Для подолання таких суперечностей необхідне посилення договірних механізмів, чітке визначення зон відповідальності та створення системи спільного планування природоохоронних заходів.

Інституційна взаємодія між центральними і місцевими органами влади у сфері екологічної політики є процесом, що ще формується. Вона демонструє значний потенціал для підвищення ефективності державної екологічної політики, але потребує комплексного вдосконалення. Стабільне фінансування, професійна підготовка кадрів, налагоджена комунікація і цифрова інтеграція даних можуть перетворити децентралізацію з формального розподілу повноважень на реальний інструмент сталого розвитку територій. Тільки за умови конструктивної співпраці між усіма рівнями влади можливо досягти балансу між економічними інтересами, екологічною безпекою та добробутом громад [1, с. 50].

Інституційна взаємодія між центральним і місцевим рівнями у сфері екологічної політики має не лише організаційний, а й концептуальний вимір. У процесі реформи формується нова система управління, в якій держава поступово переходить від ролі адміністратора до ролі координатора, а громади — від ролі виконавців вказівок до ролі повноцінних учасників реалізації екологічної політики. Цей процес відображає тенденцію до побудови партнерських відносин, де

обидві сторони мають спільну відповідальність за стан навколишнього природного середовища. Водночас ця взаємодія стикається з рядом труднощів, пов'язаних із невизначеністю механізмів координації, браком інформаційного обміну та обмеженими можливостями місцевих органів впливати на стратегічні рішення державного рівня.

Зміна адміністративно-територіального устрою мала на меті надати громадам автономію у вирішенні питань екологічної безпеки. Проте ефективна реалізація цієї автономії потребує тісної координації з центральними інституціями, адже значна частина екологічних проблем має міжрегіональний характер і вимагає узгоджених дій на загальнодержавному рівні. Забруднення повітря, поводження з небезпечними відходами, охорона водних басейнів чи контроль за промисловими викидами — це сфери, у яких самостійність громад без підтримки держави не може забезпечити належного результату. Тому важливо, щоб між усіма рівнями влади існувала горизонтальна комунікація, заснована на спільному плануванні, консультаціях і взаємному обміні даними.

Рівень координації між центральними і місцевими структурами значною мірою визначається якістю управлінських процесів і політичної культури. Якщо комунікація відбувається формально, а рішення спускаються згори без урахування реальних потреб регіонів, ефективність таких рішень мінімальна. Натомість співпраця, що базується на принципах партнерства і взаємної відповідальності, сприяє появі реальних результатів. Коли громади залучаються до розроблення державних екологічних стратегій і мають можливість брати участь у формуванні пріоритетів, політика стає більш адресною і збалансованою.

Не менш важливим є питання моніторингу виконання екологічних програм. Центральні органи повинні забезпечити методичну підтримку, стандарти звітності та єдину базу даних, яка дозволяє відстежувати ефективність природоохоронних заходів у кожній громаді. Якщо місцева влада звітує не лише про витрачені кошти, а й про досягнуті результати, це створює основу для оцінки ефективності публічної політики. Водночас такий підхід сприяє підвищенню

відповідальності місцевих керівників і підсилює роль громадянського контролю.

Особливого значення набуває розвиток спільних програм центральних і місцевих органів у сфері поводження з відходами, енергоефективності, очищення водних ресурсів та охорони земель. Такі програми дозволяють поєднати державне фінансування з місцевими ініціативами та створюють синергетичний ефект. Громади стають не пасивними виконавцями, а рівноправними партнерами, що здатні ініціювати власні проєкти з урахуванням специфіки території. Це стимулює відповідальне ставлення до природних ресурсів, формує екологічну культуру населення та зміцнює довіру до влади [63].

Подальший розвиток інституційної взаємодії потребує посилення аналітичної і методологічної складової. Необхідно впроваджувати системи обміну статистичними даними, бази геоінформаційного моніторингу, електронні платформи спільного планування природоохоронних заходів. Коли громади отримують доступ до актуальної інформації про екологічний стан, а центральна влада бачить зведену картину по країні, це забезпечує повноцінну вертикаль зворотного зв’язку. У результаті управління стає не лише реактивним, а й проактивним, що дозволяє попереджати екологічні ризики, а не боротися з їхніми наслідками.

Інституційна взаємодія між центральними і місцевими органами влади є ключовим чинником у побудові сучасної системи екологічного врядування. Вона визначає, наскільки ефективно втілюються принципи децентралізації, наскільки узгоджено працюють державні структури і наскільки держава в цілому спроможна забезпечити сталий розвиток. Без реальної координації, без належного фінансування та без взаємної довіри жодна адміністративна реформа не зможе забезпечити екологічну стабільність. Тільки інтеграція управлінських, фінансових і комунікаційних механізмів здатна перетворити децентралізовану систему на ефективну модель екологічного управління, у якій кожен рівень влади діє відповідально, злагоджено і в інтересах майбутніх поколінь [1, с. 49].

Проблема міжвідомчої координації в екологічній політиці України є однією з найскладніших і найменш врегульованих у системі державного управління. Вона полягає в тому, що функції з охорони довкілля, використання природних ресурсів, управління промисловістю, енергетикою, транспортом і сільським господарством розподілені між різними центральними органами виконавчої влади, які часто діють автономно. Така ситуація призводить до дублювання завдань, неузгодженості стратегічних цілей, суперечностей у нормативних актах і затримок у реалізації державних програм. Замість єдиного підходу до вирішення екологічних проблем формується мозаїчна система управління, у якій кожне відомство переслідує власні інтереси, не завжди узгоджені з екологічними пріоритетами держави.

Найбільш очевидно проблема координації проявляється у взаємодії між Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів, Міністерством економіки, Міністерством інфраструктури, Міністерством енергетики, Держводагентством та Держлісагентством. Кожен із цих органів має певний вплив на стан природного середовища, але механізми взаємодії між ними залишаються слабко інституціоналізованими. Наприклад, екологічні стандарти, розроблені Міністерством довкілля, часто не узгоджуються з економічними стратегіями, затвердженими Міністерством економіки, що створює конфлікт між екологічною доцільністю та економічною вигідністю. Такі суперечності призводять до того, що природоохоронні вимоги сприймаються бізнесом не як стратегічна необхідність, а як адміністративна перепона, що знижує конкурентоспроможність підприємств.

Міністерство інфраструктури, яке відповідає за транспортну політику, стикається з подібними труднощами у сфері впровадження екологічних стандартів у логістиці, будівництві доріг і розвитку морських портів [5, с. 346–356].

Через відсутність чіткої координації екологічні ризики оцінюються на пізніх етапах планування, а механізми оцінки впливу на довкілля часто виконуються формально. У результаті будівництво або модернізація інфраструктурних об’єктів нерідко супроводжуються деградацією природних ландшафтів,

забрудненням водойм або знищенням біотопів. Аналогічна ситуація спостерігається в аграрній сфері, де Міністерство аграрної політики розробляє програми підтримки фермерства без належної координації з екологічними службами, що призводить до надмірного використання хімічних добрив, ерозії ґрунтів і зниження біорізноманіття [5, с. 326–328].

Держводагентство та Держгеонадра мають стратегічне значення у сфері управління водними й мінеральними ресурсами, проте їхня діяльність часто не узгоджується з політикою Міністерства довкілля. Через це спостерігаються випадки, коли водогосподарські або видобувні проєкти реалізуються без урахування екологічних обмежень. Відсутність міжвідомчої координації унеможливлює створення єдиної системи управління природними ресурсами, у якій би економічна вигода узгоджувалася з екологічною безпекою. Така роз'єднаність породжує фрагментацію екологічної інформації, ускладнює планування природоохоронних заходів і створює передумови для нераціонального використання природних ресурсів [43; 47].

Особливо відчутною є нестача координації в контексті виконання міжнародних зобов'язань України. Зокрема, інтеграція до Європейського зеленого курсу потребує єдиної державної позиції щодо декарбонізації, енергоефективності, скорочення викидів та розвитку відновлюваної енергетики. Проте відповідальність за реалізацію цих напрямів розподілена між різними міністерствами, і відсутність ефективного механізму координації призводить до дублювання звітності, розбіжностей у підходах і затримок у виконанні планів. Європейські партнери неодноразово вказували на необхідність створення єдиного координаційного центру для управління екологічними реформами, адже без інтегрованої системи управління Україна ризикує втратити темп у гармонізації з європейським законодавством [67].

Низька ефективність міжвідомчої взаємодії також має інформаційний вимір. Сучасна екологічна політика потребує постійного обміну статистичними та аналітичними даними, однак державні відомства часто використовують власні системи збору й обробки інформації, які не сумісні між собою. Це

призводить до розбіжностей у даних, відсутності єдиної бази моніторингу і дублювання звітності. Наприклад, показники якості повітря або стану водних ресурсів можуть суттєво відрізнятися в залежності від того, який орган їх надає. Без єдиного інформаційного простору неможливо проводити комплексний аналіз екологічної ситуації, прогнозувати тенденції або своєчасно реагувати на надзвичайні екологічні події.

Проблема міжвідомчої координації ускладнюється ще й тим, що інституційна культура державних органів в Україні залишається орієнтованою на вертикальне управління. Кожне міністерство функціонує як окрема структура з власними пріоритетами і внутрішніми процедурами, тоді як горизонтальна взаємодія між ними має епізодичний характер. У результаті з'являються ситуації, коли відомства ухвалюють взаємовиключні рішення або конкурують між собою за вплив на політику. Наприклад, розроблення нормативних документів у сфері промислової екології може здійснюватися паралельно у двох різних структурах, що породжує суперечності в регулюванні.

Для забезпечення ефективного екологічного управління необхідна зміна підходу до міжвідомчої взаємодії. Сучасна екологічна політика повинна базуватися на принципах інтегрованого управління, коли рішення ухвалюються спільно, з урахуванням усіх економічних, соціальних і природоохоронних аспектів. Створення координаційних рад, міжміністерських робочих груп, постійних консультаційних платформ може сприяти усуненню дублювання функцій і забезпечити узгодженість дій. Проте ці структури повинні мати реальні повноваження, а не виконувати формальну роль. Важливо, щоб система управління була побудована на основі партнерства, взаємної підзвітності та обміну інформацією, що дозволить досягти балансу між економічними інтересами та екологічною безпекою.

Брак міжвідомчої координації є однією з ключових причин неефективності екологічної політики України. Вона перешкоджає реалізації єдиної стратегії розвитку, послаблює контроль за виконанням екологічного законодавства і створює перешкоди для міжнародної інтеграції. Лише комплексна реформа

системи управління, що забезпечить узгодження дій усіх зацікавлених сторін, здатна перетворити екологічну політику на дієвий інструмент сталого розвитку держави.

Ефективність системи екологічного контролю в Україні визначається поєднанням інституційних спроможностей, якості процедур перевірок, реальної невідворотності відповідальності та прозорості взаємодії держави з суб'єктами господарювання і громадськістю. Центральне місце у цій архітектурі посідає Державна екологічна інспекція, яка здійснює державний нагляд за дотриманням вимог природоохоронного законодавства, контролює виконання умов дозволів, реагує на звернення громадян і фіксує шкоду довкіллю. Дієвість цієї інституції залежить від наявності сучасної нормативної бази для планових і позапланових заходів, від доступу до верифікованих даних моніторингу, від спроможності лабораторій встановлювати факт і масштаб порушень, а також від процесуальної якості матеріалів, які передаються на розгляд до суду або інших органів притягнення до відповідальності. Коли припис інспектора опирається на стандартизовані методики вимірювань і на належні процедури відбору проб, шанс виконання припису або стягнення збитків суттєво зростає, тоді як будь-яка прогалина у доказовій базі зменшує правову визначеність і стимулює оскарження [42].

Реформування адміністративних процедур мало подвійний вплив на дієвість перевірок. З одного боку, перехід до ризик орієнтованого планування зменшив кількість формальних візитів і сконцентрував увагу інспекторів на об'єктах підвищеної небезпеки. Використання критеріїв ризику разом із профілюванням підприємств дозволило планувати нагляд там, де імовірність і потенційний масштаб шкоди найбільші. Це підвищило результативність заходів, оскільки частка виявлених істотних порушень у структурі перевірок зросла, а адміністративний тиск на низькоризикових операторів зменшився. З іншого боку, посилення процесуальних гарантій для бізнесу та запровадження складніших процедур погодження перевірок збільшили тривалість підготовчої стадії і створили додаткові підстави для відтермінування або блокування

заходів реагування. У випадках, коли інспекція не має оперативного доступу до первинних даних моніторингу або до технологічної інформації підприємства, доведення факту порушення ускладнюється, що послаблює превентивний ефект контролю.

Значний вплив на практику нагляду справили електронні інструменти управління. Публічні реєстри дозволів, звітів з оцінки впливу на довкілля і даних моніторингу створили прозоре середовище, у якому рішення і дії владних органів стали відстежуваними для громадян та експертної спільноти. Це зменшило простір для дискреційних і неформальних рішень, водночас посилило вимоги до якості обґрунтування приписів і розрахунків збитків. Інтеграція лабораторних вимірювань з геоінформаційними системами та платформами відкритих даних підвищила доказовість матеріалів, однак оголила дефіцит уніфікованих методик і каліброваного обладнання на місцях. Там, де лабораторна база застаріла або розпорошена, а процедури акредитації не оновлені, виникає ризик відхилення доказів у судах через сумніви у достовірності [48; 53; 58; 116].

Елемент відповідальності є ключовим для результативності системи контролю. Адміністративні штрафи виконують стримуючу функцію лише тоді, коли їх розмір співмірний із вигодою від недотримання норм, коли нарахування збитків спирається на сучасні формули оцінки шкоди, а накладені санкції справді стягуються. Практика показує, що навіть правильно встановлене порушення не гарантує реального відшкодування, якщо механізми примусового виконання слабкі або якщо є тривалі судові провадження без запобіжних заходів. Запровадження інструментів фінансової гарантії екологічної відповідальності, страхування ризиків аварійного забруднення та вимог до резервування коштів під рекультивацію підсилює ефект невідворотності, оскільки переміщує фокус з постфактум стягнення на попередню матеріальну готовність до відшкодування [39; 86].

Важливим наслідком адміністративних змін стала еволюція взаємин між інспекцією та суб’єктами господарювання. Поєднання наглядової і сервісної логіки стимулює перехід від каральної моделі до моделі керування на основі

відповідності. Підприємства отримали ширший доступ до методичних рекомендацій, типових програм екологічного менеджменту та добровільних механізмів звітування, а можливість електронного обміну документами зменшила транзакційні витрати. Це позитивно вплинуло на дотримання законодавства там, де керівництво компаній зацікавлене у репутації і у відповідності стандартам ринку. Водночас для операторів, які намагаються ухилятися, зросла ймовірність виявлення порушень через перехресне зіставлення даних із різних реєстрів і сенсорних мереж.

Реформування процедур перевірок змінило і роль громадськості. Публічний доступ до матеріалів оцінки впливу на довкілля, до результатів вимірювань і до інформації про заходи державного нагляду дозволив місцевим громадам і профільним організаціям виступати додатковим джерелом сигналів для інспекції. Це підвищило частку позапланових заходів, що ініціюються зверненнями, і посилило локальний контроль за виконанням приписів. Ефект громадського моніторингу найбільш помітний у випадках, коли формуються стійкі канали взаємодії між інспекцією, органами місцевого самоврядування і активними мешканцями, оскільки якість первинної інформації тоді суттєво зростає.

Разом з тим залишаються системні обмеження, які знижують загальну дієвість контролю. До них належать недостатня уніфікація методик вимірювань у різних регіонах, нерівномірність матеріально технічного забезпечення територіальних підрозділів, різна якість підготовки інспекторів, а також фрагментація інформаційних систем між відомствами. Коли екологічний контроль не має швидкого доступу до даних про рух небезпечних відходів, про фактичні параметри викидів, про стан очисних споруд і про технологічні режими виробництва, перевірки перетворюються на післяфактум фіксацію, а не на інструмент попередження. Подолання цих бар’єрів вимагає синхронізації державних реєстрів, постійного підвищення кваліфікації персоналу, стабільного фінансування лабораторій і правового посилення механізмів виконання рішень [63; 89].

Підсумковий вплив адміністративної реформи на штрафну і приписну практику можна описати як перехід до більш вибіркового і доказового

контролю з вищими вимогами до процесуальної якості. Там, де впроваджені ризик орієнтовані підходи, електронні платформи, прозорі реєстри і сучасна лабораторна база, спостерігається швидше виявлення суттєвих порушень, вища частка виконаних приписів і реальніше стягнення збитків. Там, де зберігаються інституційні й технічні прогалини, процедура стає довшою і менш результативною, а превентивна функція ослаблюється. Справжня дієвість екологічного контролю формується на перетині невідворотності відповідальності, якості доказів і відкритості даних, оскільки саме ця комбінація створює для порушника передбачувану і економічно відчутну мотивацію дотримуватися правил, а для держави забезпечує спроможність захищати довкілля не декларативно, а фактично.

Подальший розвиток системи екологічного контролю в Україні потребує переосмислення самої ролі державного нагляду у структурі управління довкіллям. Традиційна модель, що базувалася на періодичних перевірках і накладенні штрафів, уже не відповідає сучасним викликам сталого розвитку. Екологічні ризики стають складнішими, а джерела забруднення – більш технологічними і часто розподіленими в просторі, що вимагає переходу від каральної логіки до моделі інтегрованого моніторингу, прогнозування та попередження порушень. Ефективний контроль сьогодні означає не лише реагування на шкоду, а й створення таких умов, за яких її виникнення стає малоймовірним. Саме тому адміністративна реформа має сприяти формуванню інспекційної служби нового типу, яка здатна поєднувати правозастосовчі, аналітичні, дорадчі та інформаційні функції.

Невід’ємною частиною оновленої системи контролю повинно стати поєднання державного та корпоративного рівнів відповідальності. У розвинених країнах держава зосереджується на встановленні стандартів, контролі даних і реагуванні на критичні випадки, тоді як підприємства несуть основну відповідальність за постійне дотримання екологічних норм. Для цього вони впроваджують системи екологічного менеджменту, добровільну сертифікацію, аудити відповідності та внутрішні механізми моніторингу. В Україні цей напрям лише починає розвиватися, проте поступове запровадження

корпоративної звітності за принципами сталого розвитку та Європейської таксономії створює підґрунтя для зміни поведінкової моделі бізнесу. Коли підприємства самі зацікавлені в екологічній прозорості, а держава виконує роль модератора і гаранта достовірності даних, рівень добровільного дотримання законодавства зростає.

Важливим завданням залишається подальша цифровізація системи контролю. Створення інтегрованої платформи екологічного моніторингу, яка б об'єднувала дані з державних, галузевих і приватних джерел, дає можливість фіксувати відхилення у реальному часі, автоматично генерувати сигнали про потенційні порушення та аналізувати тенденції за допомогою алгоритмів штучного інтелекту. Це дозволить зменшити залежність ефективності контролю від кількості інспекторів і перейти до моделі дистанційного нагляду. Якщо система відстежуватиме викиди, рівень води чи якість повітря на основі сенсорних мереж, роль інспекції зміститься у сферу аналітики, інтерпретації даних та прийняття управлінських рішень. Такий підхід дає можливість реагувати превентивно і скорочує витрати як держави, так і бізнесу.

Разом із технологічними змінами необхідно вдосконалювати нормативно-правове забезпечення. Сучасні екологічні правопорушення нерідко мають складну структуру, у якій поєднуються економічні, технологічні й екологічні аспекти. Для їхнього ефективного розслідування потрібна чітка процедура фіксації доказів, узгоджена з нормами адміністративного та кримінального процесуального законодавства. Законодавчі акти повинні встановлювати не лише відповідальність за шкоду, а й механізми її обчислення, відновлення довкілля та компенсації громадянам. Коли юридичні наслідки порушення стають однозначними і передбачуваними, правова культура у сфері екології поступово змінюється.

Окреме значення має взаємодія Державної екологічної інспекції з органами місцевого самоврядування. Громади, які володіють інформацією про локальні проблеми, можуть оперативно передавати її інспекційним підрозділам, а ті, у свою чергу, мають забезпечувати зворотний зв'язок і звітувати про вжиті

заходи. Якщо місцева влада бере участь у спостереженні, а держава гарантує технічну підтримку і методичний супровід, формується спільна система моніторингу. Така модель сприяє посиленню громадського контролю і підвищує довіру до інституцій. Коли мешканці мають доступ до інформації про результати перевірок та рівень виконання приписів, вони сприймають контроль не як формальність, а як реальний механізм захисту своїх інтересів [28; 42; 46; 48].

Розбудова системи екологічного контролю також неможлива без міжнародної інтеграції. Україна поступово імплементує директиви Європейського Союзу, які передбачають створення незалежних наглядових структур, стандартизацію процедур інспектування та запровадження єдиних баз даних. Виконання цих зобов'язань допомагає не лише гармонізувати законодавство, а й отримати доступ до європейських методик, технологій і програм навчання для інспекторів. Така інтеграція сприяє підвищенню кваліфікації персоналу, формує спільні стандарти оцінювання ризиків і розширює можливості для транскордонного контролю. У перспективі це дозволить створити прозору, ефективну та науково обґрунтовану систему нагляду, що відповідатиме найкращим європейським практикам.

Кадрова політика у сфері екологічного управління є одним із найважливіших чинників, що визначає ефективність реалізації державної екологічної політики в Україні. Будь-які реформи у сфері публічного управління, екологічного контролю чи природокористування не можуть бути результативними без належного кадрового забезпечення, оскільки саме людський ресурс є основою для формування професійних рішень, реалізації законодавчих норм і здійснення практичних природоохоронних заходів. Проблема кадрового потенціалу в екологічній сфері є багатовимірною, адже вона охоплює не лише кількість підготовлених фахівців, а й якість їхньої освіти, рівень практичних навичок, готовність до міждисциплінарної взаємодії та здатність працювати у нових умовах цифровізації та децентралізації управління [5, с. 107–108; 6, с. 240].

Підготовка екологічних кадрів в Україні традиційно здійснюється у межах університетських програм за спеціальностями «Екологія», «Охорона

навколишнього середовища», «Екологічна безпека» та «Менеджмент природоохоронної діяльності». Водночас більшість таких програм мають академічний, теоретичний характер і недостатньо орієнтовані на практичні навички управління, стратегічне планування чи аналітичну роботу з екологічними даними. Значна частина випускників не готова до реальної роботи у державних установах, оскільки не має досвіду у сфері екологічного аудиту, моніторингу, контролю або впровадження систем екологічного менеджменту. Відсутність належної співпраці між навчальними закладами, органами влади та бізнесом створює розрив між освітньою підготовкою і практичними потребами держави.

Особливої уваги потребує питання підготовки державних службовців, які працюють у сфері екологічного управління. У сучасних умовах ефективний державний екологічний адміністратор повинен володіти не лише знаннями екологічного законодавства, а й розуміти економічні, соціальні та технологічні аспекти сталого розвитку. Такі фахівці мають уміти застосовувати принципи оцінки екологічних ризиків, проводити стратегічні екологічні оцінки, працювати з цифровими базами даних, системами геоінформаційного аналізу, брати участь у формуванні державних програм і координувати міжвідомчі ініціативи. У цьому контексті виникає нагальна потреба у створенні системи професійного навчання, орієнтованої на розвиток компетентностей, які відповідають сучасним вимогам управління довкіллям [22, с. 77].

Проблемою залишається також кадрове старіння державних структур. Значна частина працівників екологічних інспекцій і департаментів формувалася ще за умов радянської системи управління, коли акцент робився на адміністративно-командному підході, а не на сервісно орієнтованому врядуванні. Сьогодні така модель виявляється неефективною, адже потребує гнучкості, аналітичного мислення і вміння взаємодіяти з громадськістю. Нова генерація державних службовців повинна мати інше бачення своєї ролі — не як наглядача, а як координатора, консультанта та партнера бізнесу і громадськості. Це вимагає модернізації системи професійної підготовки, включення курсів з

публічного управління, цифрового урядування, європейських екологічних стандартів і міжнародних практик сталого розвитку.

У цьому процесі важливу роль відіграє інтеграція навчальних програм з екологічного врядування у систему підготовки державних службовців. Національна академія державного управління при Президентові України, а також регіональні центри підвищення кваліфікації повинні включати у свої програми навчальні модулі, присвячені сучасним підходам до екологічної політики, кліматичного менеджменту, ресурсоефективності та екологічної економіки. Такі курси мають поєднувати теоретичну підготовку з практичними кейсами, заснованими на реальних прикладах вирішення екологічних проблем у громадах, на підприємствах або у сфері інфраструктурних проєктів. Лише системне підвищення кваліфікації дозволить сформувати корпус держслужбовців, здатних упроваджувати екологічну політику на сучасному рівні.

Не менш важливою складовою кадрової політики є забезпечення мотивації фахівців залишатися у сфері екологічного управління. Низький рівень заробітної плати, відсутність кар'єрного зростання, перевантаження бюрократичними процедурами та нестача ресурсів для реалізації ініціатив часто призводять до відтоку професіоналів у приватний сектор або міжнародні проєкти. Для збереження і розвитку кадрового потенціалу необхідно створити систему стимулів, яка поєднуватиме гідну оплату праці, соціальні гарантії, можливості професійного розвитку та участі у міжнародних навчальних програмах. У цьому контексті важливо запровадити механізми внутрішньої ротації, що дозволяють поєднувати роботу у державних органах із участю у наукових або міжнародних дослідницьких проєктах [1, с. 48].

Зміцнення кадрового потенціалу екологічного управління повинно відбуватися також через розвиток партнерства між державними інституціями, університетами та міжнародними організаціями. Програми обміну, стажування у європейських країнах, спільні дослідницькі ініціативи з Європейським агентством з охорони довкілля, Світовим банком, Програмою ООН з навколишнього середовища та іншими партнерами можуть сприяти запровадженню нових

управлінських практик. Міжнародний досвід дає можливість не лише адаптувати сучасні методи екологічного моніторингу чи аналізу ризиків, а й перейняти управлінську культуру, засновану на принципах ефективності, відкритості та доказовості.

Кадрова політика у сфері екологічного управління має стратегічне значення для побудови ефективної системи охорони довкілля. Її основною метою повинно стати формування компетентного, мотивованого та інноваційно орієнтованого кадрового корпусу, здатного діяти в умовах децентралізації, цифровізації та міжнародної інтеграції. Лише за умови поєднання якісної освіти, безперервного професійного навчання, належної мотивації та міжнародної співпраці можна створити покоління управлінців, яке зможе забезпечити реальну ефективність екологічної політики України та її відповідність європейським стандартам сталого розвитку.

Прозорість і громадський контроль є фундаментальними складовими сучасного екологічного врядування, оскільки саме вони забезпечують підзвітність влади, відкритість процесів ухвалення рішень і довіру громадян до державної політики у сфері довкілля. Реформа публічної адміністрації, спрямована на децентралізацію, цифровізацію та інтеграцію європейських стандартів, істотно змінила механізми взаємодії держави та суспільства в екологічній площині. Відкритість інформації, електронні сервіси, онлайн-звіти та платформи для участі громадськості стали не лише інструментами інформування, а й механізмами реального впливу громадян на формування екологічної політики.

Одним із важливих напрямів удосконалення екологічного управління є забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації. Відповідно до Орхуської конвенції, ратифікованої Україною, громадськість має право отримувати екологічну інформацію, зокрема відомості про стан довкілля, фактори його забруднення та діяльність, що може впливати на навколишнє природне середовище [28].

Європейські стандарти у цій сфері передбачають обов’язки органів публічної влади щодо надання екологічної інформації та сприяння її доступності для громадян [98].

Практична реалізація цих принципів пов’язана з розвитком електронного врядування, відкритих реєстрів, геоінформаційних систем і цифрових платформ екологічного моніторингу. Важливе значення має також створення сумісної інфраструктури просторових даних, що полегшує пошук, обмін і використання екологічної інформації [87].

Публікація систематизованих даних про стан довкілля сприяє прозорості діяльності органів влади, створює умови для громадського контролю та дає змогу використовувати інформацію під час ухвалення управлінських рішень [144].

Публічні консультації та екологічні слухання стали інструментами залучення громадськості до прийняття рішень. Вони забезпечують можливість для мешканців територій висловити позицію щодо розміщення нових виробництв, зміни цільового призначення земель, проведення забудови, використання природних ресурсів чи реалізації екологічно ризикових проєктів. У процесі адміністративної реформи ці процедури зазнали модернізації — з’явилася можливість брати участь у слуханнях дистанційно через онлайн-конференції або електронні форми зворотного зв’язку. Це особливо важливо для віддалених регіонів, де фізична присутність громадян на засіданнях раніше була ускладнена. Проте ефективність таких слухань значною мірою залежить від того, наскільки владні органи дійсно враховують думку громадськості, а не проводять консультації формально для виконання процедурних вимог.

Роль громадських організацій у сфері екологічного контролю та політики постійно зростає. Вони не лише ініціюють перевірки і подають звернення, а й здійснюють власні моніторингові проєкти, створюють бази даних, організовують розслідування випадків забруднення або незаконної вирубки лісів. Багато екологічних НУО стали посередниками між владою, бізнесом і громадянами, виконуючи аналітичну, освітню і комунікаційну функції. Водночас реформа

публічної адміністрації сприяла інституціоналізації їхньої участі: представники громадськості залучаються до робочих груп, дорадчих рад, комісій із формування екологічної політики на національному й місцевому рівнях. Це створює умови для діалогу та зменшує дистанцію між владою і суспільством [1, с. 51].

Позитивним наслідком реформи стала поява нових цифрових інструментів громадського контролю. Сьогодні громадяни можуть фіксувати факти екологічних порушень через спеціальні мобільні додатки або онлайн-платформи, які автоматично передають інформацію до органів державного нагляду. Це підвищує швидкість реагування, дозволяє зібрати первинні докази порушень і створює публічний тиск на суб'єктів, які ігнорують природоохоронні вимоги. Окрім того, створення інтерактивних карт і відкритих екологічних реєстрів допомагає формувати у громадян почуття відповідальності за стан довкілля і спонукає до активної участі у процесах прийняття рішень.

Разом із тим, попри значний прогрес, система громадського контролю в Україні ще не досягла належного рівня ефективності. У багатьох випадках консультації проводяться формально, звіти мають обмежений доступ або публікуються з великим запізненням, а зауваження громадян не завжди впливають на кінцеві рішення. Причинами цього є як недостатня правова визначеність процедур участі, так і нерівний розподіл ресурсів між органами влади та громадськими ініціативами. Водночас для багатьох громадських організацій проблемою залишається фінансова нестабільність і відсутність підтримки з боку держави, що обмежує їхню спроможність здійснювати довготривалий моніторинг чи аналітичну діяльність [28].

Забезпечення реальної прозорості вимагає не лише відкриття даних, а й створення зрозумілих форматів їхнього представлення. Відкритість має бути не формальною, а змістовною, коли інформація подається у доступному вигляді, придатному для аналізу, і супроводжується поясненнями щодо впливу екологічних процесів на життя громадян. Тільки в цьому разі участь громадськості стане усвідомленою, а не декларативною. Не менш важливим є забезпечення

зворотного зв’язку — органи влади мають звітувати перед суспільством про врахування пропозицій, рішень, прийнятих за результатами консультацій, і подальші кроки у реалізації екологічної політики. Розвиток прозорості та громадського контролю у сфері екологічної політики має базуватися на поєднанні правових, організаційних і технологічних інструментів. У сучасних умовах демократичного врядування суспільство очікує не лише доступу до інформації, а й можливості впливати на процеси ухвалення рішень, брати участь у моніторингу реалізації екологічних програм та контролювати використання природних ресурсів. Це означає, що державні інституції мають змінити парадигму своєї діяльності — від монологу до діалогу з громадянами, від закритості до відкритої комунікації. Тільки за умови, коли влада визнає громадськість рівноправним учасником управлінського процесу, можна досягти реальної ефективності у сфері охорони довкілля [15; 28].

Важливим напрямом розвитку є створення електронних екосистем взаємодії між державою, бізнесом і громадянами. Цифрові платформи дозволяють проводити консультації, збирати пропозиції, здійснювати голосування та обговорення проектів рішень безпосередньо онлайн. Такий підхід мінімізує простір для маніпуляцій, усуває територіальні бар’єри та розширює коло учасників. Електронна демократія у сфері екології поступово стає невід’ємною частиною системи врядування, адже дозволяє формувати більш збалансовані рішення, засновані на реальних потребах і очікуваннях населення. Водночас важливо, щоб ці інструменти супроводжувалися гарантіями прозорості модерації, відкритими алгоритмами опрацювання пропозицій та звітністю про врахування результатів обговорення.

Суттєвим викликом залишається підвищення рівня екологічної свідомості громадян. Прозорість і відкритість даних не матимуть значення, якщо суспільство не вміє інтерпретувати ці дані або не усвідомлює власної ролі у захисті довкілля. Тому держава повинна інвестувати не лише у технологічні платформи, а й у просвітницькі програми, які розвивають навички екологічної грамотності, критичного мислення та відповідальності. Коли громадяни здатні

аналізувати екологічну інформацію, виявляти проблеми і пропонувати реальні рішення, формується активне громадянське суспільство, що є найкращим запобіжником для екологічних зловживань і бездіяльності влади.

Реформа публічної адміністрації також відкрила можливості для партнерства між державними органами та громадськими об'єднаннями. Спільна участь у розробленні екологічних стратегій, планів управління природними ресурсами чи програм адаптації до змін клімату дозволяє поєднати державний досвід і громадську ініціативу. Завдяки такій співпраці з'являються інноваційні рішення, наприклад створення локальних систем моніторингу, управління відходами або екопросвітницьких проєктів, що залучають молодь. Це сприяє зміцненню соціальної довіри та формуванню культури спільної відповідальності за стан довкілля, де влада, громади та бізнес виступають партнерами, а не опонентами [54; 63; 89].

Не менш важливим аспектом є прозорість фінансової діяльності у сфері екологічної політики. Відкритий доступ до інформації про використання коштів екологічних фондів, про розподіл міжнародної технічної допомоги, про реалізацію природоохоронних проєктів забезпечує можливість контролю за цільовим використанням ресурсів. Громадськість має право знати, на які заходи спрямовуються бюджетні кошти, які результати досягнуті і як вони впливають на стан довкілля. Коли фінансова інформація стає прозорою, зменшуються корупційні ризики, а державна політика набуває більшої довіри. Саме тому створення публічних екологічних бюджетів та онлайн-звітів має стати обов'язковою практикою для всіх рівнів управління [54].

Прозорість і громадський контроль є не додатковими елементами екологічного управління, а його стрижнем. Вони визначають, наскільки екологічна політика є демократичною, ефективною і легітимною. Лише у відкритому суспільстві, де громадяни мають доступ до правдивої інформації, можуть брати участь у прийнятті рішень і бачать результати своєї участі, формується реальний механізм впливу на екологічну ситуацію. У майбутньому саме розвиток інституцій громадського контролю, вдосконалення цифрових платформ участі та

поглиблення культури відповідальності стануть основою для побудови екологічно стійкої, демократичної та підзвітної держави [50].

Політичні та економічні чинники мають визначальний вплив на ефективність реалізації екологічної політики в Україні, оскільки саме вони формують контекст, у якому приймаються рішення, розподіляються ресурси та встановлюються державні пріоритети. Попри задекларовану прихильність до принципів сталого розвитку, екологічна проблематика часто залишається на периферії політичного порядку денного, поступаючись питанням економічного зростання, безпеки чи соціальної стабільності. Причина цього полягає в тому, що екологічна політика вимагає довготривалих інвестицій, системного мислення та стратегічної послідовності, тоді як політичний цикл в Україні переважно короткостроковий і зорієнтований на швидкі результати, які можна продемонструвати виборцям. Така невідповідність між темпами екологічних змін і політичними інтересами створює ситуацію, коли природоохоронні ініціативи або відкладаються, або виконуються формально.

Політична воля залишається ключовим фактором, що визначає успішність будь-якої екологічної реформи. Якщо керівництво держави сприймає охорону довкілля як стратегічну складову національної політики, тоді з’являються ресурси, нормативні акти та політична підтримка для її реалізації. Якщо ж екологічні питання розглядаються як другорядні, вони втрачають політичну вагу, а відповідальні відомства залишаються маргіналізованими. Проблема полягає в тому, що екологічна політика не створює миттєвого економічного ефекту, натомість потребує витрат і обмежень для бізнесу, тому без чіткої політичної позиції держава часто піддається тиску з боку промислових груп, які прагнуть уникнути екологічних зобов’язань. Внаслідок цього природоохоронні норми послаблюються або не виконуються, а механізми відповідальності діють вибірково.

Вплив промислових і бізнесових лобі на екологічну політику України є одним із найсуттєвіших факторів, що знижує її ефективність. Великі промислові підприємства, особливо ті, що належать до металургійного, енергетичного та

хімічного секторів, мають значний політичний вплив через участь у формуванні бюджетних надходжень, працевлаштування населення та фінансування політичних кампаній. У результаті урядові рішення часто ухвалюються з огляду на економічну доцільність, а не на екологічні ризики. Наприклад, при затвердженні державних програм енергетичного розвитку пріоритет традиційно віддається викопним джерелам енергії, тоді як відновлювані технології залишаються недостатньо підтриманими. Подібна ситуація спостерігається і в аграрному секторі, де агрохімічні корпорації мають значний вплив на нормативну базу, що регулює використання пестицидів і добрив, що призводить до виснаження ґрунтів і забруднення водних систем [1, с. 48–53].

Економічні інтереси, зокрема прагнення забезпечити зростання ВВП та залучення інвестицій, часто вступають у суперечність із природоохоронними вимогами. Більшість індустріальних регіонів країни орієнтована на експорт сировини та напівфабрикатів, що передбачає високий рівень енергоспоживання і значні обсяги викидів. В умовах економічної нестабільності державна політика зазвичай фокусується на підтримці виробництва, навіть якщо це суперечить екологічним стандартам. Такий підхід створює ілюзію короткострокового економічного успіху, проте у довгостроковій перспективі призводить до деградації природних ресурсів, зниження продуктивності земель, зростання витрат на охорону здоров’я та зменшення інвестиційної привабливості регіонів через погіршення екологічного фону.

Іншим важливим чинником є структурна слабкість екологічних інституцій. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів часто має обмежені повноваження і недостатнє фінансування, що не дозволяє йому ефективно координувати діяльність інших міністерств і впливати на прийняття рішень у сфері промисловості, енергетики або транспорту. Брак політичної ваги цього міністерства призводить до того, що екологічна експертиза проектів часто має дорадчий характер і не може зупинити економічно привабливі, але екологічно шкідливі ініціативи. У таких умовах навіть найкращі законодавчі норми

залишаються декларативними, оскільки механізми їхньої реалізації не забезпечені політичним або фінансовим ресурсом.

Певною мірою ситуацію ускладнює також короткострокова орієнтація українського політичного класу. Більшість реформаторських ініціатив розраховані на тривалу перспективу, однак політики, що діють у межах виборчого циклу, часто не зацікавлені в їх реалізації, адже результати таких реформ не можна швидко продемонструвати електорату. У підсумку екологічна політика втрачає сталість і послідовність: змінюється керівництво — змінюються пріоритети, переглядаються програми, скорочуються бюджети. Це руйнує довіру як громадськості, так і міжнародних партнерів, які очікують стабільності та передбачуваності у реалізації екологічних зобов'язань.

Важливим економічним аспектом залишається проблема ціноутворення у сфері природокористування. Ресурси довкілля часто розглядаються як безкоштовні або надто дешеві, що стимулює їх нераціональне використання. Відсутність ефективного екологічного оподаткування та системи стимулів для впровадження екологічно чистих технологій зменшує мотивацію бізнесу до змін. Економічна політика повинна бути побудована таким чином, щоб забруднення ставало фінансово невигідним, а екологічні інновації — прибутковими. Саме інтеграція принципу «забруднювач платить» у всі сектори економіки здатна забезпечити баланс між економічними і природоохоронними цілями [1, с. 51].

У довгостроковій перспективі політична воля та економічні інтереси повинні бути узгоджені через створення моделі «зеленої економіки», де зростання ґрунтується на раціональному використанні ресурсів і мінімізації впливу на довкілля. Це передбачає глибоку інтеграцію екологічних критеріїв у процес прийняття рішень, зміну інституційної культури управління та формування відповідального бізнес-середовища. Коли держава демонструє стабільну екологічну політику, а економічна система сприймає природоохоронні стандарти як частину конкурентних переваг, тоді екологічні питання перестають бути

другорядними і стають невід'ємною складовою національної безпеки, добробуту населення та міжнародної репутації країни.

Подальше розкриття політичних і економічних чинників ефективності екологічної політики в Україні неможливе без аналізу взаємозв'язку між внутрішніми політичними процесами, міжнародними зобов'язаннями та інтересами великого бізнесу. Саме ця взаємодія визначає, чи буде екологічна стратегія держави реальною програмою дій, чи залишиться сукупністю декларацій. Україна, як держава, що прагне інтеграції до Європейського Союзу, формально взяла на себе зобов'язання адаптувати законодавство до європейських екологічних стандартів, однак реальне втілення цих норм часто стикається із внутрішнім опором. З одного боку, політичні еліти розуміють необхідність екологічної модернізації як умову економічного партнерства з ЄС і доступу до фінансових інструментів, таких як «зелений» фонд або програми технічної допомоги. З іншого боку, ті самі еліти побоюються конфлікту з олігархічними групами, які контролюють стратегічні галузі економіки та виступають проти жорстких екологічних регуляцій через ризики зростання витрат на виробництво.

Наявність цього структурного протиріччя призводить до того, що більшість екологічних рішень ухвалюються як компроміс між вимогами міжнародних партнерів і національними економічними інтересами. У такій моделі пріоритети часто зміщуються на користь короткострокової вигоди, тоді як стратегічні екологічні цілі відсуваються на другий план. У результаті, замість системних реформ, які передбачають оновлення технологій, запровадження чистого виробництва та розвиток екологічного бізнесу, реалізуються точкові проєкти, спрямовані переважно на демонстрацію активності. Це створює ілюзію поступу, але не змінює сутності проблеми: природоохоронна діяльність залишається залежною від політичної кон'юнктури.

Особливу роль у цьому процесі відіграють регіональні політичні еліти, для яких екологічні питання часто мають інструментальне значення. На місцевому рівні природоохоронні програми можуть використовуватися як механізм

перерозподілу ресурсів або отримання політичних дивідендів, наприклад, через публічні кампанії з висадження дерев чи очищення водойм. Проте ці дії рідко супроводжуються реальним моніторингом, аналітичними оцінками чи стратегією довготривалого впливу. У результаті формується модель показового екологічного менеджменту, який має більше символічну, ніж практичну функцію. У той же час відсутність політичної відповідальності за невиконання екологічних програм посилює недовіру суспільства до інституцій і підриває легітимність державної екополітики.

В економічному вимірі ефективність екологічної політики безпосередньо залежить від здатності держави створити умови, у яких «зелена» економіка стане джерелом зростання, а не додатковим обмеженням. Це означає, що перехід до сталого розвитку має супроводжуватися податковими стимулами для екологічних інновацій, державними грантами для модернізації виробництв, системою пільгового кредитування підприємств, які впроваджують чисті технології. В Україні ці механізми поки не сформовані належним чином. Екологічні інвестиції залишаються малопривабливими через нестабільність законодавства, слабкий фінансовий ринок і відсутність гарантій повернення капіталу. Внаслідок цього екологічна політика позбавляється економічного підґрунтя, а будь-які її досягнення залежать від зовнішньої допомоги або донорського фінансування .

Ще одним ключовим елементом є політична культура, яка визначає ставлення державних інституцій до питань прозорості та підзвітності у сфері екології. У багатьох випадках рішення щодо видобутку ресурсів, розміщення промислових об’єктів чи оцінки впливу на довкілля ухвалюються кулуарно, без достатнього громадського обговорення. Це не лише порушує принципи демократичного управління, а й створює ґрунт для корупційних зловживань, коли екологічні дозволи стають предметом торгу. Політична залежність контролюючих органів від виконавчої влади зменшує їхню спроможність діяти незалежно та застосовувати санкції до впливових порушників. Без зміни цієї системи координат будь-яке посилення законодавства залишатиметься формальністю, оскільки

справжній ефект екологічної політики залежить не лише від норм, а від політичної рішучості їх застосовувати [58].

На макроекономічному рівні важливим чинником є структура української економіки, яка досі базується на енергоємних та ресурсозалежних галузях. Такий промисловий профіль сформувався історично, і його трансформація вимагає масштабних інвестицій, технологічного оновлення та тривалої адаптації. Водночас політична еліта не завжди готова брати на себе відповідальність за такі структурні зміни, побоюючись соціальних наслідків — скорочення робочих місць, протестів чи втрати підтримки у промислових регіонах. Тому державна політика часто обмежується деклараціями про екологічну модернізацію, тоді як реальні кроки відкладаються під приводом економічної нестабільності або браку фінансування. Це породжує замкнене коло, у якому відсутність реформ консервує старі технології, а старі технології посилюють екологічні проблеми, роблячи їх дедалі дорожчими для вирішення.

Політичні та економічні чинники є взаємопов’язаними елементами, які визначають реальні можливості держави у сфері екологічної політики. Їхня взаємодія формує як межі, так і потенціал екологічних реформ. Коли політична воля підкріплюється економічною логікою сталого розвитку, екологічна політика стає не обтяженням, а драйвером модернізації. Проте без глибоких змін у системі прийняття рішень, без відокремлення політики від олігархічних інтересів і без створення стабільних фінансових механізмів для екологічних інвестицій державна стратегія у сфері довкілля залишатиметься реактивною. Лише поєднання політичної рішучості, економічної раціональності та суспільної підтримки здатне забезпечити перехід України від екологічної вразливості до справжньої стійкості, у якій розвиток і охорона природи не суперечать один одному, а взаємно підсилюють свій ефект.

Європейський вектор реформ у сфері екологічного врядування для України означає системну адаптацію адміністративної моделі до принципів Європейського зеленого курсу та до вимог екологічного acquis. Йдеться не лише про формальне наближення законодавства, а про глибинну зміну управлінських

процесів, інституційної культури та механізмів реалізації політики. Європейський зелений курс задає рамку довгострокової трансформації економіки у напрямі кліматичної нейтральності, ресурсоефективності та збереження біорізноманіття. Для української адміністративної системи це означає інтеграцію кліматичних цілей у всі етапи політичного циклу від розроблення стратегій і програм до бюджетного планування і публічних закупівель, а також перехід до моделі держави, що керує на основі даних і забезпечує невідворотність виконання екологічних норм [54].

Ключовим змістом адаптації виступає імплементація директив і регламентів Європейського Союзу у сферах запобігання промисловому забрудненню, управління відходами, охорони вод і повітря, захисту природи та кліматичної політики. Українська система дозволів має еволюціонувати у бік інтегрованого підходу, коли для промислових об’єктів визначаються граничні показники на основі найкращих доступних технологій, а контроль будується на верифікованих вимірюваннях і прозорій звітності. Оцінка впливу на довкілля і стратегічна екологічна оцінка мають перетворитися на механізми раннього попередження ризиків із повноцінним громадським обговоренням, фаховою експертизою та обов’язковим урахуванням альтернатив. Водна політика потребує управління за басейновим принципом зі спільними планами, які визначають цілі якості та інструменти їх досягнення. У сфері відходів обов’язковим стає пріоритет запобігання утворенню, повторного використання та перероблення, що вимагає запровадження розширеної відповідальності виробника, прозорих потоків матеріалів і розвитку інфраструктури для циркулярної економіки.

Реформа публічного управління є провідником для імплементації цих стандартів, адже саме вона створює адміністративні спроможності виконувати європейські норми не на папері, а в практиці. Оптимізація інституційної архітектури з чітким розмежуванням політики, регулювання і нагляду дозволяє уникати конфлікту інтересів і забезпечує незалежність контролю. Децентралізація, доповнена єдиними методиками і стандартами, підсилює спроможність громад реалізовувати природоохоронні програми з урахуванням локальної специфіки,

тоді як центральний рівень відповідає за політику, координацію і моніторинг досягнення національних цілей. Цифровізація адміністративних процедур створює наскрізні процеси від подання документів до прийняття рішення, відкриває дані про викиди, дозволи, результати перевірок, забезпечує сумісність державних реєстрів і дозволяє здійснювати ризик орієнтований контроль. Розбудова аналітичної інфраструктури у вигляді геоінформаційних систем, мереж автоматизованого моніторингу та платформ відкритих даних робить управлінські рішення доказовими і підзвітними, що є базовою вимогою європейського врядування.

Адаптація до європейських практик передбачає також зміну бюджетної та фінансової логіки. Екологічні цілі мають бути інтегровані у державне і місцеве планування через програмно цільовий метод, кліматичну та екологічну маркування видатків, систему стимулів для інвестицій у найкращі доступні технології. Держава має перейти від субсидування екологічно неефективних видів діяльності до підтримки модернізації, енергоефективності та відновлюваної енергетики. Публічні закупівлі повинні враховувати екологічні критерії на всіх етапах життєвого циклу продукції, що створює попит на чисті технології і пришвидшує їхнє поширення. Такий підхід узгоджується з європейською моделлю зелених фінансів, де прозорість, таксономія сталих інвестицій і звітність підприємств про вплив на довкілля формують нові правила гри для ринку.

Не менш важливою складовою є розвиток кадрових спроможностей. Європейські стандарти вимагають від державної служби компетентностей у сферах екологічного права, економіки природокористування, управління ризиками, кліматичної політики та цифрової аналітики. Система підготовки та підвищення кваліфікації має включати модулі з імплементації директив, з практик інтегрованого дозволу, з басейнового управління водними ресурсами, з планування якості повітря і з управління відходами за принципами ієрархії. Важливо забезпечити міжвідомчу взаємодію фахівців, спільні навчальні програми з участю регуляторів, інспекцій і місцевих органів влади, а також доступ до європейських

платформ обміну знаннями, що закріплює однакове розуміння процедур і критеріїв.

Європейський вектор вимагає посилення механізмів участі громадськості та прозорості. Оргуські принципи доступу до інформації, участі у прийнятті рішень і доступу до правосуддя мають бути не декларацією, а повсякденною практикою. Це означає обов'язкову публікацію даних у машиночитаних форматах, своєчасні та повні консультації щодо планів і проєктів, реальні інструменти оскарження рішень і належні процесуальні гарантії для громадян та організацій. Така відкритість не лише відповідає європейським вимогам, а й підвищує якість самої політики, оскільки зменшує інформаційні асиметрії і підсилює суспільний контроль за виконанням екологічних норм.

Інституційне забезпечення наближення до Європейського зеленого курсу потребує узгодження кліматичної і екологічної політики з промисловою, енергетичною та транспортною стратегіями. Адміністративна система має вбудувати механізми вирівнювання політик, які запобігають взаємовиключним рішенням і дозволяють оцінювати кумулятивні ефекти. Регулярні спільні плани дій, міжміністерські координаційні платформи, єдині показники ефективності та публічні звіти за ними формують управлінську дисципліну, без якої імплементація acquis втрачає цілісність. Важливим елементом є функція регуляторного перегляду, що оцінює, чи відповідають національні правила європейським документам довідникам найкращих доступних технологій і методичним рекомендаціям, а також чи працюють санкційні механізми і механізми відшкодування шкоди.

Європейський підхід передбачає, що контроль і відповідальність будуються на ризик орієнтованих моделях, на уніфікованих методиках вимірювання і на незалежності лабораторної бази. Українська реформа інспекцій повинна поєднувати електронні плани перевірок, автоматичні критерії відбору об'єктів, обов'язкове оприлюднення результатів і належні механізми примусового виконання приписів. Лише так державний нагляд стає передбачуваним для бізнесу і водночас ефективним для держави, що відповідає європейським практикам

запобігання і відповідності. У підсумку імплементація стандартів Європейського Союзу набуває не репресивного, а управлінського характеру, де відповідальність поєднується з сервісом і методичною підтримкою.

Адаптація до Європейського зеленого курсу має й зовнішній вимір через нові правила торгівлі та інвестицій. Європейські механізми коригування вуглецевого сліду та посилення вимог до нефінансової звітності формують економічні стимули для українських експортерів знижувати викиди, модернізувати виробництво і підтверджувати відповідність даними. Адміністративна система повинна забезпечити компаніям доступ до вимірювальної інфраструктури, сертифікації, верифікації даних і до програм підтримки трансформації, інакше витрати бізнесу зростатимуть без системного результату. Тут поєднання промислової політики з екологічною стає вирішальним, адже тільки синхронізовані дії різних відомств зможуть перетворити екологічні вимоги на фактор конкурентоспроможності. [78; 137; 140].

Зрештою європейський вектор реформ у сфері екологічного врядування для України це не сума технічних змін, а нова якість держави. Вона проявляється у послідовності політики, у верховенстві права, у відкритості даних, у професійності кадрів і у сервісному ставленні до громадян і бізнесу. Реформа публічного управління створює інституційний фундамент для такого переходу, а імплементація директив і стандартів забезпечує зміст і інструменти. Лише у поєднанні цих двох вимірів екологічна політика перестає бути другорядною і стає структурним елементом модернізації країни, який з’єднує безпеку, добробут, інновації та відповідальність перед наступними поколіннями.

Перспективи формування інтегрованої системи управління довкіллям в Україні визначають стратегічний напрям модернізації державного екологічного врядування, у якому поєднуються наукове прогнозування, цифровий моніторинг, участь громадськості, міжнародне партнерство та адаптація до європейських стандартів. Така система повинна бути не просто сукупністю органів і процедур, а цілісною екосистемою, здатною забезпечити баланс між економічним розвитком, соціальною стабільністю та екологічною безпекою. Її основна мета

полягає у створенні керованого, передбачуваного й науково обґрунтованого механізму прийняття рішень, який дозволяє вчасно реагувати на виклики змін клімату, деградацію природних ресурсів та екологічні ризики антропогенного походження [54].

В основі майбутньої моделі має лежати принцип інтегрованості. Це означає, що управління природними ресурсами не може бути фрагментованим за секторами, як це відбувається нині, коли водні, земельні, лісові, мінеральні та енергетичні ресурси контролюють різні установи з власними процедурами та базами даних. Інтегрована система передбачає створення єдиного інформаційного простору, де об'єднуються екологічні, економічні й соціальні дані. На основі цього простору формується аналітична інфраструктура, здатна забезпечити комплексну оцінку стану довкілля, прогнозування наслідків діяльності та розробку сценаріїв сталого розвитку. Використання технологій штучного інтелекту, супутникового моніторингу, сенсорних мереж і великих даних дозволяє перетворити екологічний нагляд із реактивного на превентивний, коли рішення ухвалюються не після настання шкоди, а до її виникнення.

Наукове прогнозування є ключовим компонентом цієї системи. Розвиток кліматичних і екологічних моделей дозволяє визначати тенденції зміни атмосферного складу, водних балансів, деградації ґрунтів і біорізноманіття, що дає можливість приймати стратегічні рішення на десятиліття вперед. Такі прогнози мають бути інтегровані у державне планування, у тому числі в бюджетні й інфраструктурні програми, щоб запобігти екологічним ризикам і мінімізувати витрати на ліквідацію наслідків. Взаємодія між науковими установами, аналітичними центрами, університетами та державними органами має стати системною, а не епізодичною. Саме наукове обґрунтування має стати основою для формування державних стандартів і нормативів, щоб екологічна політика втратила декларативний характер і спиралася на емпіричні дані.

Цифровий моніторинг довкілля — ще одна опора інтегрованої системи. Йдеться про створення національної мережі сенсорів, станцій спостереження і лабораторій, об'єднаних у єдину платформу, що забезпечує збір, верифікацію і

публікацію даних у режимі реального часу. Такий підхід гарантує прозорість, виключає маніпуляції з показниками і забезпечує доступ до інформації для громадян, науковців, підприємств і міжнародних партнерів. У межах цієї системи мають працювати автоматизовані алгоритми, які аналізують динаміку забруднення, прогнозують порушення та інформують органи влади про необхідність реагування. Цифровізація управління не лише підвищує ефективність нагляду, а й створює передумови для інтеграції України до європейських екологічних баз даних і систем звітності [48; 53].

Важливою складовою інтегрованої системи є участь громадян та інститутів громадянського суспільства. Сучасне екологічне управління не може існувати без активної взаємодії між державою, бізнесом і суспільством. Громадські організації, місцеві ініціативи, науковці й журналісти стають невід'ємною частиною процесу контролю, розробки політики та моніторингу її виконання. Для цього необхідно створити прозорі механізми участі — електронні платформи, відкриті консультації, громадські ради при міністерствах і органах місцевої влади. Участь громадян має не лише консультативний характер, а й впливовий, коли пропозиції враховуються під час ухвалення рішень, а зворотний зв'язок є обов'язковим. Такий формат взаємодії підвищує легітимність державних дій і сприяє формуванню довіри до екологічних інституцій [50].

Не менш важливою складовою є міжнародна кооперація, яка надає можливість інтегрувати українську екологічну політику в глобальний контекст сталого розвитку. Співпраця з Європейським Союзом, Програмою ООН з навколишнього середовища, Світовим банком, Глобальним екологічним фондом і Європейським агентством з довкілля дозволяє отримувати доступ до найкращих практик, технологій і фінансових інструментів. Міжнародне партнерство забезпечує не лише обмін досвідом, а й створює механізми колективного контролю, які стимулюють Україну дотримуватися взятих зобов'язань щодо скорочення викидів, збереження біорізноманіття та розвитку циркулярної економіки. Впровадження спільних проєктів, участь у транскордонному моніторингу, спільні

дослідницькі ініціативи та інтеграція у європейські кліматичні мережі сприяють підвищенню рівня наукової компетентності та зміцнюють екологічну дипломатію держави.

Інтегрована система управління довкіллям повинна також спиратися на стабільну інституційну структуру. Її ядром має стати єдиний координаційний центр — Національне агентство або рада з питань довкілля та клімату, яка відповідатиме за стратегічне планування, координацію міжвідомчих дій і зв'язок з місцевими громадами. На рівні регіонів мають діяти територіальні екологічні офіси, що здійснюють аналітику, моніторинг, взаємодію з громадськістю та контроль за виконанням екологічних програм. Така вертикаль дозволить уникнути дублювання функцій і забезпечити ефективний обмін інформацією між усіма рівнями управління.

Перспективна модель екологічного управління в Україні повинна бути гнучкою, адаптивною і заснованою на принципах наукової обґрунтованості, відкритості, технологічності та партнерства. Вона має забезпечити перехід від фрагментованої політики до інтегрованого екологічного менеджменту, у якому державні, бізнесові й громадські інтереси узгоджуються на основі спільних цілей — збереження природного середовища, енергетичної незалежності, економічної ефективності та високої якості життя. Така система стане не лише основою для внутрішнього сталого розвитку, а й вагомим чинником міжнародної інтеграції, адже екологічна модернізація є одним із ключових критеріїв європейського партнерства та глобальної конкурентоспроможності держави.

3.2.Можливості використання німецького досвіду в адміністративній реформі екологічної політики України

Можливості використання німецького досвіду в адміністративній реформі екологічної політики України полягають у системному запозиченні інституційних, правових та управлінських моделей, які зарекомендували себе в Німеччині як ефективні інструменти екологічного врядування. Федеративна Республіка Німеччина є одним із лідерів у сфері охорони довкілля, завдяки

комплексному підходу до екологічного менеджменту, інтеграції екологічної політики в усі сектори державного управління та участі громадськості у прийнятті рішень. Важливою рисою німецької моделі є децентралізація екологічної політики, де значна частина повноважень передана федеральним землям та муніципалітетам, що забезпечує більш гнучке реагування на регіональні особливості довкілля [118].

Цей принцип може бути адаптований в Україні шляхом посилення ролі обласних і територіальних громад у формуванні та реалізації природоохоронних програм.

У Німеччині діє чітко структурована система державного екологічного управління, у центрі якої перебуває Федеральне міністерство довкілля, охорони природи, ядерної безпеки та захисту споживачів (BMUV). Його діяльність тісно координується з федеральними відомствами, науковими інститутами та громадськими організаціями, що дозволяє забезпечити прозорість і наукову обґрунтованість політичних рішень. Для України надзвичайно цінним є досвід інтеграції наукових установ у систему прийняття управлінських рішень, що може сприяти підвищенню ефективності реалізації екологічної політики та зниженню рівня формалізму у процесах екологічного моніторингу та оцінки впливу на довкілля.

Одним із найуспішніших елементів німецької екологічної адміністрації є впровадження концепції «зеленого урядування» (Green Governance), яка передбачає комплексну взаємодію держави, бізнесу та громадянського суспільства у сфері сталого розвитку. У цьому контексті важливим є використання принципу субсидіарності, який полягає у передачі функцій на той рівень влади, де їх можна реалізувати найефективніше [135].

Для України це означає можливість створення багаторівневої системи управління екологічною політикою, де центральні органи координують стратегічні напрями, а місцеві громади здійснюють практичну реалізацію природоохоронних заходів, використовуючи власні ресурси і залучаючи міжнародну допомогу.

Варто також звернути увагу на німецьку модель фінансової підтримки екологічних програм, що базується на поєднанні державного фінансування, податкових стимулів та механізмів «зелених» інвестицій. У Німеччині діє розгалужена система екологічних фондів і кредитних програм, які спрямовані на розвиток відновлюваної енергетики, скорочення викидів, модернізацію підприємств і розвиток екологічно чистих технологій. Україна могла б адаптувати цей досвід шляхом створення національного «зеленого банку» або посилення діяльності Фонду охорони навколишнього природного середовища, забезпечивши прозорий механізм розподілу коштів і залучення приватного капіталу [32, с. 63-65].

Особливу увагу заслуговує практика громадського контролю та участі населення у прийнятті екологічно значущих рішень. У Німеччині ця система функціонує завдяки широкому залученню екологічних асоціацій, які мають право брати участь у розгляді проєктів, що впливають на стан довкілля, і навіть оскаржувати рішення органів влади у суді. В Україні аналогічна модель могла б посилити демократичність екологічного управління, сприяти формуванню культури екологічної відповідальності та довіри до державних інституцій [39; 86].

Важливою складовою німецької адміністративної реформи стало впровадження принципу «polluter pays» («забруднювач платить»), який зобов’язує підприємства компенсувати шкоду, заподіяну навколишньому середовищу. Цей принцип знайшов своє відображення у системі екологічних податків і зборів, що стимулює виробників зменшувати негативний вплив на природу. Для України його адаптація може означати модернізацію податкової системи у напрямку більш жорсткого екологічного оподаткування та формування ефективної системи моніторингу промислових викидів [1, с. 51; 75; 90].

Отже, використання німецького досвіду в адміністративній реформі екологічної політики України має значний потенціал, адже дозволяє не лише вдосконалити інституційні механізми управління, а й забезпечити реальну інтеграцію принципів сталого розвитку в державну політику. Це сприятиме

підвищенню ефективності екологічних програм, розвитку партнерства між владою, бізнесом і громадськістю, а також формуванню нової екологічної культури, орієнтованої на довгострокове збереження природного капіталу країни.

Одним із ключових напрямів адаптації німецького досвіду в Україні має стати реформування системи державного екологічного контролю та нагляду.

У Німеччині ця система характеризується високим рівнем незалежності контролюючих органів, прозорістю їх діяльності та орієнтацією на попередження екологічних порушень, а не лише на покарання за них. Екологічні інспекції функціонують у тісній співпраці з науковими установами, що забезпечує об'єктивність оцінки стану довкілля та своєчасне виявлення потенційних загроз.

В Україні така модель може бути реалізована через створення незалежного державного агентства з питань екологічного аудиту, яке здійснюватиме моніторинг і контроль із використанням сучасних цифрових технологій, супутникових систем спостереження та штучного інтелекту для аналізу даних. Це дозволить підвищити ефективність контролю, зменшити корупційні ризики і забезпечити відкритість екологічної інформації для громадськості.

Німецький досвід також демонструє, що ефективна екологічна політика неможлива без належного кадрового забезпечення та постійного підвищення кваліфікації працівників екологічних органів. У Німеччині активно функціонує система підготовки та перепідготовки державних службовців у сфері охорони довкілля, де поєднано теоретичні знання з практичними навичками управління, моніторингу, роботи з міжнародними документами та участі у переговорах з екологічних питань [144].

Впровадження подібної системи професійної підготовки в Україні сприятиме формуванню компетентних управлінських кадрів, здатних реалізовувати складні реформи та координувати політику сталого розвитку відповідно до європейських стандартів. Підготовка таких фахівців повинна відбуватися на базі національних університетів спільно з німецькими партнерами, у тому числі

через програми подвійних дипломів та короткотермінових стажувань у структурах ЄС.

Варто наголосити, що у Німеччині значна увага приділяється цифровізації екологічного управління. Система електронного документообігу, відкритих баз даних і платформ з доступом до екологічної інформації створює умови для ефективної взаємодії між усіма учасниками процесу — державними установами, бізнесом та громадянами [98; 146].

В Україні використання такого підходу може стати важливим кроком до побудови сучасної екологічної інфраструктури управління. Створення єдиного електронного реєстру екологічних дозволів, звітності про викиди, стан водних ресурсів та відходів дозволить не лише покращити якість екологічної інформації, а й забезпечить її відкритість для громадського контролю. Це, своєю чергою, сприятиме зміцненню довіри суспільства до державних інституцій та стимулюватиме бізнес до екологічно відповідальної поведінки.

Не менш важливим аспектом німецької моделі є інтеграція екологічних вимог у галузеві політики — промислову, транспортну, аграрну, енергетичну. Такий підхід забезпечує єдність державної політики, уникнення дублювання повноважень і суперечностей між міністерствами.

В українських умовах це означає необхідність розробки міжвідомчих механізмів координації, які дозволять узгоджувати екологічні пріоритети з економічними стратегіями розвитку. Особливу увагу слід приділити реформуванню енергетичного сектору, де німецький досвід енергетичного переходу (Energiewende) може бути використаний для розвитку відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та зменшення вуглецевих викидів. Це потребує не лише технологічних змін, а й формування нового підходу до екологічного управління — більш гнучкого, адаптивного та орієнтованого на довгострокову перспективу.

Суттєве значення має й німецька практика використання економічних інструментів екологічної політики. Податкові пільги для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології, система торгівлі квотами на викиди

парникових газів, фінансування через державні та приватні «зелені» інвестиційні фонди створюють потужні стимули для переходу до сталого виробництва [78; 131].

Для України впровадження аналогічних механізмів могло б стати каталізатором модернізації промисловості, скорочення енергоспоживання та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. Водночас важливо забезпечити прозорість і контроль за використанням екологічних коштів, запровадивши механізм регулярної звітності та аудиту

У контексті євроінтеграції Україна має унікальну можливість узгодити свою екологічну адміністративну реформу з європейськими практиками, зокрема з положеннями Оргуської конвенції, Директиви ЄС щодо промислових викидів та Водної рамкової директиви. Німеччина, як одна з країн — ініціаторів цих нормативів, може стати для України стратегічним партнером у впровадженні відповідних стандартів. Співпраця у форматі спільних програм технічної допомоги, експертних обмінів і навчальних центрів дозволить не лише підвищити ефективність реформ, а й прискорити адаптацію українського законодавства до європейських вимог.

Після узагальнення ключових напрямів німецького досвіду можна зробити висновок, що ефективність екологічної політики залежить не лише від наявності законодавчих норм, а передусім від організаційної культури управління, міжвідомчої координації та реальної участі суспільства у процесах прийняття рішень.

Саме тому адаптація німецької моделі в Україні має відбуватися поступово, через удосконалення адміністративних структур, розвиток механізмів громадського контролю та підвищення компетентності державних службовців. Реформа повинна враховувати національні особливості, рівень економічного розвитку, регіональні відмінності у стані природного середовища, а також потреби місцевих громад.

Важливим елементом ефективної реалізації екологічної політики є формування стабільного та передбачуваного правового середовища, яке забезпечує

дотримання принципу законності, правову визначеність і рівність суб'єктів перед законом. У Федеративній Республіці Німеччина засади екологічної політики знаходять відображення в системі принципів екологічного права, серед яких традиційно виокремлюють принцип запобігання (Vorsorgeprinzip), принцип відповідальності забруднювача (Verursacherprinzip) та принцип співробітництва (Kooperationsprinzip). Їхнє нормативне закріплення в національному законодавстві та праві Європейського Союзу надає їм юридичного значення в межах відповідного правового регулювання. При цьому принцип співробітництва реалізується, зокрема, через участь громадськості та природоохоронних організацій в адміністративних процедурах, взаємодію державних органів із приватними суб'єктами й залучення спеціалізованих експертних органів. Отже, німецька модель екологічного управління поєднує нормативне визначення природоохоронних вимог із процедурними механізмами їх реалізації [151, с. 52–60].

В Україні необхідно не лише гармонізувати закони з європейськими директивами, а й забезпечити їх реальне виконання через дієві механізми адміністративної відповідальності, екологічного контролю та прозорого звітування підприємств перед суспільством.

Не менш суттєвим є розвиток партнерських відносин між державними органами та приватним сектором. У Німеччині держава виступає не лише регулятором, а й партнером бізнесу, створюючи сприятливі умови для розвитку екологічно безпечних технологій. Це досягається через поєднання економічних стимулів і зобов'язань: підприємства, що впроваджують екологічні стандарти ISO 14001, отримують податкові пільги, доступ до грантів і пільгових кредитів. Україна могла б використати цей досвід, запровадивши систему «екологічного рейтингу» підприємств, який враховуватиметься при видачі дозволів, державних закупівлях та участі у програмах міжнародного співробітництва.

Ключову роль у формуванні сучасної екологічної політики відіграє суспільна свідомість. Німецька модель базується на концепції «екологічної

культури» — сукупності знань, цінностей та поведінкових норм, що формуються через освіту, ЗМІ та участь громадян у місцевих ініціативах.

В Україні необхідно розвивати системну екологічну освіту — від початкової школи до підготовки управлінських кадрів — з акцентом на практичні аспекти сталого розвитку, енергозбереження та відповідального споживання. Такі освітні реформи сприятимуть не лише підвищенню поінформованості населення, а й формуванню громадянської активності, яка є основою демократичної екологічної держави.

Впровадження німецького досвіду також має включати модернізацію системи стратегічного планування у сфері екології. У Німеччині кожен рівень влади має власні екологічні стратегії, узгоджені із загальнонаціональними пріоритетами та цінностями сталого розвитку. Україна повинна розробити довгострокову державну стратегію екологічної безпеки, яка поєднуватиме економічні, енергетичні та соціальні цілі. Важливим інструментом може стати запровадження «екологічного бюджетування», коли частина державних коштів виділяється виключно на заходи з охорони довкілля, моніторинг природних ресурсів і впровадження інноваційних технологій очищення.

Загалом, використання німецького досвіду в адміністративній реформі екологічної політики України відкриває можливість створення ефективної, прозорої та демократичної системи екологічного управління. Вона повинна базуватися на поєднанні принципів децентралізації, наукової обґрунтованості, партнерства між владою, бізнесом і громадянами, а також на невідворотності екологічної відповідальності. Така реформа стане не лише запорукою охорони природного середовища, але й важливим кроком до інтеграції України у спільний європейський простір сталого розвитку.

Порівняльно-аналітичний огляд німецької та української систем екологічного управління доцільно почати з аналізу вертикалі владних повноважень і характеру взаємодії між центральним та регіональним рівнями. У Німеччині екологічна політика вибудувана на засадах федералізму та субсидіарності: стратегічна координація і нормотворення зосереджені у Федеральному міністерстві

довкілля, охорони природи, ядерної безпеки та захисту споживачів, тоді як конкретизація стандартів, планування використання територій, контроль за дотриманням вимог та дозвільні процедури значною мірою реалізуються на рівні земель і муніципалітетів. Важливо, що землі не є пасивними виконавцями федеральної політики, а повноцінними співтворцями, які через конференції міністрів довкілля узгоджують підходи, розподіляють компетенції та забезпечують інституційну узгодженість. У підпорядкуванні федерального рівня діють науково-аналітичні та виконавчі інституції, подібні до Федерального агентства з довкілля, які готують доказову базу для регулювання, ведуть національні реєстри викидів і підтримують відкритість екологічних даних. Муніципальна ланка є не лише майданчиком реалізації, а й джерелом ініціатив: місцеві програми кліматичної нейтральності, транспортні плани, схеми управління відходами та міські стандарти зеленого будівництва інтегруються у вищі рівні планування через формалізовані процедури консультацій і погоджень [118; 138; 144; 146].

Українська система історично тяжіє до централізації, де ключові рішення формуються і деталізуються у центральному органі виконавчої влади з питань довкілля, а контроль і дозвільна діяльність зосереджені у спеціалізованих національних службах та інспекціях. Обласні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування виконують значний обсяг завдань з реалізації природоохоронних програм і містобудівного регулювання, проте їхні екологічні компетенції часто обмежені рамками підзаконних актів і методичних вказівок з центру. Фактична автономія громад у питанні формування власної екологічної політики послаблюється недостатньою фінансовою децентралізацією, фрагментацією інформаційних систем моніторингу та дублюванням повноважень між різними центральними відомствами. У підсумку, навіть за наявності сучасних законодавчих інструментів, вертикаль прийняття рішень залишається довгою, а подекуди — неоднорідною, що ускладнює прогнозованість і швидкість впровадження стандартів [5, с. 75–92; 38, с. 41–48].

Баланс між економічними інтересами та екологічними обмеженнями в Німеччині забезпечується поєднанням трьох взаємопов’язаних механізмів:

передбачуваних правил, економічних стимулів і процедур участі заінтересованих сторін. Передбачуваність формують загальнообов'язкові рамкові закони щодо охорони повітря, вод, природи та комплексні процедури оцінки впливу на довкілля, які вбудовані у процеси просторового планування і схвалення інфраструктурних проєктів. Економічні інтереси бізнесу інтегруються через систему податків і зборів, торгівлю квотами на викиди та цільові програми підтримки інновацій, що знижують питомий тиск на довкілля, але не руйнують конкурентоздатність підприємств. Принцип «забруднювач платить» реалізується не декларативно, а через чітку методику обліку, перевірок і санкцій, доповнену доступом громадськості до інформації про екологічні показники компаній. Широкі, формалізовані консультації з громадами та екологічними об'єднаннями, судовий контроль рішень і можливість правового оскарження створюють стримувально-противажний механізм, який зменшує ризик «екологічного арбітражу» і підвищує якість управлінських рішень [77; 78; 82; 116; 143; 147].

В українських реаліях досягнення подібної рівноваги ускладнюється структурними дисбалансами економіки, високою енергоємністю виробництв та воєнними ризиками, які зміщують пріоритети державної політики у бік безпеки і швидкої відбудови. Проте саме ці обставини формують можливість для переосмислення підходів: зелені критерії можуть стати технічними умовами доступу до фінансування відбудови, а вимоги до енергоефективності, повторного використання матеріалів і скорочення викидів — стандартом проєктування інфраструктури. Розбудова прозорих і цифровізованих дозвільних процедур, інтеграція оцінки впливу на довкілля у цикли програмно-цільового та просторового планування, підкріплені обов'язковим оприлюдненням даних, дозволять підвищити передбачуваність правил гри для інвесторів і посилити довіру суспільства. Економічні інструменти — екоподатки, плата за викиди і забруднення вод, механізми зелених облігацій і контрактів на підвищення енергоефективності — можуть бути спроєктовані так, щоб не погіршувати ліквідність підприємств у перехідний період, а спрямовувати частину коштів на модернізацію технологій і локалізацію інновацій.

Адаптація німецьких механізмів до умов воєнного стану і післявоєнної відбудови потребує поетапної логіки. На першому етапі доцільно забезпечити інституційну розмежованість повноважень і створити стійкі канали міжвідомчої координації, щоб екологічні вимоги не сприймалися як зовнішнє обмеження, а були внутрішньою частиною інвестиційного циклу. На другому етапі ключову роль має відіграти цифровізація: єдині реєстри дозволів, інтегровані платформи моніторингу повітря, води та відходів, публічні карти екологічних ризиків, що підтягують дані з державних і приватних сенсорних мереж, супутникової зйомки та лабораторних протоколів. На третьому етапі варто зосередитися на ринкових стимулах: поєднати регуляторні вимоги із пільговим фінансуванням і податковими амортизаторами, щоб екомодернізація стала економічно вигідною. Паралельно має посилюватися суспільна участь: освітні програми для громад, публічні консультації щодо планів відбудови, механізми місцевих ініціатив із компенсації екологічних збитків і догляду за відновленими територіями.

Кінцевою метою такого зближення підходів має стати не механічне копіювання інституцій, а формування цілісної екосистеми управління, в якій наука забезпечує доказовість, право — передбачуваність, економіка — стимули до інновацій, а громади — легітимність рішень. Німецький досвід доводить, що стійкість екологічної політики тримається на стабільних правилах і повазі до процедур; українська відбудова може зробити цей підхід практикою, якщо екологічний вимір стане вбудованою умовою інвестицій і територіального планування, а не зовнішнім додатком до них. У такій конфігурації баланс між зростанням і збереженням довкілля перетворюється з дилеми на технологічну і управлінську задачу, яку вирішують стандарти проєктування, прозорі дані та відповідальні інституції.

Правовий аспект інтеграції німецького досвіду в екологічну політику України є одним із важливих напрямів удосконалення публічного управління, оскільки нормативно-правова база визначає повноваження компетентних органів, механізми реалізації природоохоронних заходів та юридичні засади відповідальності у сфері охорони довкілля. Як зазначає S. Schlacke, екологічне

право Німеччини формувалося поступово під впливом національних природоохоронних потреб, розвитку екологічної політики та посилення європейського правового регулювання. Із 1990-х років його розвиток характеризується, зокрема, посиленням впливу права Європейського Союзу, розширенням економічних інструментів регулювання, інтеграцією екологічних вимог та прагненням до гармонізації й стандартизації правових норм [141, с. 40–42].

Водночас результативність екологічного законодавства залежить не лише від кількості нормативних актів, а й від змісту встановлених вимог, їхньої стабільності, здатності враховувати нові наукові знання та технологічні можливості, а також від політичних і економічних умов реалізації [141, с. 41–42]. Цей досвід має значення для України в контексті наближення національного законодавства до права ЄС і вдосконалення механізмів адміністративного забезпечення екологічної політики.

Гармонізація німецького законодавства з правом ЄС відбувалася поступово — через механізми транспозиції директив, ухвалення рамкових законів і створення спеціалізованих кодексів. Одним із найважливіших кроків стало прийняття Федерального закону про охорону довкілля (Bundes-Immissionsschutzgesetz), який інтегрував вимоги Директиви ЄС щодо промислових викидів та забезпечив запровадження комплексного підходу до регулювання впливу підприємств на довкілля. Аналогічно, Водний закон ФРН (Wasserhaushaltsgesetz) узгоджений із Водною рамковою директивою ЄС і визначає чіткі вимоги до якості поверхневих і підземних вод, систему дозволів на водокористування та екологічні стандарти очищення стічних вод. Важливе місце займає Закон про управління відходами (Kreislaufwirtschaftsgesetz), який відповідає Директиві ЄС 2008/98/ЕС і встановлює пріоритети запобігання утворенню відходів, їхнього повторного використання, перероблення та екологічної утилізації. Німеччина також активно впровадила принципи Оргуської конвенції, що гарантують доступ громадськості до екологічної інформації, участь у прийнятті рішень і право на судовий захист у питаннях охорони довкілля [82; 86; 89; 90; 146].

Таким чином, німецьке право не лише відтворює вимоги ЄС, але й поглиблює їх на рівні процедурної деталізації та механізмів контролю.

Україна перебуває у процесі наближення своєї екологічної політики до європейських стандартів, що закріплено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Уже здійснено низку важливих кроків у напрямі імплементації основних директив. Зокрема, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 2017 року відтворює положення Директиви 2011/92/EU, встановлюючи вимоги до оцінки екологічних ризиків, проведення громадських слухань і надання висновку уповноваженого органу [50; 58].

Закон «Про стратегічну екологічну оцінку» узгоджений із Директивою 2001/42/ЕС і запроваджує обов'язкову екологічну експертизу для державних стратегій, планів і програм. У сфері контролю промислового забруднення Україна розпочала наближення до Директиви 2010/75/EU про промислові викиди, запроваджуючи інтегровану систему дозволів на викиди забруднюючих речовин. Водночас, у сфері управління відходами у 2022 році ухвалено новий рамковий Закон України «Про управління відходами», який базується на ієрархії поводження з відходами, закріпленій у праві ЄС, і запроваджує засади розширеної відповідальності виробника. Такі кроки демонструють поступове наближення українського законодавства до європейської правової системи, хоча практична реалізація поки залишається фрагментарною та залежить від інституційної спроможності органів влади [60; 61; 63; 89].

Незважаючи на досягнення, низка важливих екологічних директив ЄС поки не має повної імплементації в Україні. Йдеться, зокрема, про Директиву 2008/50/ЕС щодо якості атмосферного повітря, Директиву 2004/35/ЕС про екологічну відповідальність за заподіяну шкоду довкіллю, а також Директиву 2000/60/ЕС, яка визначає засади інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. Для повної відповідності європейським стандартам Україні необхідно також оновити правові засади регулювання хімічних речовин (на основі регламенту REACH), створити законодавчу базу для регулювання кліматичної політики відповідно до Європейського зеленого курсу та прийняти

закон про кліматичну нейтральність до 2050 року. Важливим завданням є і запровадження комплексної системи екологічного моніторингу, яка б відповідала вимогам Директиви INSPIRE щодо відкритих екологічних даних і просторової інформації. Така система забезпечить прозорість у сфері охорони довкілля та відповідність принципам good environmental governance, що лежать в основі права ЄС [78; 82-85].

Адаптація німецького досвіду до українського законодавчого поля передбачає не лише переклад норм і директив, а й створення дієвого правозастосовного механізму. У Німеччині будь-яка норма супроводжується чітко прописаними процедурами контролю, відповідальності та звітності, а також інституційними механізмами незалежної перевірки.

В українських умовах важливо запровадити подібний підхід — поєднати нормативну уніфікацію з адміністративною ефективністю. Це означає, що реформа має передбачати створення спеціалізованих адміністративних судів із розгляду екологічних спорів, удосконалення механізму екологічної експертизи та посилення повноважень Державної екологічної інспекції.

Крім того, необхідно встановити дієву систему санкцій за невиконання екологічних зобов'язань і створити незалежні органи аудиту, які забезпечуватимуть перевірку використання екологічних фондів. У перспективі це сприятиме не лише формальній відповідності нормам ЄС, а й реальному підвищенню якості екологічного управління.

Правова інтеграція має також культурно-інституційний вимір: вона вимагає зміни управлінського мислення, коли екологічні вимоги перестають сприйматися як обтяжливий тягар для бізнесу, а стають частиною довгострокової стратегії сталого розвитку. Досвід Німеччини демонструє, що правова чіткість і стабільність правил створюють передумови для залучення інвестицій у «зелену» економіку, розвитку технологічних кластерів і підвищення енергоефективності. Для України, особливо в умовах післявоєнного відновлення, така правова модель є не просто бажаною, а необхідною, адже вона дозволить поєднати економічну модернізацію з екологічною відповідальністю, підвищити довіру

громадян до державних інституцій і забезпечити реальне наближення до стандартів Європейського Союзу.

Інституційно-організаційна адаптація німецького досвіду передбачає послідовне розмежування ролей між політичним формуванням екологічної політики, незалежним науково-аналітичним забезпеченням і виконавчо-контрольними функціями. Доцільним кроком є створення в Україні Національного агентства екологічного моніторингу як окремої юридичної особи публічного права з гарантованою інституційною незалежністю, власним бюджетним рядком і мандатом на ведення державної екологічної статистики.

На відміну від міністерства, що визначає політику, таке агентство має концентруватися на збиранні, верифікації та відкритому оприлюдненні даних про стан повітря, вод, ґрунтів, біорізноманіття, відходів і промислових викидів; на координації вимірювальних мереж державних і приватних операторів; на методичному супроводі лабораторій; на підтримці національних кадастрів викидів і поглиначів парникових газів.

Щоб уникнути формальної незалежності без реальних повноважень, агентству слід надати право обов’язкового погодження методик моніторингу для інших відомств, повний доступ до державних реєстрів і можливість укладати міжвідомчі договори про обмін даними, а також запровадити багаторічну програму розвитку вимірювальної інфраструктури з чіткими індикаторами якості, періодичними зовнішніми аудитами і публічними технічними звітами.

Система взаємодії між центральним і місцевим рівнями має спиратися на принцип субсидіарності та уніфіковані правила даних. Центральний рівень формує стандарти, цілі і національні показники, забезпечує інтеграцію з європейськими вимогами, адмініструє міжвідомчі платформи просторових і екологічних даних, встановлює вимоги до прозорості і верифікації.

Регіональний рівень отримує повноваження для програмно-цільового планування природоохоронних заходів, управління басейновими планами, локального нагляду і первинного збору даних.

Щоб така система працювала, необхідно створити спільну цифрову еко-платформу, де кожна громада і область матимуть власні робочі кабінети, а всі вимірювання, дозволи, звіти і результати перевірок відображатимуться в уніфікованих форматах із часовими мітками, геоприв'язкою і статусом верифікації.

Роль координації має виконувати постійно діюча міжвідомча рада зі сталого розвитку на рівні Кабінету Міністрів із секретаріатом, здатним готувати узгоджені позиції щодо промислової, енергетичної, транспортної і аграрної політик, давати висновки щодо регуляторного впливу на довкілля та розв'язувати компетенційні конфлікти між відомствами.

На місцевому рівні доцільно передбачити екологічні офіси громад, що поєднуватимуть містобудівні сервіси, поводження з відходами, локальний моніторинг і роботу з громадськістю, а також басейнові дирекції як операційні центри для управління водними ресурсами за природними межами, а не адміністративними кордонами.

Оптимізація повноважень Мінекономіки передбачає перехід від мікроменеджменту процедур до стратегічної функції: визначення довгострокових цілей, уніфікації стандартів, міжнародної інтеграції, кліматичної політики і наглядового моніторингу за ефективністю інституцій. Міністерство має зосередитися на політико-правовій архітектурі, координації імплементації права ЄС, підготовці національних планів з енергетики та клімату, біорізноманіття і циркулярної економіки, а також на керуванні державними програмами фінансування екологічних інвестицій. Функції оперативного збору даних, калібрування мереж і статистичної звітності доцільно передати Національному агентству екологічного моніторингу, а просвітницькі та методичні ролі — профільним інститутам і центрам підвищення кваліфікації.

Реформування Державної екологічної інспекції має усунути конфлікт інтересів і розвести контрольні, дозвільні та аналітичні функції. Інспекція повинна стати ризик-орієнтованим наглядовим органом із чітко визначеним мандатом: планові і позапланові перевірки на основі профілів ризику, доступ до

первинних даних моніторингу в реальному часі, повномасштабна фото- і відеофіксація, стандартні операційні процедури, електронні протоколи та інтеграція з реєстром адміністративних правопорушень. Дозвільні та погоджувальні процедури логічно зосередити в окремому сервісному підрозділі поза інспекційною вертикаллю, аби розмежувати «службу сервісу» і «службу контролю». Санкційний інструментарій має бути диференційованим: від приписів і штрафів, прив'язаних до шкоди і обороту підприємства, до зупинки діяльності у випадку грубих порушень, із пріоритетом на відновні заходи та компенсаційні механізми. Для легітимності контролю необхідні процесуальні гарантії бізнесу і громадян, включно з прозорими процедурами оскарження в адміністративному і судовому порядку, а також публічною аналітикою результатів нагляду на рівні регіонів і секторів економіки.

Щоб запрацювала уся конструкція, потрібна кадрова і фінансова спроможність. Національне агентство екологічного моніторингу має побудувати мережу акредитованих лабораторій із міжлабораторними порівняннями, забезпечити стандарти калібрування, закупівлі реагентів і обладнання на багаторічних контрактах, а також навчальні програми для аналітиків даних, гідробіологів, атмосферників, хіміків та IT-фахівців з обробки великих масивів екологічних даних. Інспекція має перейти на сучасні інструменти інспектування, включно з дистанційним зондуванням, мобільними газоаналізаторами, автономними сенсорними станціями і захищеними електронними кейс-менеджмент системами. Міністерство повинно запровадити систему показників ефективності та результативності для всіх підпорядкованих інституцій з щорічним публічним аудитом і парламентськими слуханнями щодо прогресу в досягненні екологічних цілей.

Взаємодія з місцевим рівнем потребує договірної моделі «державні стандарти — місцеві програми», де громади отримують цільові субвенції і гранти за умови досягнення погоджених індикаторів щодо якості повітря, очищення стічних вод, зменшення захоронення відходів і розгортання систем роздільного збирання. Для великих агломерацій варто запровадити спеціальні екологічні плани дій з обов'язковим громадським обговоренням і вбудованою системою

локальних податків і тарифних стимулів, що спрямовуються на модернізацію транспортної і водної інфраструктури. На транскордонних територіях доцільно створити спільні з країнами ЄС програми моніторингу та реагування на екологічні інциденти, синхронізовані з європейськими мережами оповіщення і Директивою щодо серйозних аварійних ризиків [75].

Післявоєнна відбудова відкриває можливість одразу «вшити» екологічні вимоги в державні інвестиційні цикли: екостандарти мають бути умовою проєктного фінансування, а оцінка впливу — інтегрованою частиною техніко-економічних обґрунтувань і регіональних планів відновлення. Національне агентство екологічного моніторингу у співпраці з Мінекономіки і інспекцією повинні забезпечити єдині методики базових ліній, звітність за результатами відбудови і механізми коригування проєктів із урахуванням кумулятивних впливів. Така інституційна архітектура, запозичуючи логіку розподілу функцій і відповідальностей німецької моделі, дозволить зробити українську екологічну політику більш доказовою, передбачуваною і сумісною з правом ЄС, а головне — перетворить охорону довкілля з гальма розвитку на інструмент технологічної модернізації та підвищення стійкості держави.

Економічні інструменти екологічної політики Німеччини поєднують фіскальні механізми, ринкове ціноутворення на викиди парникових газів та фінансові стимули для екологічної модернізації виробництва. Як зазначає S. Schlacke, до основних інструментів екологічної політики належать економічні заходи державного регулювання, зокрема використання податкових механізмів і ринкових інструментів, таких як торгівля викидами [141, с. 37]. Авторка також наголошує, що розвиток екологічного права Німеччини з початку 1990-х років характеризується розширенням економічних інструментів, зокрема екологічного оподаткування та торгівлі викидами парникових газів [141, с. 41].

З економічного погляду застосування таких механізмів пов’язане з необхідністю враховувати екологічні витрати господарської діяльності та обмеженість природних ресурсів. У цьому контексті екологічна економіка розглядає недостатнє врахування екологічних витрат у ринкових цінах як одну з причин

надмірного використання природних ресурсів. Розвиток європейської та національної систем торгівлі викидами свідчить про поступове формування механізмів, які дають змогу враховувати екологічний чинник в економічних рішеннях [141, с. 37–38].

Практичними прикладами застосування економічних інструментів у Німеччині є участь у Європейській системі торгівлі квотами на викиди парникових газів та функціонування національного механізму ціноутворення на CO_2 у визначених секторах, не охоплених європейською системою. Водночас оцінювання результативності цих механізмів потребує окремого аналізу правил розподілу квот, динаміки цін на викиди, використання отриманих доходів і соціальних наслідків для підприємств та домогосподарств. [78].

Другим опорним контуром виступає інфраструктура «зеленого» фінансування з центром у державному банку розвитку, який масштабно кредитує підприємства, муніципалітети й домогосподарства під капітальний ремонт, теплову модернізацію, відновлювану генерацію та чистий транспорт. Модель поєднує субсидовані ставки, довгі строки, часткові гарантії ризиків і стандартизовані технічні вимоги до проєктів, що різко знижує транзакційні витрати і робить зелені інвестиції масовими. На ринку капіталу уряд щороку розміщує «зелені» державні облігації, прив’язуючи їх до затвердженої рамки витрат на клімат і довкілля; це задає орієнтир ціноутворенням, витягує криву до довгих термінів і підтягує приватних емітентів — корпорації та міста. В енергетиці еволюція від класичних фіксованих «зелених» тарифів до аукціонів на потужність і премійних механізмів знизила вартість підтримки та підвищила конкуренцію, а корпоративні договори купівлі-продажу електроенергії з ВДЕ стали ринковим інструментом хеджування цінових і кліматичних зобов’язань для великого бізнесу [78].

Третій вимір — розширена відповідальність виробника і депозитно-заставні системи, що внутрішньо монетизують екологічну вартість упаковки, електроніки, батарей і транспорту. Модульовані екологічні внески, які зростають для важко перероблюваних матеріалів і знижуються для екодизайну,

створюють у виробників безперервний технічний стимул змінювати конструкцію продукції. Повернення застав за пляшки і банки забезпечує рекордні рівні збору та перероблення, зменшуючи навантаження на муніципальні бюджети. Регуляція супроводжується строгим моніторингом, прозорими даними, незалежними аудитами і дієвою санкційною шкалою, що робить систему самопідтримуваною й довіреною інвесторами [131; 133; 144].

В Україні вже існує основа для подальшої зближеності з цією моделлю, але її практична дія поки обмежується низькою ставкою екологічних податків, фрагментарним охопленням платників і недостатньою прив'язкою фіскальних надходжень до «зелених» видатків. Екологічний податок за викиди і захоронення відходів історично виконує радше фіскальну, ніж поведінкову функцію; індексація ставок відстає від реальної екологічної шкоди, а адміністрування не забезпечує рівних правил для всіх. Повноцінна система торгівлі квотами перебуває в стадії впровадження, що звужує можливості для ринкового ціноутворення на викиди в енергоємних секторах і ускладнює інтеграцію з європейськими кліматичними режимами. Ринок «зелених» облігацій має поодинокі кейси і не спирається на зрілу таксономію сталих активностей та стандарти розкриття, тому премія за ризик залишається високою. Державні кредитні програми енергоефективності і фондові інструменти підтримки ВДЕ існують, але масштаб і сталість фінансування коливаються, що знижує довіру позичальників і постачальників технологій. Розширена відповідальність виробника, запроваджена новою рамкою поводження з відходами, тільки починає набувати операційної форми; для повної дії необхідні підзаконні акти, реєстри, оператори систем і контроль якості даних. Участь приватного сектору у природоохоронних інвестиціях здебільшого залежить від грантів або тарифних стимулів, тоді як власні кліматичні зобов'язання компаній і корпоративні PPA лише формуються [37; 41; 55].

Реформування економічних інструментів доцільно вибудовувати як єдину логіку, де кожен крок підсилює інший. Ціновий сигнал варто закріпити через поетапне запровадження повномасштабної системи торгівлі квотами з

перехідним періодом безоплатних розподілів за найкращими доступними технологічними бенчмарками, паралельним обліком для галузей, чутливих до міжнародної конкуренції, і планом зближення з європейськими правилами. Дохід від вуглецевих інструментів має бути юридично зарезервований на «зелені» цілі: модернізацію промисловості, теплову санацію будівель, підтримку домогосподарств і МСП, а також розвиток мереж і систем зберігання енергії. Екологічні податки доцільно прив'язати до науково обґрунтованих оцінок шкоди, синхронізувати їх індексацію, розширити базу оподаткування на важливі зовнішні ефекти і прибрати пільги, що спотворюють стимули, залишивши точкові амортизатори для перехідних інвестицій.

Фінансову архітектуру слід доповнити повноцінним національним інструментарієм «довгих» дешевих коштів за зразком німецького банку розвитку: стандартизовані кредитні лінії для декарбонізаційних проєктів, портфельні гарантії для комерційних банків, програми «теплих кредитів» із верифікованою економією енергії, результати яких фіксуються у цифровому реєстрі та допускаються до «зелених» облігацій. Суверенна й муніципальна емісія зелених бондів повинна спиратися на прозору таксономію, систему незалежної верифікації і регулярну звітність про використання коштів, що зменшить премію за ризик і відкриє шлях приватним емітентам. В енергетиці варто завершити перехід від фіксованих тарифів до конкурентних аукціонів із премійними механізмами та довгими контрактами, а для важкої промисловості запровадити контракти на різницю для проєктів глибокої декарбонізації, які зменшують технологічний ризик і роблять інновації банківськими.

Розширена відповідальність виробника має набути економічного сенсу через модульовані внески, що штрафують за непереробльовані матеріали і винагороджують за екодизайн, національну систему заставного повернення тари, жорстку звітність за масовими балансами і незалежний аудит операторів. Це зменшить тиск на комунальні бюджети та залучить приватні інвестиції у сортувальну й переробну інфраструктуру. Роль приватного сектору доцільно посилити через обов'язкове розкриття кліматичних ризиків і планів декарбонізації

відповідно до європейських стандартів нефінансової звітності, стимулюючи появу корпоративних PPA, внутрішніх цін на вуглець і портфельних «зелених» KPI для доступу до дешевшого кредиту.

Ключовою умовою успіху є довіра до даних і стабільність правил. Прозорі цифрові реєстри викидів, енергозбереження і використання коштів, єдині методики вимірювання, незалежний аудит і публічні звіти з індикаторами ефективності зроблять інструменти прогнозованими для бізнесу і банків. У такій конфігурації українська система економічних стимулів повторюватиме логіку німецької: забруднення стає дорожчим, «зелений» капітал — доступнішим, а інвестиції — технічно стандартизованими й керованими ризиком. Це перетворить природоохоронну політику з витратної статті на драйвер технологічного оновлення, енергетичної безпеки та конкурентоспроможності у післявоєнній відбудові.

Розвиток екологічної політики в Німеччині неможливо уявити без активної участі громадянського суспільства, яке виступає не лише спостерігачем, а повноцінним учасником процесу формування, реалізації та контролю екологічних рішень. У німецькій моделі громадські організації є інституційними партнерами держави, що мають законодавчо закріплені права доступу до інформації, участі у консультаціях і можливість впливати на ухвалення рішень через правові механізми. Так, організації рівня Deutsche Umwelthilfe, Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland (BUND), Greenpeace Deutschland, NABU (Naturschutzbund Deutschland) та багато інших не лише проводять кампанії громадського впливу, а й активно беруть участь у підготовці законопроєктів, ведуть незалежні моніторингові дослідження, ініціюють судові позови проти урядових і корпоративних структур у випадках порушення екологічного законодавства. Їхня діяльність спирається на високий рівень довіри населення та стабільну фінансову підтримку через членські внески, благодійні фонди й грантові програми ЄС. У такий спосіб громадські ініціативи стають не опозиційною силою до держави, а частиною партнерської екосистеми управління, яка

доповнює офіційні інституції своїми аналітичними, комунікаційними та освітніми ресурсами [143; 144].

Важливим інструментом німецької моделі участі є розвиток культури екологічної відповідальності через освіту та масову комунікацію. У Німеччині існує багаторівнева система екологічної освіти, що охоплює як формальне навчання у школах і університетах, так і неформальні програми для громад, бізнесу та державних службовців. Освітня політика базується на концепції Bildung für nachhaltige Entwicklung — «освіта для сталого розвитку», яка інтегрує екологічні знання в усі навчальні дисципліни. Це означає, що вивчення питань клімату, енергоефективності, утилізації відходів чи захисту біорізноманіття не є окремим предметом, а наскрізним компонентом у навчанні. Окрім цього, існує широка мережа екологічних центрів, молодіжних лабораторій, муніципальних навчальних проєктів і публічних лекцій, які формують практичні навички відповідального споживання, енергозбереження та поводження з відходами. Освіта підкріплюється постійною присутністю тем довкілля у медіа — телебачення, газетах, соціальних мережах та державних інформаційних кампаніях, де екологічна проблематика подається не як абстрактна наука, а як питання повсякденного вибору кожного громадянина [135].

Особливу роль у формуванні екологічної свідомості в Німеччині відіграє соціальна реклама, спрямована на зміну моделей поведінки. Кампанії на кшталт «Energie sparen — Klima schützen» («Зберігай енергію — захищай клімат») або «Deutschland recycelt» («Німеччина переробляє») орієнтовані на масове залучення населення через прості, зрозумілі меседжі, візуальні символи та інтерактивні дії, що створюють відчуття спільної відповідальності. Ці ініціативи фінансуються державою у співпраці з бізнесом і медіа-компаніями, тому мають значний інформаційний ефект і перетворюють екологічну тему на частину громадського дискурсу. ЗМІ, у свою чергу, виконують функцію не лише інформування, а й громадського контролю: журналістські розслідування порушень екологічного законодавства, аналітичні передачі про кліматичну політику, репортажі з місць екологічних катастроф стимулюють відкритість влади і

сприяють формуванню критичного мислення у громадян. У цьому проявляється взаємодоповнюваність державної політики та громадських ініціатив — система, де інформація стає головним інструментом впливу [87].

Україна має значний потенціал для адаптації таких механізмів громадської участі, однак потребує створення стабільних інституційних та правових умов для розвитку громадського екологічного сектору. Одним із ключових кроків має стати забезпечення реального доступу громадян до екологічної інформації, який нині часто обмежений бюрократичними процедурами та закритістю даних. Створення єдиного публічного порталу екологічної інформації з інтерактивними картами, даними моніторингу, реєстрами дозволів і результатами перевірок дозволить забезпечити прозорість і зміцнити довіру суспільства до державних органів. Важливо також розвивати практику публічних консультацій під час розробки законів, стратегій та програм у сфері довкілля — це сприятиме не лише легітимності політики, а й підвищить якість управлінських рішень за рахунок експертного внеску громадськості. Німецький досвід доводить, що саме участь громадян створює механізм зворотного зв’язку, який дозволяє державі уникати помилок і оперативно коригувати політику відповідно до реальних потреб суспільства.

Важливим напрямом адаптації є розвиток громадських екологічних організацій на місцевому рівні, особливо у громадах, які стикаються з проблемами промислового забруднення, деградації земель чи дефіциту водних ресурсів. Вони можуть стати майданчиками для діалогу між місцевою владою, бізнесом і населенням, а також виконувати функцію локального екологічного моніторингу. Для цього необхідно запровадити механізми мікрогрантів, спрощену систему звітності для громадських ініціатив, а також навчальні програми для лідерів громадського сектору з питань екологічного права, комунікацій і залучення фінансування. В українських реаліях вагомою складовою має стати посилення освітнього компоненту — від шкільної програми до професійної підготовки педагогів і державних службовців. Інтеграція принципів освіти для сталого розвитку в національні стандарти, створення шкільних еко-клубів,

волонтерських програм, літніх таборів, навчальних онлайн-курсів і соціальних медіа-проєктів допоможе виховати покоління, для якого екологічна відповідальність стане невід'ємною частиною особистої культури.

Участь ЗМІ й соціальної реклами в Україні може бути посилена через партнерства між урядом, бізнесом і громадськими організаціями для створення національних комунікаційних кампаній, спрямованих на зміну поведінкових звичок. Це можуть бути програми з популяризації сортування відходів, зменшення використання пластику, економії енергії, відновлення лісів і водойм, участі у волонтерських акціях. Важливо, щоб такі кампанії не обмежувалися інформаційними гаслами, а мали інтерактивний характер — з можливістю для громадян брати участь у проєктах, ділитися результатами і бачити реальний вплив своїх дій. У перспективі формування партнерської моделі «держава — громадянське суспільство — бізнес» стане запорукою ефективної екологічної політики в Україні. Коли громадські організації матимуть стабільну підтримку, освіта — системність, а медіа — свободу висвітлення екологічних тем, питання збереження довкілля перестануть бути периферійними і стануть частиною колективної свідомості, що визначатиме напрям національного розвитку.

Цифровізація екологічного управління в Німеччині спирається на взаємопов'язану екосистему порталів даних, картографічних сервісів і реєстрів викидів, які забезпечують одночасно відкритість, відтворюваність вимірювань і оперативність управлінських рішень. Показовим є Umweltatlas Berlin: це міський «атлас довкілля», що надає адресно-деталізовані карти та методично описані набори даних приблизно за сотнею тематик — від якості повітря і шуму до зелених насаджень, гідрології та енергетики; у публікаціях для користувачів наголошується на науковій базі, методах збору і поясненнях до кожного шару, а контент підтримує Департамент мобільності, транспорту, клімату та довкілля Сенату Берліна. Завдяки такому формату місто отримало сталий інструмент просторового аналізу, який одночасно слугує і для громадян, і для планувальників, і для регуляторів, з відкритою англомовною версією для зовнішніх користувачів [144].

На національному рівні роль «хабу» виконує інфраструктура просторових даних GDI-DE, що реалізує вимоги Директиви INSPIRE і зшиває джерела федерації, земель і муніципалітетів у спільний технічний простір через каталоги метаданих, стандартизовані сервіси WMS/WFS та регламенти інтероперабельності; доступ організовано через геопортал і тематичні каталоги, а також через загальнодержавний портал відкритих даних GovData, який агрегує сотні тисяч датасетів, зокрема екологічних. Така інфраструктура важлива не лише як «вітрина»: INSPIRE-сумісні специфікації і щорічний моніторинг забезпечують сумісність наборів, а отже — повторне використання і порівнянність у міжрегіональних рішеннях [87].

Критичним компонентом прозорості викидів у Німеччині є публічний реєстр забруднювачів PRTR, який Уряд і Федеральне агентство з довкілля (UBA) експлуатують через портал Thru.de. У реєстрі акумулюються дані, які оператори подають один раз на рік за європейськими вимогами, після чого вони автоматично відображаються у національному PRTR і передаються до європейської бази; користувачі бачать викиди по об’єктах і інформацію про відходи, що вивозяться за межі майданчика, а також оновлення щодо дифузних джерел. Цей підхід мінімізує дублювання звітності та підвищує юридичну визначеність для бізнесу й громадян [80; 89].

Паралельно UBA розвиває єдиний «фронт-дор» до екологічних відомостей — портал umwelt.info та розділ «Data on the environment», де згруповано показники, індикаторні панелі й сервіси пошуку даних; з 2025 року анонсовано інтегрований доступ до екологічної та природоохоронної інформації з усієї країни «в один клік», що фактично закріплює модель «дані як спільне благо» і зменшує транзакційні витрати для дослідників та управлінців.

Для України створення функціонально подібної цифрової екосистеми доцільно вибудовувати у трьох взаємопов’язаних площинах.

Перша — просторове ядро, яке відтворює логіку INSPIRE/GDI-DE: національний геопортал із каталогом метаданих, уніфікованими сервісами публікації і чіткими профілями обміну, щоб басейнові плани, міські атласи та державний

моніторинг були сумісними «з коробки». Це дає можливість інтегрувати дані громад, областей і міністерств без ручної «склейки» та робить екологічні карти оперативним інструментом для стратегічних і містобудівних рішень. Друга — доменно-специфічні портали на кшталт міських Umweltatlas, які працюють на спільних технічних стандартах, але відображають локальні пріоритети: якість повітря й шум у агломераціях, водний баланс у посушливих регіонах, деградацію ґрунтів у сільськогосподарських областях. Саме пролонгована методична частина, як у Берліні, забезпечує довіру до карт: кожен шар має опис джерел, методику, межі застосовності та показники якості. Третя — публічний реєстр викидів і перенесення забруднювачів за моделлю Thru.de, де оператори звітують за стандартизованими формами один раз, а дані автоматично синхронізуються між національною й європейською системами й стають доступними громадськості через інтерактивну мапу з фільтрами по речовинах, секторах і роках. Така конфігурація дозволяє зняти дублювання звітності, посилити правозастосування і забезпечити доказову базу для перевірок та планування.

Технічно впровадження в Україні доцільно спирати на відкриті стандарти OGC і відкриту ліцензійну політику, щоб розробники приватних і муніципальних рішень могли безперешкодно вбудовувати державні сервіси у власні панелі, застосунки й цифрові двійники територій. На стороні бекенду потрібні конвеєри приймання і валідації даних із сенсорних мереж, лабораторій і супутникового ДЗЗ, версіонування наборів і публікація через API та тайл-сервіси, а також прив’язка кожного запису до часу, координат і джерела. На стороні фронтенду — єдиний дизайн-гайд для державних еко-сервісів, доступність для людей з інвалідністю, мультимовність і модульна аналітика, що дозволяє органам місцевого самоврядування збирати дашборди без програмування. У правовому полі доцільно закріпити обов’язковість відкритих форматів і метаданих, графік оновлення, процедури незалежної верифікації і відповідальність за приховування або спотворення екоданих; досвід Німеччини показує, що саме поєднання технічних стандартів з інституційними гарантіями робить системи життєздатними [75].

Ефект від такої цифровізації подвійний. Адміністративна ефективність зростає завдяки автоматизації дозвільних і наглядових процедур, зменшенню ручної звітності і появі «єдиного джерела істини» для всіх відомств. Відкритість даних, у свою чергу, підсилює громадський контроль і довіру: журналісти, НУО, університети і бізнес отримують рівний доступ до карт і показників, а отже — до аргументів у політичних і судових процесах.

Берлінський Umweltatlas, федеральна GDI-DE і реєстр Thru.de демонструють, що публікація не «гарних картинок», а методично якісних наборів з чітким правовим бекінгом перетворює дані на інфраструктуру прийняття рішень; перенесена в Україну, ця логіка дозволить одночасно прискорити післявоєнну відбудову, мінімізувати екологічні ризики і вирівняти національні практики з європейськими стандартами сумісності та прозорості.

Практичні рекомендації для України мають виходити з принципу поетапності, інституційної сумісності з правом ЄС і водночас з реалістичної оцінки спроможностей під час відбудови. На першому етапі доцільно закріпити в законодавстві рамкові вимоги, які віддзеркалюють німецькі та загальноєвропейські стандарти: комплексну оцінку впливу на довкілля як невід'ємну частину інвестиційного циклу, басейнове управління водами, інтегровані дозволи на промислові викиди за найкращими доступними технологіями, розширену відповідальність виробника для основних потоків відходів та національний реєстр викидів і перенесення забруднювачів із обов'язковим публічним доступом.

Така інтеграція має супроводжуватись методичними документами і галузевими довідниками за аналогом німецьких BREF/TA Luft і стандартів водоохорони, перекладеними і адаптованими до українських умов із чіткими секторальними бенчмарками. Регуляторний процес слід підкріпити процедурою оцінки регуляторного впливу на довкілля та клімат для кожного урядового рішення, а також механізмом «регуляторної пам'яті», що унеможливлює скасування екологічних норм без еквівалентної компенсації ризиків. На другому етапі необхідно перейти від декларацій до правозастосування: оцифрувати дозволи, уніфікувати моніторинг і звітність, підключити місцеві системи до

національного геопорталу й екореєстрів, забезпечити аудит якості даних і запровадити судові та адміністративні процедури швидкого реагування на порушення [75].

На третьому етапі акцент має зміститися на економічні стимули та ринки: розгортається система торгівлі викидами з поетапним зближенням до європейських правил, запроваджуються контракти на різницю для важкої промисловості, масштабуються «зелені» облігації та кредитні лінії для промислової та муніципальної модернізації, а державні закупівлі прив'язуються до екодизайну, енергоефективності та вуглецевого сліду.

Ключовим каталізатором змін мають стати спільні українсько-німецькі навчальні центри екополітики, організовані як консорціуми університетів, профільних інститутів і державних відомств із двостороннім управлінням і сталим фінансуванням. Їхня місія полягає в системній підготовці кадрів для міністерств, інспекцій, муніципалітетів і бізнесу через модульні програми, що поєднують право ЄС, економіку природокористування, кліматичну політику, просторове планування, управління даними та інструменти цифрового моніторингу. Навчання має включати стажування у німецьких відомствах і землях, спільні кейсові лабораторії на реальних українських проєктах відбудови, практику підготовки інтегрованих дозволів, моделювання якості повітря й води, побудову муніципальних планів сталого енергетичного розвитку, а також тренінги з екокомунікацій та залучення громад. Для підвищення статусу та мотивації випускників необхідно впровадити систему професійної сертифікації державних службовців і екологічних менеджерів за участі обох сторін, а професійний розвиток пов'язати з прозорими вимогами до посад і доплатами за підтверджену кваліфікацію. Такі центри мають стати також технічним бек-офісом реформи: розробляти типові методики моніторингу, шаблони регуляторних актів, довідники найкращих технологій, проводити незалежні валідації даних і щорічні огляди прогресу для парламенту та уряду.

Дорожня карта реформи екологічного управління до 2030 року повинна бути поєднанням політичних цілей, вимірюваних індикаторів і портфеля

проєктів з визначеним фінансуванням. До 2026 року слід завершити кодифікацію і гармонізацію базових законів, запустити національний геопортал екологічних даних з обов'язковими метаданими і відкритими API, перевести ключові дозволи в електронний формат і створити пілотні басейнові управління на Дніпрі та Дністрі з інтегрованими планами. До 2028 року необхідно масштабувати систему інтегрованих дозволів на всі великі та середні об'єкти, запровадити ризик-орієнтований нагляд із доступом інспекцій до даних у режимі близькому до реального часу, забезпечити повноцінний PRTR із незалежним аудитом і громадськими панелями, випустити перші суверенні та муніципальні «зелені» облігації для водоочистки, тепломодернізації та управління відходами і розгорнути національну програму підвищення кваліфікації кадрів через спільні навчальні центри. До 2030 року фокус має зміститися на результат: скорочення викидів у пріоритетних агломераціях за індикаторами якості повітря, досягнення нормативного очищення стічних вод у містах понад сто тисяч мешканців, зменшення захоронення побутових відходів і зростання частки перероблення, підвищення енергоефективності будівельного фонду і декарбонізація електроенергетики за рахунок конкурентних аукціонів на відновлювані джерела і зберігання енергії. Для кожної цілі має існувати набір проміжних показників, відповідальні інституції, графік публічної звітності та інструменти коригування курсу, якщо фактичні значення відстають від планових [54].

Успіх дорожньої карти визначатиметься здатністю перетворити екологічні вимоги на умови доступу до фінансування відбудови та приватного капіталу. Усі державні програми інфраструктурних інвестицій мають містити обов'язкові «зелені» критерії, від простежуваного вуглецевого сліду матеріалів до показників енергоефективності і відновності земель. Банківські лінії й гарантійні інструменти повинні пріоритезувати проєкти, що відповідають таксономії сталих видів діяльності, а процедури держзакупівель — оцінювати життєвий цикл продукції і послуг. Для соціальної стійкості реформи необхідні адресні компенсаційні механізми для вразливих домогосподарств і МСП, прозора комунікація вигод і ризиків та постійний діалог із громадами на ранніх стадіях

планування. Вбудовані в дорожню карту комунікаційні та освітні кампанії повинні пояснювати не лише «що» і «скільки коштує», а головне — «як це змінює щоденне життя» через чистіше повітря, безпечнішу воду, нижчі рахунки за енергію та вищу інвестиційну привабливість міст і регіонів [29, с. 69–71].

Змістовна поетапна інтеграція німецьких практик, створення двосторонньої інституційної «машини знань» і дисциплінована дорожня карта до 2030 року перетворюють екологічну політику з переліку зобов'язань на інвестиційну стратегію модернізації. У такій конфігурації право задає рамки, дані забезпечують довіру, економічні інструменти роблять зміни вигідними, а освіта і громадська участь надають політичної легітимності, що й є сутністю успішного німецького досвіду, адаптованого до українських умов післявоєнного відновлення і євроінтеграції [54].

Подальший розвиток екологічної політики України у контексті реформування адміністративного управління потребує не лише законодавчих і структурних перетворень, а й глибокої трансформації управлінської культури, яка орієнтується на дані, відповідальність і партнерство. Справжня ефективність реформи можлива лише тоді, коли принципи екологічної політики — сталий розвиток, запобігання шкоді, «забруднювач платить» та інтегроване управління природними ресурсами — стають фундаментом ухвалення всіх державних і місцевих рішень. Перенесення німецького досвіду передбачає не механічне копіювання інституцій, а адаптацію їх логіки до українських реалій, де воєнні ризики, соціальні виклики й обмежені ресурси накладають власні умови. Тому важливо забезпечити збалансовану динаміку між прагненням до швидких результатів і необхідністю формування стійкої екологічної інфраструктури на десятиліття вперед.

Одним із ключових викликів стане подолання відомчої замкнутості та перехід до горизонтального управління, де рішення про енергетику, транспорт, промисловість чи будівництво приймаються з урахуванням екологічних факторів уже на етапі планування, а не як реакція на наслідки. Для цього потрібно створити міжвідомчі аналітичні платформи, що базуватимуться на відкритих

даних і спільних індикаторах. Роль держави повинна еволюціонувати від адміністратора до координатора, який встановлює правила гри, гарантує чесну конкуренцію та забезпечує однаковий доступ усіх зацікавлених сторін до інформації. Саме прозорість і стандартизація процедур є тими чинниками, що зробили німецьку модель ефективною — будь-яке підприємство чи громада розуміє, які вимоги до нього застосовуються, як вони обраховуються і на що можуть бути спрямовані кошти екологічних платежів.

Іншим важливим напрямом стане інституційне закріплення партнерства між державою, бізнесом і громадськістю. Україна повинна створити систему, де участь приватного сектору у фінансуванні природоохоронних заходів не є добровільним жестом, а частиною зобов'язань, що приносять економічну вигоду. Відкриття ринку «зелених» облігацій, створення кліматичних фондів та механізмів компенсацій за скорочення викидів сприятиме переходу від формальної відповідальності до реальної співучасті. Громадянське суспільство у свою чергу має отримати не декоративну роль, а інституційні гарантії впливу: участь у наглядових радах, дорадчих органах і публічних консультаціях, право на ініціювання перевірок і громадський моніторинг виконання екологічних програм. Німецька практика демонструє, що довіра між державою і громадянами формується не через гасла, а через механізми спільного контролю, де кожна сторона має чітко визначені повноваження й обов'язки.

Не менш значущим є розвиток людського потенціалу, адже без професійних екологів, аналітиків, юристів, управлінців і комунікаторів будь-яка реформа залишиться на папері. Тому створення системи безперервної освіти для фахівців усіх рівнів, від державних службовців до представників громад, повинно стати основою кадрової політики. Німеччина показує, що якісна екологічна освіта починається зі школи, продовжується у вищій школі й не закінчується протягом усього життя. Для України це означає потребу інтегрувати екологічні знання у всі галузі освіти, а також розвивати навчальні програми, які поєднують природничі, економічні, правові та технічні аспекти екополітики. Важливо створити не лише освітню, а й мотиваційну систему, де працівники, що впроваджують

екологічні рішення, мають реальні кар'єрні перспективи, суспільне визнання і фінансові стимули.

Кінцева мета всієї трансформації полягає у формуванні держави, де екологічна політика є не відокремленим напрямом, а системним чинником національної безпеки, економічної стійкості та соціальної справедливості. Саме в цьому полягає суть німецького досвіду, який Україна має шанс не просто перейняти, а творчо розвинути, спираючись на власні природні ресурси, людський потенціал і прагнення до європейських стандартів управління. Якщо реформа буде послідовною, з прозорими індикаторами, інтегрованою цифровою інфраструктурою та справжньою участю громад, то вже у середньостроковій перспективі екологічна політика стане не тягарем для економіки, а джерелом її інноваційного зростання, соціального єднання та міжнародної репутації України як країни, здатної відновлюватися і водночас зберігати своє довкілля для майбутніх поколінь.

Насамперед обґрунтованою є пропозиція щодо внесення змін до базового Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» шляхом закріплення на рівні закону принципу превентивного екологічного захисту у формулюванні, аналогічному § 1 Федерального закону Німеччини «Про охорону навколишнього середовища», відповідно до якого держава зобов'язується запобігати шкоді довкіллю ще на стадії планування господарської діяльності, навіть за відсутності повної наукової визначеності щодо масштабів можливих негативних наслідків. У цьому контексті доцільно доповнити статтю 3 зазначеного Закону положенням про те, що екологічна політика України ґрунтується не лише на принципі відшкодування шкоди, а й на обов'язку попередження екологічних ризиків.

Важливим напрямом удосконалення є гармонізація процедур оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки з німецькою моделлю, яка передбачає тісну інтеграцію цих процедур у систему просторового планування. З огляду на це до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» доцільно внести зміни, якими передбачити обов'язковість повторної оцінки впливу у разі

істотної зміни технологічних параметрів проєкту, а також закріпити вимогу щодо врахування кумулятивного впливу кількох об'єктів у межах однієї території, що відповідає підходам, застосовуваним у німецькому екологічному праві. Формулювання відповідної норми може передбачати, що уповноважений орган зобов'язаний оцінювати не лише прямий вплив планованої діяльності, а й сукупний вплив з уже існуючими або запланованими об'єктами.

Окремої уваги потребує вдосконалення інституту екологічної відповідальності. З урахуванням німецького досвіду доцільно внести доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України, якими запровадити диференційовану відповідальність за порушення екологічного законодавства залежно від ступеня ризику для довкілля та здоров'я населення. Доцільним є також законодавче закріплення обов'язку підприємств підвищеної екологічної небезпеки мати фінансові гарантії або екологічне страхування, що дозволить забезпечити реальне відшкодування шкоди, як це передбачено в німецькій практиці.

Значний потенціал для вдосконалення українського законодавства має впровадження елементів німецької моделі циркулярної економіки. У цьому зв'язку до Закону України «Про управління відходами» доцільно внести положення, які б чітко закріплювали ієрархію поводження з відходами з пріоритетом запобігання їх утворенню та повторного використання. Формулювання відповідної норми може передбачати, що державна політика у сфері управління відходами спрямована насамперед на мінімізацію їх утворення, а захоронення допускається виключно як крайній захід за відсутності можливостей переробки чи утилізації.

З урахуванням позитивного досвіду Федеративної Республіки Німеччина обґрунтованою є рекомендація щодо ухвалення окремої Державної цільової програми екологічної трансформації України, яка за своїм змістом могла б бути аналогом німецьких програм екологічної модернізації та кліматичної нейтральності. Така програма має передбачати чітко визначені цілі щодо скорочення викидів, розвитку відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та

відновлення деградованих екосистем, а також механізми фінансування та моніторингу виконання. Доцільно закріпити на рівні закону вимогу щодо обов'язкової щорічної звітності Кабінету Міністрів України про стан реалізації програми з можливістю парламентського контролю, що відповідає практиці німецького Бундестагу.

Імплементація окремих елементів німецького екологічного законодавства та управлінських механізмів у національну правову систему України дозволить підвищити ефективність екологічної політики, забезпечити реальну превенцію шкоди довкіллю та наблизити українське екологічне законодавство до європейських стандартів сталого розвитку.

Висновки до розділу

Взаємозв'язок між адміністративною реформою та екологічним управлінням в Україні полягає у зміні самої логіки прийняття рішень і перерозподілі управлінських повноважень у бік сервісної держави. Децентралізація наблизила екологічні функції до громадян і підприємств, оскільки значна частина процедур тепер реалізується на рівні територіальних громад. Це відкриває можливість швидше враховувати локальні екологічні ризики і специфіку територій. Водночас успіх цього процесу залежить від поєднання трьох чинників. Перший чинник це достатній професійний потенціал органів місцевого самоврядування. Другий чинник це стабільні та передбачувані фінансові ресурси для виконання нових повноважень. Третій чинник це чіткий механізм координації між центральним рівнем і громадами. За наявності цих умов рішення ухвалюються швидше, а якість адміністрування процедур зростає, що відображається у скороченні часу на надання дозволів, у підвищенні якості екологічної експертизи і у кращому контролі за дотриманням природоохоронних вимог на місцях.

Цифровізація державного управління формує якісно нове середовище для екологічної політики. Електронні кабінети заявника, реєстри викидів і забруднювачів, модулі проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу

на довкілля створюють безперервний цифровий ланцюг від подання документів до отримання рішення. Якщо системи побудовані за принципами прозорості та відкритих даних, заявник і громадськість можуть відстежувати статус кожної процедури, бачити відповідальних осіб та строки розгляду, що суттєво знижує ризики корупційного впливу. Електронна взаємодія між відомствами знімає проблему дублювання запитів і повторного подання документів, а також дає змогу здійснювати ризик орієнтований підхід до перевірок. Дані з автоматизованих станцій моніторингу повітря і води, супутникові знімки, геоінформаційні системи, аналітичні панелі для інспекційних органів забезпечують доказову базу для управлінських рішень і дозволяють прогнозувати наслідки господарської діяльності ще на стадії планування .

Оптимізація структури органів влади впливає на екологічну сферу через усунення зайвих ланок погодження та через чітке розмежування відповідальності. Коли замість багаторівневих погоджень із нечіткими критеріями впроваджується єдине вікно для дозвільних процедур, зменшується адміністративне навантаження на бізнес і зростає керованість процесу для держави. Встановлення стандартизованих регламентів із чіткими строками та індикаторами результативності перетворює дозвільну діяльність на передбачувану послугу. В екологічній політиці це означає, що підприємець розуміє часові горизонти для отримання дозволу на викиди чи спеціальне водокористування, а держава отримує інструменти для автоматичного контролю строків і якості розгляду справ.

Реформування змінює й культуру прийняття рішень. Екологічні інструменти, такі як стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля, перестають бути формальністю і стають механізмом раннього попередження негативних наслідків. Цьому сприяють прозорі методики оцінювання, відкриті громадські обговорення та доступність вихідних даних. На практиці це веде до більш якісної підготовки звітів, до кращої аргументації альтернативних сценаріїв і до реальної можливості коригувати проєкти ще до початку будівельних робіт або запуску виробництва. Якщо ці інструменти підкріплені цифровими

платформами, що фіксують усі кроки та коментарі, зростає підзвітність посадових осіб і довіра з боку суспільства.

Взаємодія адміністративної реформи та екологічного управління особливо помітна у сфері нагляду і контролю. Перехід від кількісних планів перевірок до ризик орієнтованих моделей зменшує тиск на сумлінних суб'єктів господарювання і концентрує зусилля держави на найбільш небезпечних об'єктах. Використання аналітики великих даних, типологізації підприємств за класами ризику, дистанційного моніторингу та автоматичних тригерів порушень дозволяє органам контролю планувати інспекційні заходи раціонально і з кращими результатами. У поєднанні з прозорими реєстрами результатів перевірок це формує превентивний ефект і стимулює дотримання екологічних стандартів.

Децентралізація разом із цифровими сервісами змінює логіку участі громадськості. Для громадян стає простіше подавати зауваження до документів планування, відстежувати стан довкілля в режимі реального часу, ініціювати локальні природоохоронні проєкти та контролювати виконання екологічних програм у своїх громадах. Коли рішення ухвалюються ближче до місця виникнення проблеми і коли дані доступні, реакція на локальні загрози стає оперативнішою. При цьому центральний рівень зберігає функції політики та нагляду за дотриманням мінімальних стандартів, що гарантує єдині правила на всій території держави.

У підсумку зміна моделі публічного управління впливає на екологічну політику через скорочення бюрократичних бар'єрів, через підвищення прозорості кожного кроку процедури і через перехід до керування на основі даних. Реформа найбільш результативна тоді, коли організаційні зміни супроводжуються підготовкою кадрів, належним фінансуванням і впровадженням єдиних інформаційних стандартів. За таких умов видача дозволів, проведення екологічної оцінки та контроль за викидами перестають бути розрізненими процесами і перетворюються на узгоджену систему, де кожна дія підтверджена даними, кожен строк підзвітний, а кожне рішення зрозуміле суспільству. Це і є практичний вимір взаємозв'язку адміністративної реформи та екологічного

управління, який безпосередньо підвищує ефективність державної політики у сфері довкілля.

Інституційна взаємодія між центральними та місцевими органами влади у сфері екологічної політики є одним із ключових аспектів ефективного державного управління довкіллям, особливо в умовах проведення децентралізації. Після реформування адміністративно-територіального устрою України значна частина повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища була передана громадам. Цей процес мав на меті не лише наблизити управлінські рішення до населення, а й створити можливість швидкого реагування на екологічні проблеми локального рівня. Проте практика реалізації таких повноважень свідчить, що між намірами реформи та фактичними результатами залишається помітна різниця.

Подальша еволюція екологічної політики України в умовах адмінреформи потребує комплексного підходу, що охоплює не лише нормотворчі та інституційні перетворення, а й системну трансформацію управлінської культури на засадах дата-центричності, суб'єктної відповідальності та міжсекторального партнерства. Ефективність зазначених трансформацій обумовлюється імплементацією імперативів сталого розвитку, превентивності, принципу «забруднювач платить» та інтегрованого природокористування в процеси прийняття рішень на державних і локальних рівнях. Адаптація німецької моделі екологічного урядування вимагає критичного осмислення та релевантної імплементації її функціональної логіки в національний контекст, детермінований безпековими (воєнними) ризиками, соціально-економічними викликами та дефіцитом ресурсів. Встановлення балансу між оперативною ефективністю та довгостроковою інституційною стійкістю екологічної інфраструктури виступає ключовою умовою успішності реформи.

ВИСНОВКИ

Висновки відображають цілісне розуміння того, що процес використання німецького досвіду в адміністративній реформі екологічної політики України — це не лише технічне завдання гармонізації законодавства чи створення нових інституцій, а глибокий цивілізаційний вибір, який визначає модель суспільного розвитку на найближчі десятиліття. Суть цього вибору полягає у переході від фрагментарного реагування на екологічні проблеми до системного управління природними ресурсами, де держава, бізнес і громадяни виступають як рівноправні партнери, об'єднані спільною метою — забезпеченням сталого розвитку, добробуту та безпеки для нинішніх і майбутніх поколінь.

Проведене дослідження адміністративних аспектів екологічної політики в Україні та Федеративній Республіці Німеччина дало змогу сформулювати висновки відповідно до визначених завдань дослідження.

1. Теоретичною основою формування та реалізації екологічної політики є концепція сталого розвитку, що передбачає узгодження екологічних, економічних і соціальних пріоритетів. Адміністративне забезпечення екологічної політики доцільно розуміти як цілісну систему правових, організаційних, процедурних і кадрових заходів, які здійснюють уповноважені суб'єкти публічної адміністрації для реалізації державних природоохоронних цілей, дотримання принципів сталого розвитку та забезпечення участі громадськості. Дослідження цієї сфери потребує комплексного методологічного підходу, що поєднує інституційний і нормативний аналіз, порівняльно-правовий та діахронний підходи, а також індикаторні й емпіричні методи. Водночас оцінювання результативності екологічного адміністрування ускладнюється недостатньою систематизацією показників, неузгодженістю методик збору даних і обмеженим використанням порівняльного аналізу в динаміці. Тому показники стану довкілля необхідно відмежовувати від показників ефективності адміністративної діяльності, зокрема строків розгляду звернень, виконання приписів, здійснення перевірок і результатів судового

оскарження управлінських рішень.

2. Категорія «адміністративні аспекти екологічної політики» охоплює організаційний, компетенційний, нормативно-процедурний, контрольний, інформаційно-аналітичний і комунікативний складники діяльності публічної адміністрації у сфері охорони довкілля. Її зміст розкривається через формування системи уповноважених органів, розподіл між ними повноважень, установлення процедур ухвалення та виконання рішень, застосування дозвільних і контрольних механізмів, надання адміністративних послуг, використання цифрових технологій та залучення громадськості. Отже, адміністративні аспекти не зводяться лише до організаційної діяльності органів влади: вони охоплюють повний управлінський цикл — від планування й оцінювання потенційних ризиків до видачі дозволів, моніторингу, контролю, реагування на порушення та оцінки результатів. Ефективність такого адміністрування залежить від узгодженості правового регулювання, чіткого розмежування компетенції, професійної та фінансової спроможності відповідних інституцій, доступності даних і реальної підзвітності.

3. В Україні нормативно-правове регулювання екологічної політики має багаторівневий характер і включає конституційні засади, міжнародні договори, базове природоохоронне законодавство, закони про оцінку впливу на довкілля та стратегічну екологічну оцінку, галузеві закони, підзаконні акти й стратегічні документи. Водночас ефективність нормативної системи послаблюють фрагментарність і колізійність законодавства, декларативність окремих положень, недостатність механізмів їх практичної реалізації, нестабільність нормативного середовища та неповна гармонізація з acquis ЄС. На результати реалізації екологічної політики також впливають воєнний стан, складність повного визначення екологічних збитків, дефіцит фінансування та кадрових ресурсів. У ФРН правове регулювання формується на взаємопов’язаних рівнях права ЄС, федерального законодавства та законодавства земель. Для німецької моделі характерні нормативна деталізація, розподіл регуляторних функцій між рівнями влади й поєднання обов’язкових

вимог із кооперaційними механізмами. Водночас складність і тривалість окремих дозвільних процедур зумовлюють потребу в їх оптимізації без послаблення екологічних стандартів.

4. В Україні реалізацію екологічної політики забезпечує система органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, до якої належать Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, відповідальний за формування й реалізацію політики у сфері довкілля, спеціалізовані органи екологічного контролю та управління природними ресурсами, а також місцеві органи влади й територіальні громади. Наукові установи та громадські організації доповнюють цю систему експертною підтримкою й участю в обговоренні природоохоронних рішень. Децентралізація наблизила частину екологічних функцій до місцевого рівня, однак передання повноважень не завжди супроводжувалося належним кадровим, методичним і фінансовим забезпеченням. Це посилює відмінності між громадами та ускладнює координацію з центральними органами. У ФРН інституційна модель ґрунтується на федералізмі й субсидіарності: федеральний рівень формує загальні стандарти та стратегічні орієнтири, землі переважно реалізують дозвільні й наглядові повноваження, а муніципалітети виконують завдання місцевого рівня в межах визначеної компетенції. Координації сприяють міжурядові механізми, участь земель у федеральному законотворенні через Бундесрат і використання наукової експертизи. Для України практично значущими є чіткіше розмежування компетенції, узгодження дій органів різних рівнів і посилення спроможності територіальних громад.

5. В Україні застосовується широкий спектр адміністративних і економічних інструментів екологічного управління: дозвільні та ліцензійні процедури, оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінка, державний моніторинг, екологічні податки й рентні платежі, екологічний аудит, сертифікація та заходи юридичної відповідальності. Водночас їх практична результативність обмежується процедурними затримками, формальним проведенням окремих оцінок і недостатньою дієвістю механізмів контролю за

виконанням приписів. У ФРН інструменти екологічного управління можна згрупувати як імперативно-дозвільні, планувально-прогностичні, економічні та кооперaційні. Важливою рисою є взаємозв'язок планування, дозвільної діяльності й контролю: екологічні ризики враховуються на ранніх етапах, концентраційна дія окремих дозволів дає змогу уникати дублювання погоджень, а ризик-орієнтований контроль спрямовує ресурси на об'єкти підвищеної небезпеки. Додаткові гарантії забезпечують судовий контроль і участь громадськості, зокрема можливість асоціативного оскарження у передбачених законом випадках. Для України доцільними є посилення превентивного характеру контролю, системне використання ризик-орієнтованих підходів, підвищення прозорості результатів перевірок і розвиток кооперaційних механізмів.

6. Цифровізація створює можливості для спрощення адміністративних процедур, підвищення прозорості та поліпшення доказової основи управлінських рішень. В Україні розвиток нормативного забезпечення цифрових технологій і використання електронних інструментів у сфері оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки, звітності та екологічної інформації формують підґрунтя для подальшої модернізації. Проте відсутність повністю узгодженої цифрової інфраструктури, єдиних стандартів обміну даними й уніфікованих показників моніторингу обмежує можливості наскрізного супроводу процедур і порівняння результатів між регіонами. У досліджуваному матеріалі цифровізація ФРН визначена як один із напрямів оптимізації екологічного адміністрування поряд зі стандартизацією процедур і скороченням дублювання. Електронна взаємодія, відкриті реєстри, автоматизований моніторинг, геоінформаційні системи та аналітичні інструменти можуть сприяти своєчасному виявленню ризиків і кращому плануванню контрольних заходів. Водночас наявних у вихідному матеріалі відомостей недостатньо для кількісного вимірювання та однозначного ранжування рівня цифровізації двох країн. Тому обґрунтована оцінка потребує зіставних індикаторів, зокрема частки процедур, доступних онлайн, тривалості

їх розгляду, рівня міжвідомчого обміну даними, доступності відкритих наборів даних і зручності сервісів для заявників.

7. З урахуванням німецького досвіду вдосконалення екологічного адміністрування в Україні має передбачати комплексні нормативні, інституційні, процедурні та цифрові зміни. До першочергових завдань належать систематизація природоохоронного законодавства, усунення колізій, конкретизація механізмів реалізації правових норм і подальша гармонізація з acquis ЄС. На інституційному рівні необхідно чіткіше розмежувати повноваження центральних органів, територіальних органів і громад, забезпечити належні кадрові та фінансові ресурси, а також запровадити уніфіковані регламенти й механізми міжвідомчої координації. У процедурній площині перспективними є ризик-орієнтоване планування інспекцій, стандартизація адміністративних процесів, скорочення необґрунтованого дублювання погоджень і посилення превентивної ролі ОВД та СЕО. Цифровий напрям має охоплювати розвиток єдиної інформаційної інфраструктури, сумісних реєстрів, відкритих даних, електронного відстеження строків і результатів розгляду справ, а також систематизованих індикаторів ефективності адміністративної діяльності. Важливо також забезпечити реальну участь громадськості, доступ до судового захисту екологічних інтересів і розвиток кооперaційних інструментів — екологічного аудиту, добровільної сертифікації та фінансових стимулів. Запозичення німецького досвіду має здійснюватися не механічно, а шляхом адаптації його функціональних принципів до українських умов, зокрема безпекових ризиків, воєнних наслідків і обмеженості ресурсів.

Досвід Німеччини показує, що ефективна екологічна політика неможлива без комплексного підходу, який поєднує правові, економічні, технологічні, освітні та суспільні інструменти. Німецька модель демонструє приклад гармонійного поєднання високих стандартів екологічного права з гнучкістю ринкових механізмів, що створюють стимули для модернізації промисловості, розвитку відновлюваної енергетики, впровадження енергоефективних технологій та підвищення якості життя громадян. Її сутність полягає у принципі «інтеграції через

дані»: кожне рішення спирається на об’єктивні вимірювання, відкриту інформацію та аналітичні моделі, що дозволяє ухвалювати зважені управлінські рішення. Цей принцип є ключовим для адаптації досвіду до українських умов, де надзвичайно важливо забезпечити прозорість, підзвітність і відновлення довіри громадян до державної екологічної політики.

Україна сьогодні стоїть перед подвійним викликом — відбудовою країни після масштабних руйнувань та необхідністю модернізації екологічного управління відповідно до європейських стандартів. Саме в цьому контексті німецький досвід може стати дорожньою картою для створення ефективної моделі державного екологічного менеджменту. Запозичення принципів багаторівневої координації, системи громадського контролю, цифрових платформ екологічного моніторингу, правової відповідальності забруднювачів і фінансової підтримки сталих інвестицій дозволить не лише зміцнити інституційний потенціал, а й інтегрувати екологічну політику у всі сфери державного управління. Реформа повинна перетворити охорону довкілля на стратегічний напрям розвитку, а не на допоміжну галузь, як це часто відбувалося раніше.

Важливим висновком проведеного аналізу є усвідомлення того, що основною умовою успішності екологічної реформи є людина — її екологічна культура, громадянська свідомість і компетентність. Німеччина створила суспільство, в якому повага до природи є частиною національної ідентичності, а відповідальність за навколишнє середовище — нормою поведінки кожного. Для України формування подібної культури можливе через модернізацію освітньої системи, розвиток екологічної просвіти, активізацію діяльності громадських організацій, впровадження соціальних кампаній і стимулювання участі громадян у процесі прийняття екологічних рішень. Екологічна свідомість повинна стати основою політичних, економічних і соціальних перетворень, а не лише наслідком державної політики.

Реалізація реформаторських ідей передбачає створення чіткої інституційної архітектури. На основі німецької моделі Україні слід розбудовувати систему, де Міністерство економіки та довкілля відповідає за формування

політики, незалежне агентство — за екологічний моніторинг і статистику, а інспекційні органи — за контроль та дотримання екологічного законодавства. Ключовим елементом має стати цифрова екологічна платформа, яка забезпечуватиме відкритість даних, інтеграцію місцевих і центральних систем, а також взаємодію громадян із владою через єдині сервіси. Це дасть змогу усунути бюрократичні бар'єри, забезпечити точність вимірювань, оперативно реагувати на екологічні загрози та підвищити якість управлінських рішень на всіх рівнях.

Не менш важливою є фінансова складова екологічної реформи. Використання німецьких практик демонструє, що екологічна політика може бути не лише витратною, а й прибутковою. Система екологічних податків, торгівлі викидами, «зелених» облігацій, кредитних ліній для енергоефективності, а також пільг для підприємств, які впроваджують чисті технології, дозволяє акумулювати значні ресурси для сталого розвитку. В Україні така система може стати каталізатором модернізації промисловості, розвитку екотехнологій, створення нових робочих місць і підвищення енергетичної незалежності. Економічна мотивація — це той інструмент, який робить екологічну політику не лише морально виправданою, а й економічно вигідною.

Таким чином, результативність екологічної політики залежить не лише від повноти нормативного регулювання, а й від узгодженості інституційної системи, належного процедурного забезпечення, професійної спроможності органів влади, доступності екологічної інформації та дієвого залучення громадськості. Досвід ФРН може бути корисним для України передусім як приклад функціонального поєднання планування, дозвільних процедур, ризик-орієнтованого контролю, цифрових інструментів і судових гарантій за умови адаптації до національного контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко М. В., Шако В. С. Механізми реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. № 18. С. 47–53. URL: http://lib.dsau.dp.ua/book/146870.

2. Андрієнко М. В., Шако В. С. Аналіз і адаптація кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. № 19. С. 51–58. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2017/12.pdf

3. Анісімова Г. В. Теоретико-правові аспекти наближення екологічного законодавства України до вимог ЄС / Г. В. Анісімова // Актуальні проблеми конвергенції екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу : матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, 28 жовт. 2016 р., м. Дніпро. 2016. С. 128–133. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/11798

4. Антонюк У. В. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні екологічних прав в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету.* Серія: Право. 2016. Вип. 40, т. 1. С. 111–114. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/6965/1/34.pdf

5. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко Ю. А. Адміністративне право України: академічний курс : підручник. Харків : Право, 2010. 624 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi44/0034160.pdf

6. Бірюков В. В. Державне управління реформуванням природоохоронної системи: закордонний досвід для України. *Теорія та практика державного управління.* 2018. № 2 (61). С. 235–242. URL: https://doi.org/10.34213/tp.19.01.09.

7. Боковикова Ю. В., Панова О. В. Зарубіжний досвід державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Актуальні проблеми державного управління.* 2018. № 1 (53). URL: https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/20042

8. Бульба В., Бірюков В. Концептуальні засади державного регулювання формування та збереження екологічно безпечного середовища в Україні. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2021. № 2 (34). С. 87–97. DOI https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30062021/7583

9. Бурдяк В., Макар Ю. Екологія довкілля у діяльності територіальних громад. *Scientia.* 2020. № 14/2. С. 58–64.

10. Валюх А. М., Зайцев Д. Б., Якимчук А. Ю. Роль міжнародних організацій у сфері збереження й відтворення природного капіталу. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2018. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1214. (дата звернення: 02.12.2021).

11. Водний кодекс України : Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80. (дата звернення: 09.07.2025).

12. Голинська О. В., Бєлошапка Т. В. Актуалізація публічно-управлінської проблематики в екологічній сфері: світовий та вітчизняний виміри. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди*. 2020. Вип. 2 (58). С. 181–187. URL: https://www.researchgate.net/publication/356002024_AKTUALIZACIA_PUBLICNO-UPRAVLINSKOI_PROBLEMATIKI_V_EKOLOGICNIJ_SFERI_SVITOVIJ_TA_VITCIZNANIJ_VIMIRI. DOI https://10.34213/ap.20.02.21

13. Гулич О. І. Регулювання екологічної безпеки регіону: європейський досвід. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3. С. 145–152. URL: https://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_145_HulychOI.pdf.

14. Дерун Т. М. Організація роботи органів місцевого самоврядування в територіальних громадах. Humanization Concept of Public Administration: Theoretical and Methodological Fundamentals : Scientific Monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 242. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-202-9-4.

15. Діхтієвський В. П. Адміністративно-правові засади реалізації доступу до інформації про стан використання природних ресурсів. *Юридичний бюлетень.* 2020. № 13. С. 111–117. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/18 .

16. Екологічне право в запитаннях та відповідях : навч. посіб. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с. URL: https://profbook.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5065&download_id=1142&srsltid=AU7gw4W6YqXkycke59sx1bjs2CXh9rvFRpaVt_ij27eVfg6si3GmzM9D.

17. Екологічне право України. Академічний курс : підручник для студентів вузів / [Г. І. Балюк та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; Національна академія наук України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького, Київський університет права.Київ : Юридична думка, 2008. 719 с. URL: https://opac.donnu.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=45160&shelfbrowse_itemnumber=72402.

18. Жадан Є. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення цілей сталого розвитку у сфері охорони довкілля на регіональному рівні в Україні: сучасний стан та структура. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 683–685. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/160.

19. Жадан Є. В. Національна екологічна політика як складова Стратегії сталого розвитку: нормативно-правовий аспект. Юридичні науки: проблеми та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 лютого 2023 р. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 308–310. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-85.

20. Жадан Є. В. Суб'єктивне право на безпечне довкілля та його реалізація в процесі здійснення регіональної екологічної політики. *Право та державне управління.* 2023. № 2. С. 225–229. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.32.

21. Жадан Є. В. Формування Концепції сталого розвитку як нормативно-правового базису для формування регіональної екологічної політики. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 1. С. 383–385. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/86.

22. Заржицький О. С. Проблеми вдосконалення правових засад регіональної екологічної політики. *Право України*. 2003. № 3. С. 75–78.

23. Казміришин Е. О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 78–83. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/19.pdf. (дата звернення: 19.08.2025).

24. Кернична А. Є. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері у контексті євроінтеграції. *Інвестиції: практика та досвід.* 2013. № 24. С. 152–156. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/36.pdf.

25. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text. (дата звернення: 15.07.2025).

26. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

27. Колєнов О. М. Пріоритети реалізації й оцінювання державної політики у сфері екологічної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2017. Вип. 2. С. 127–133. URL: https://vdu-nuczu.net/ua/8-ukr/16-vipusk-2-7-2017.

28. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text. (дата звернення: 18.07.2025).

29. Кононенко І. Державна екологічна політика в умовах децентралізації влади в Україні. *Геополітичні пріоритети України.* 2021. Вип. 2 (27). С. 67–74. DOI: 10.24144/2078-1431.2021.2(27).67-74.

30. Кравченко М. Г. Європеїзація муніципального управління побутовими відходами в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 7–11. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/738418.pdf. (дата звернення: 25.07.2025).

31. Легеза Ю. О. Адміністративно-правові методи публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 5. С. 111–115. https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/5/26.pdf.

32. Легеза Ю. О. Досвід зарубіжних країн зі здійснення публічного управління щодо оподаткування діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. № 3. С. 62–65. URL: https://pjv.nuoua.od.ua/v3_2017/17.pdf.

33. Легеза Ю. О. Публічне управління природоресурсним потенціалом держави: досвід України та зарубіжних країн. *Часопис Київського університету права.* 2016. № 3. С. 139–143. URL: https://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001041983

34. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12. (дата звернення: 11.07.2025).

35. Макушев П. В., Ломакіна А. А. Адміністративно-правові форми реалізації публічної влади в Україні. *Право і суспільство.* 2022. № 5. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/3.pdf.

36. Нестеренко Н.М. Адміністративно-правові засади реалізації екологічної функції держави: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с. ,

37. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

38. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії : аналіт. доп. / [С. Іванюта, Л. Якушенко]. Київ : НІСД, 2024. 61 с. https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.11.

39. Прокопенко Л. Л., Тішкова Н. Л. Система органів управління охороною навколишнього середовища в Україні та можливості її адаптації до європейських вимог. *Аспекти публічного управління.* 2014. № 5–6 (7–8). С. 41–48. DOI: https://doi.org/10.15421/151431.

40. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text.

41. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : Закон України від 12.12.2019 № 377-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text.

42. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text (дата звернення: 23.07.2025).

43. Про затвердження Положення про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 614. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-п#Text (дата звернення: 29.07.2025).

44. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля : постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 1026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1026-2017-п#Text.

45. Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки : постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1065. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2019-п#Text.

46. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу атмосферного повітря : постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-п#Text.

47. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод : постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2018-п#Text.

48. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу довкілля : постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2005 № 1158. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2005-п (дата звернення: 05.08.2025).

49. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1272. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1272-2020-п#Text.

50. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля : постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2017-п#Text.

51. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text.

52. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text.

53. Про національну інфраструктуру геопросторових даних : Закон України від 13.04.2020 № 554-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text.

54. Про основи державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19 (дата звернення: 14.08.2025).

55. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text.

56. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 50. Ст. 678. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12 (дата звернення: 19.08.2025).

57. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12 (дата звернення: 22.08.2025).

58. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 29. Ст. 315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19 (дата звернення: 02.09.2025).

59. Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті : Закон України від 19.03.1999 № 534-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-14#Text.

60. Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 01.07.2015 № 562-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-19#Text.

61. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 29. Ст. 236. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19 (дата звернення: 08.09.2025).

62. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 р. № 625-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/625-2025-%D1%80

63. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 45. Ст. 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20 (дата звернення: 15.09.2025).

64. Сич К. О., Романов Є. П. Формування та реалізація державної екологічної політики в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2022.

Вип. 45. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-40. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1944.

65. Сіньова Л. М., Грушко Ж. В., Хом'яченко С. І. Адміністративно-правові механізми реалізації екологічної політики у Федеративній Республіці Німеччина: досвід для України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2025. № 5. С. 131–137. DOI: https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-5-20

66. Тодорова Н. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: екологічний вимір. *Геополітика України: історія і сучасність*: збірник наукових праць. 2016. Вип. 1 (16). С. 177–188. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/13843 (дата звернення: 10.09.2025).

67. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 30.09.2025).

68. Фесянов П. О. Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: досвід європейських країн. *Державне управління: теорія та практика.* 2011. № 1. URL: http://www.academia.edu/8507670/Фесянов_П_О (дата звернення: 12.08.2025).

69. Хоменко М. Проблеми адаптації екологічного законодавства України до міжнародного права. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 10. С. 90–94. URL: https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/16.pdf.

70. Чистоклетов Л., Хитра О. Поняття адміністративно-правового забезпечення та його механізму. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки".* 2020. Том 7. № 3 (27). С. 173–180. DOI: https://doi.org/10.23939/law2020.27.173.

71. Чукаєва В. О. Імплементація європейських стандартів та реформування правової системи України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. Вип. 106. С. 192–200. DOI: https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.24. URL: http://apdp.in.ua/index.php/vipusk-106.html.

72. Шемшученко Ю. А. Актуальні проблеми кодифікації національного та міжнародного екологічного права. *Право України.* 2011. № 2. С. 4–10. URL: https://infopediasu.com/2xa031.html

73. Юзікова Н. С. Пріоритетність екологічної безпеки у сфері водних біоресурсів та ефективної протидії незаконному промислу в державній політиці України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 3, ч. 2. С. 494–499. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.79.

74. Юзікова Н. С., Гетьман Є. С. Пріоритетність екологічної безпеки в державній політиці України: адаптація досвіду Республіки Хорватія та виклики війни. *Наукові перспективи.* 2025. № 5 (59). С. 1652–1671. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-1652-1670. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/24712.

75. Юровська В. Концептуальні засади децентралізації повноважень з забезпечення охорони атмосферного повітря та балансування пов'язаних з цим екологічних та економічних інтересів. Підприємництво, господарство і право. 2018. №2. С. 90-94. URL: https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/2/18.pdf

76. Bulkeley H., Betsill M. M. Rethinking sustainable cities: multilevel governance and the urban politics of climate change. Environmental Politics. 2005. Vol. 14, no. 1. P. 42–63. URL: https://doi.org/10.1080/0964401042000310178.

77. Bundes-Immissionsschutzgesetz (BImSchG): Gesetz zum Schutz vor schädlichen Umwelteinwirkungen durch Luftverunreinigungen, Geräusche, Erschütterungen und ähnliche Vorgänge. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bimschg/ (Zugriffsdatum: 03.10.2025).

78. Bundes-Klimaanpassungsgesetz (KAnG) vom 20. Dezember 2023. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/kang/.

79. Bundes-Klimaschutzgesetz (KSG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/ksg/. (Zugriffsdatum: 06.10.2025).

80. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz. Nationale Kreislaufwirtschaftsstrategie. Berlin, 2024. URL: https://www.bmuv.de/.

81. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz. Nationale Wasserstrategie. Berlin, 2023. URL: https://www.bmuv.de/.

82. Bundesnaturschutzgesetz (BNatSchG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bnatschg_2009/ (Zugriffsdatum: 10.10.2025).

83. Bäckstrand K. Democratizing global environmental governance? European Journal of International Relations. 2006. Vol. 12, no. 4. P. 467–498. URL: https://www.researchgate.net/publication/254089532_Democratizing_Global_Environmental_Governance_Stakeholder_Democracy_after_the_World_Summit_on_Sustainable_Development.

84. Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo Convention). Espoo, 1991. URL: https://unece.org/environment-policy/environmental-assessment/text-convention.

85. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. Official Journal of the European Communities. 2000. L 327. P. 1–73. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/60/oj/eng (date of access: 01.10.2025).

86. Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage. Official Journal of the European Union. 2004. L 143. P. 56–75. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj/eng (date of access: 25.09.2025).

87. Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE). Official Journal of the European Union. 2007. L 108. P. 1–14. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2007/2/oj/eng (date of access: 18.09.2025).

88. Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe. Official Journal of

the European Union. 2008. L 152. P. 1–44. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/50/oj/eng . (date of access: 11.09.2025).

89. Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. Official Journal of the European Union. 2008. L 312. P. 3–30. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/En/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098 (date of access: 04.09.2025).

90. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions. Official Journal of the European Union. 2010. L 334. P. 17–119. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/75/oj/eng (date of access: 28.08.2025).

91. European Commission. Environmental Implementation Review 2022. Brussels : European Commission, 2022. URL: https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/environmental-implementation-review_en. (date of access: 04.09.2025)

92. European Commission. EU Action Plan: Towards Zero Pollution for Air, Water and Soil. COM(2021) 400 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0400. (date of access: 04.10.2025)

93. European Environment Agency. Air quality in Europe — 2024 report. Copenhagen : EEA, 2024. URL: https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/europes-air-quality-status-2024. (date of access: 04.09.2025)

94. European Union. Directive 1991/271 on urban wastewater. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1991/271/oj.

95. European Union. Directive 2001/42 on strategic environmental assessment. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj.

96. European Union. Directive 2002/49 on environmental noise. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2002/49/oj.

97. European Union. Directive 2003/35 on public participation in environmental decision-making. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/35/oj.

98. European Union. Directive 2003/4 on public access to environmental information. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/4/oj.

99. European Union. Directive 2004/107 on ambient air pollutants. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/107/oj.

100. European Union. Directive 2006/118 on groundwater. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/118/oj.

101. European Union. Directive 2006/7 on bathing water. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/7/oj.

102. European Union. Directive 2008/99 on environmental criminal law. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj.

103. European Union. Directive 2009/90 on water monitoring. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2009/90/oj.

104. European Union. Directive 2011/92 on environmental impact assessment. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/92/oj.

105. European Union. Directive 2012/19 on waste electrical and electronic equipment. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/19/oj.

106. European Union. Directive 2014/52 on environmental impact assessment amendment. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/52/oj.

107. European Union. Directive 2016/2284 on national emission reduction commitments. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2284/oj.

108. European Union. Directive 2018/851 on waste amendment. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/851/oj.

109. European Union. Directive 2024/1203 on environmental criminal law recast. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj.

110. European Union. Directive 2024/1785 on industrial emissions amendment. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1785/oj.

111. European Union. Directive 2024/2881 on ambient air quality recast. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/2881/oj.

112. European Union. Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union

market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1115/oj.

113. European Union. Regulation (EU) 2023/1542 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 concerning batteries and waste batteries. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1542/oj.

114. European Union. Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for ecodesign requirements for sustainable products. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1781/oj.

115. Ferretti J. Do Policy Impact Assessment Processes Promote Stringent Environmental Policy? A Comparative Analysis between Great Britain and Germany. Dissertation. Freie Universität Berlin, 2017. 230 S. URL: https://refubium.fu-berlin.de/handle/fub188/1596.

116. Gesetz über die Umweltverträglichkeitsprüfung (UVPG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/uvpg/.

117. Grimm, Dieter: Laudatio für Gertrude Lübbe-Wolff aus Anlass der Verleihung des Hegel-Preises am 24. Juli 2012 in Stuttgart, VerfBlog, 2012/7/30. URL: https://verfassungsblog.de/laudatio-fr-gertrude-lbbewolff-aus-anlass-der-verleihung-des-hegelpreises-24-juli-2012-stuttgart. DOI: 10.17176/20170509-141816.

118. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/.

119. Hofmann E. Luftreinhalteplanung und ihre Umsetzung. Das schwierige Verhältnis des deutschen Immissionsschutzrechts zum europäischen Luftqualitätsrecht. Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht. 2018. Nr. 13. S. 928–937. URL: https://hoems.on.worldcat.org/search/detail/1592977442?queryString=in%3A0721-880X&page=3&clusterResults=false&groupVariantRecords=false&bookReviews=off.

120. Industrie- und Handelskammer Hannover. *Normenkontrollrat: Genehmigungsverfahren sind zu komplex*. URL: https://www.ihk.de/hannover/hauptnavigation/innovation/umwelt/umweltrecht/projektbericht-6680968 (дата звернення: 12.05.2026).

121. IPCC. Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/.

122. IPCC. Climate Change 2023: Synthesis Report. Geneva : IPCC, 2023. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/.

123. Jones P. J. S. Governing Marine Protected Areas: Resilience through Diversity. London; New York: Routledge, 2014. 256 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203126295.

124. Kahl W. Juristisches Fachgutachten zur Aufnahme der Nachhaltigkeit in die Verfassung für das Land Nordrhein-Westfalen. Teilbericht zum Forschungsmodul A4 im Forschungsprojekt „Umsetzungserfahrungen mit Landesnachhaltigkeitsstrategien – Fallstudie Landesnachhaltigkeitsstrategie NRW“ / Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie gGmbH (Hrsg.). Wuppertal, 2021. URL: https://wupperinst.org/fa/redaktion/downloads/projects/FS_NHS_NRW_FM_A4_Juristisches_Fachgutachten.pdf (дата звернення: 10.04.2026)

125. Kahl W., Effinger S. Instrumente des Umweltrechts (Teil 1) // *Juristische Ausbildung*. 2022. № 12. С. 1394–1408. DOI: https://doi.org/10.1515/jura-2022-3213.

126. Kment M. Die Neujustierung des Nachhaltigkeitsprinzips im Verwaltungsrecht: Lückenschluss in der Nachhaltigkeitsdogmatik nach neuseeländischem Vorbild. Tübingen: Mohr Siebeck, 2019. 138 S. DOI: https://doi.org/10.1628/978-3-16-157528-0 . URL: https://cdn.mohrsiebeck.com/b7,1aefaa54e54de8ae98ddefbc8ec2bc.pdf.

127. Lee M. EU Environmental Law, Governance and Decision-Making. 2nd ed. Oxford : Hart Publishing, 2020. 302 p. URL: https://doi.org/10.1017/S1867299X00003974.

128. Lübbe-Wolff, Gertrude (Hrsg.). Der Vollzug des europäischen Umweltrechts. Berlin : Erich Schmidt, 1996. XV, 272 S. URL: https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/DJFN3IDVIA5UPZZOQJZ6TP77J5A6467E

129. Lübbe-Wolff, Gertrude. Modernisierung des Umweltordnungsrechts: Vollziehbarkeit – Deregulierung – Effizienz. Bonn : Economica, 1996. XXXVIII, 228 S. URL: https://katalog.bibliothek.kit.edu/bib/209568

130. Neunte Verordnung zur Durchführung des Bundes-Immissionsschutzgesetzes (9. BImSchV). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bimschv_9/.

131. OECD. Environmental Performance Reviews: Germany 2023. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (date of access: 17.07.2025).

132. OECD. Public Governance Review of Ukraine. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/public-governance-review-of-ukraine_7810f059-en/full-report/resilient-public-governance-in-ukraine_cdf4b466.html (date of access: 09.07.2025).

133. OECD. Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance. Paris : OECD, 2012. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0390.

134. OECD. Regulatory Impact Assessment. Paris : OECD Publishing, 2020. URL: https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/.

135. OECD. Towards Green Growth. Paris : OECD Publishing, 2011. URL: https://www.oecd.org/greengrowth/.

136. OECD. Water Governance in OECD Countries: A Multi-level Approach. Paris : OECD Publishing, 2011. URL: https://www.oecd.org/water/.

137. Paris Agreement. Paris, 2015. URL: https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement (date of access: 09.10.2025).

138. Raumordnungsgesetz (ROG). URL: https:///www.gesetze-im-internet.de/rog_2008/.

139. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment. Official Journal of the European Union. 2020. L 198. P. 13–43. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852 (date of access: 19.09.2025).

140. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). *Official Journal of the European Union*. 2021. L 243. P. 1–17. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119 (дата звернення: 12.12.2025).

141. Schlacke S. Umweltrecht. 8. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2021. ISBN 978-3-7489-0298-0 (ePDF). URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9783748902980_A48898325/preview-9783748902980_A48898325.pdf (дата звернення: 12.10.2025)

142. Technische Anleitung zur Reinhaltung der Luft (TA Luft), 18.08.2021. URL: https://www.verwaltungsvorschriften-im-internet.de/.

143. Umwelt-Rechtsbehelfsgesetz (UmwRG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/umwrg/.

144. Umweltbundesamt. Daten zur Umwelt 2024. Dessau-Roßlau : UBA, 2024. URL: https://www.umweltbundesamt.de/.

145. Umweltbundesamt. Klimawirkungs- und Risikoanalyse 2021 für Deutschland. Dessau-Roßlau : UBA, 2021. URL: https://www.umweltbundesamt.de/.

146. Umweltinformationsgesetz (UIG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/uig_2005/.

147. Umweltschadensgesetz (USchadG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/uschadg/.

148. UNEP. Making Peace with Nature. Nairobi : UNEP, 2021. URL: https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/34948. 166 c.

149. Verordnung zur Durchführung des Bundes-Immissionsschutzgesetzes (39. BImSchV). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bimschv_39/.

150. Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/.

151. Vierte Verordnung zur Durchführung des Bundes-Immissionsschutzgesetzes (4. BImSchV). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bimschv_4_2013/.

152. World Bank, European Commission, United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). Washington, DC, 2024. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-02/UA%20RDNA3%20report%20EN.pdf.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Білан О.В. Адміністративно-правові виклики реалізації екологічної політики України в умовах реформи публічного управління. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. №6. С.215-219. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.33. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/35-1.pdf. (фахове видання категорії «Б»).

2. Білан О.В. Адміністративні аспекти екологічної політики: міжнародний та національний ракурс на прикладі Bayerisches Umweltgesetzbuch (BayUGB). *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 2. С.68-72. DOI https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.11. URL:http://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2025/2_2025.pdf. (фахове видання категорії «Б»).

3. Білан О.В. Адміністративний аспект вдосконалення екологічного законодавства України з урахуванням досвіду Швейцарії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2025. № 74. С. 92-95. DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.74.18. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc74/20.pdf. (фахове видання категорії «Б»).

4. Білан О.В. International agreements and marketing tools as a vector for improving international and national environmental policy. Legal standards for ensuring the reconstruction of post-war Ukraine amidst integration into the European Union: scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2024. Розділ 1. P. 1-16. ISBN 978-9934-26-492-4. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-492-4-1. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/530.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Bilan O.V. GERMAN ENVIRONMENTAL LAW AND ITS HARMONIZATION WITH EU ENVIRONMENTAL LAW. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences,* 2024. No. 4 . C. 24-33. https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-4-3. URL: http://baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/issue/view/168.

6. Білан О.В. Заворотченко Т. М. Інституційна модель екологічного управління в Німеччині. IV Міжнародна науково-практична конференція "Achievements of Science and Applied Research"10-12 листопада 2025 (Дублін, Ірландія). С.170-172. URL: https://www.eoss-conf.com/en/archive/achievements-of-science-and-applied-research-10-11-25/.

7. Білан О.В., Заворотченко Т. М. Адміністративно-правові інструменти реалізації екологічної політики у ФРН. V Міжнародна науково-практична конференція "New Horizons in Scientific Research: Challenges and Solutions" 3-5 листопада 2025 (Марсель, Франція). URL: https://www.eoss-conf.com/en/archive/new-horizons-in-scientific-research-challenges-and-solutions-3-11-25/.

8. Білан О.В. Удосконалення міжнародної екологічної політики щодо глобальної зміни клімату. II Міжнародна наукової конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (21.04.2023; м. Київ, Україна). С.59-61. URL: https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/21.04.2023/24.

9. Білан О.В. Аспекти використання штучного інтелекту у захисті навколишнього середовища. 03.05.2024. Суми. VI Міжнародна студентська наукова конференція Діджиталітація Науки як виклик сьогодення. С.51-53. URL: https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/issue/view/inter-03.05.2024/78.